

IZGLĪTĪBAS MĒNEŠRAKSTS

Nr. 3 MARTS 1943

SATURS: Aspazijas 75. dzimšanas diena — Dr. Z. Mauriņa. Kultūras dziļums un sekums — prof. P. Jurevičs. Nāves problēma — K. Raudive. Firekeru grāmata Tartu Universitātes bibliotēkā — K. Draviņš. Ekskursiju plānam jābūt pārdomātam — J. Siliņš. Literatūras stundu uzbūve tautskolā — M. Stanguta. Vācu valodas stundas uzbūve tautskolā — K. Zeipe. Matēmatikas stundas uzbūve vispār un strādājot ar divām nodaļām vienā klasē — A. Grundmane. Rokdarbu nozīme audzināšanā — A. Panteļejevs. Skolēnu sekmju pārbaudes fiziskā audzināšanā 1942./43. māc. gada III trimestri. — *Apskats un hronika. — Rīkojumi, norādījumi, instrukcijas.*

Dr. Zenta Mauriņa

Aspazijas 75. dzimšanas diena

Moto: „Naktij nākot maiņā ar dienu,
Dod man mirdzumā izstarot.”

Jaunībā cilvēks tiecas pēc spoguļa. Nepazīdams pats sevi, viņš sevi grib redzēt citu apliecinājumos. Bet nobriedušais cilvēks un sevišķi nobriedušais mākslinieks dus sevi, izstarodams gaismu. Cik ir tādu, kas šo gaismu sevī uzņem, no tās dzīvo un to tālāk dala? To nezina gaismas radītājs, tāpat kā nezina arī, cik ir tādu, kas šai gaismai pāiet garām. Gaisma ir spēks pats sevi.

Gaisma valda Aspazijas vakara cēlienā. Cik bakchantiski nemierīga viņa bija savos agrākajos darbos, tik apvaldīta savos pēdējos dzejoļos. Lai aptvertu, cik tālu ceļu viņa nostāigājusi, jānostata blakus Bakchanālijai, kas rakstīta priekš 45 gadiem, ar nupat sacerēto Vakara zvaigzni. Citēsīm no katra dzejoļa divus pantus:

Vij rozes ap galvu,
Lai valda prieks!
Viss iznikst, viss zūd,
Viss dzīvē ir nieks.

Skrien lapas vējā
Veldamies,
Mēs dejas viesuļos
Griežamies.

Vakarzvaigzne manam logam
Gluži tuvu pienākusi —
Zvaigznīt, tu nekad tik skaisti
Neesi vēl spīdējusi.

Minu minu, ceros ceros,
Vēl kā sapni piemigusi:
Saki manim, kādu miklu
Tu man minēt uzdevusi?

Ieklausoties šais dzejoļos, pirmajā dzirdam fanfaru skaņas, otrā Aiola arpu. Vētrains bija dzīves rīts, vētraina bija pusdiens, pēcpusdienā trūka giedruma, bet vakaru apskaidro zvaigžņotā vientulība.

Pārpilna ir bijusi Aspazijas dzīve: sabiedriska darbs, mīlestība, radīgs darbs, tautas atzinība, trimda, augstākā valsts godalga un atkal radīgs darbs un beidzot — vientulība. Pērtējot dižgaru dzīves gaitas, kas spirālveidā pamīšus ved leju un kalnup, dzimst atziņa: un beigu beigās atliek tikai vientulība. Pati Aspazija raksta vēstulē: „Iemūrēta esmu kā bezdelīga pereklitī, maza, šaura istabiņa, vientulība, tikai veca kalpone, kurai arī šaura atmiņu aploks, un vēl viens kaķis. Tā ir mana pasaule. Un te nu man jānes citiem gaisma un jāapliecina, cik skaista ir dzīve.” Un tai pašā vēstulē: „Ja atraksta kāds ko labu, tik vien ir, bet esmu ļoti pateicīga.”**)

Aspazijas dzīve bija augsti pāri visai apkārtnei pacelts karogs: tas plandījās vējā, lika ļaudīm galvu pacelt no ikdienas darba, rāva prātus sev līdz, vēstīja svētkus un drosmi. Viņas mūžs cieši saistījās ar Raiņa dzīvi un darbu. Bez viņas nebūtu radies latviešu Fausts. Viņa bijusi Jāzepa iedvesmotāja. Viņa ir bijusi prototips skaistākajiem Raiņa sieviešu tēliem — Dinai un Arijai. Un Rainis — gadu priekš savas nāves, atskatīdamies uz savu mūžu, vienu no savām pēdējām grāmatām — Kastanolu — veltī viņai, kas viņam bija veltījusi visu savu mūžu. Cik cieši abi dzejnieki, par spīti pārpratuma purvīem, šķautnainajām sāpju klintīm, neizbēgamām izcilu cilvēku kopdzīvē, bijuši saistīti, liecina — diemžēl tikai pa daļai publicētā — vēstule apmaiņai. Diezin vai Rainis būtu izturējis drausmo cietuma laiku un trimdu, ja Aspazija viņu nebūtu materiāli un, kas vēl svarīgāk, garīgi balstījusi. Viņai bija drosmē un spēks mīlēt cietumnieku, dalīties trimdnieka gaitās. Lai aptvertu Aspazijas mīlestības varondarbu, atcerēsimies,

*) Šā apcerējuma autorei rakstītā vēstule 1943. g. janvārī.

ka toreiz, kad Aspazija nostājās Rainim blakus, dāvādama tam visu, kas viņai piederēja, viņa jau bija lauriem vainagota, bet viņš — tikai vajāts žurnālists. Ar Raini viņa iepazīstas, kad jau bija aizdedzinājusi latviešu sirdis ar Prologu 1894. gadā, proti, tai gadā, kad izrādīja viņas Vaideloti un Zaudētās tiesības, kas augsti lika pacelties viņas slavas vilnim, viņai sagādāja daudz nīknu pretinieku, daudz karstu apbrīnotāju un viņu padarīja par slavenāko autori gadsimtu mijā. Raini apcietina 1897. gadā, Vasarsvētkos, no cietuma viņš iznāk tā paša gada decembrī, nosirmojis un slims. Saskaņā ar tiesas spriedumu viņam triju dienu laikā jānodas trimdā. Tik slims un sagrauzts cilvēks viens un vēl gandrīz bez līdzekļiem nedrīkst doties svešumā — tas Aspazijai skaidrs. Ja viņa mīl, viņai vienalga, vai milamais vajāts trimdnieks vai spožs ķēniņa dēls. Un vajātā trimdnieka viņas skaidrās acīs saskata nākamo dzejas valdnieku. Cietuma mācītājs viņu salaulā ar Raini, un taisni Ziemsvētku vakarā viņa savu mūža draugu pavada uz Pliskavu. Tas bija 1897. gadā, proti, tai pašā gadā, kad bija iznācis viņas pirmais dzejoļu krājums Sarkanās puķes, bet Raiņa pirmais dzejoļu krājums Tālās noskaņas iznāca tikai pēc 6 gadiem. Aspazija paliek pie Raiņa Pliskavā, kamēr dabū vietu Mēnešraksta redakcijā, ko viņa pieņem, lai sagādātu minīmu dzīves eksistencei. No Rīgas viņa reiz vai divi reizes mēnesī brauc pie Raiņa ciemā. Vēlāk, kad Rainim jāpārceļas uz Slobodsku Vjatskas guberņā, šiem apciemotajiem jāklūst retākiem tālā ceļa dēļ. Kad Rainis 1903. g. atgriezās no pirmās trimdas, viņi abi dzīvo Jaundubultos. Divas īsas, steidzīgas vasaras dzimtenē, pilnas uztraukumu un mutuļojošas dzīvības. Augsti Aspazijas slavas vilnis atkal uzšalca 1905. gada janvāra beigās, kad izrādīja viņas Sidraba šķidrautu. Gunas pret varmākām teiktos vārdus attiecināja uz caru, un tas bija viens no iemesliem, kādēļ šai lugai bija tik ārkārtīgi panākumi. 1905. gada decembrī Rainim un Aspazijai atkal jābēg, lai glābtos no cietuma. Bez līdzekļiem viņi dodas svešumā. Šveicē, Lagano un Kastanolā pavadīti 15 trimdas gadi. Atcerēdamās šo pārbaudījuma laiku, Aspazija raksta: „Dzimtene — ko šis vārds nozīmē tam, kas no viņas 14 gadu prom bijis! Un ne 14 vien, ar īsu, ļoti īsu starpbrīdi veselus 23 gadus! 23 gadus būt atgrieztam nost no savas dzīvības saknes, būt svešniecībā, trimdniecībā, bez izredzes, bez cerības uz atgriešanos. Veselas paudzes pa šo laiku noiet no dzīves skatuves un jaunas uzņāk viņu vietā, un kaut kur tālā malā emigranta kaps var iegrimt un pazust svešās smiltīs” (Kastanolā 19. lapp.).

Kastanolā dzejnieki sākumā dzīvo vienā istabā un tā nevilus viens otru traucē darbā. Arī vēlāk, kad varēja dzīvot divās istabās, iztikas līdzekļi bija ļoti šauri, un Aspazijai lielu daļu sava laika jāziedo saimniecības pienākumiem. Atcerēdamies šo laiku, Rainis vienu gadu priekš nāves raksta: „Viss grūtumu vairums bija jānes Aspazijai: visu mūsu mazo saimniecību veda viņa, tirgū gāja un vārija; vēl vairāk — drēbes lāpīja un šuva. Es atceros, ka viņa staigāja pašas šūtos svārkos un es valkāju viņas šūtos kreklus. Jāzina ir tas, ka viņa nekad tāds darbus nebija ne mācījusi, ne darījusi. Viņai palīdzēja tikai viņas lielā enerģija un labā orientēšanās spēja — latvieti nav liktenim tik viegli nogremdēt, viņš pārvar visas situācijas.” (Kastanolā 33. lapp.) Aspazijai pietiek garīgā sprieguma, lai par spīti saimnieciskām rūpēm šai trimdas laikā sarakstītu Saulaino stūrīti — 1910., Ziedu klēpi — 1911. un Izplestos spār-

nus 1920. g. 1920. gada aprīlī viņa kopā ar Raini atgriežas dzimtenē. Viņai jau 52 gadi, un tikai tagad var sākt normālu dzīvi. Viņa ir Satversmes sapulces un pēc tam Saeimas locekle. Iznāk dzejoļu krājums pēc dzejoļu krājuma, kā arī drāmas. 1932. gada 14. decembrī Latvijas sociāldemokrātu partija izslēdz Aspaziju no sava vidus. Ar to tikai ātri dokumentējas, kas iekšīgi sen jau bija noticis. Aspazija nebija partijas cilvēks, kā visi lieli cilvēki viņa bija partija pati par sevi. Ja viņa kādu laiku piederējusi pie sociāldemokrātu partijas, tad nevis lai ieslēgtos dogmā, bet lai saslietos pret šaurām robežām. Viņai un Rainim bija tikai viens mērķis, kas izteicams divos teikumos: 1) tautas garīgā attīstība un 2) izglītība visiem. Pati viņa izsakās tā: „Es esmu arvienu stāvējusi par tautas apvienošanu. Izejot no šī viedokļa, nacionālists bija Rainis, un nacionāliste esmu arī es.“

Vienalga, vai tā ir Aspazijas atklātības darbība, viņas cīņa par sievietes, cilvēka, tautas tiesībām, vai tā ir viņas personīgā dzīve, vai arī viņas literārā darbība (iznākušas 11 Aspazijas drāmas un 11 dzejoļu krājumi), visur viņa, apdāvināta, drosmīga, plašu apvāršņu tvērēja, valdonīga, skaista, gribēja būt pirmajā vietā, tikt redzēta un ievērota. Lielas kaislības, lielas problēmas, lielas prasības, lielas līnijas viņu atšķir no daudziem mūsu jaunās paaudzes dzejniekiem. Ir jābūt bagātai dzīvei, lai radītu bagātu dzeju. Kas bailīgi aizver savas mazās, neizvēdinātās istabas slēgus, neredz zibeņus debesīs; kas apmierināts dzīvo glītā salonā, tam mežģiņu priekškarī neļauj saredzēt tautas asaras.

Kopš bērnības dienām Aspazijas galvenā interese piederēja mītoloģijai un vēsturei. Viņu saista lielas personības — Cēzars, Bruts, Aspazija, Kleopatra —, dažās no tām viņa sev meklē gara īsteniekus un balstus. Tā tas bija jaunībā, un arī vēl tagad, mūža vakarā, viņa labprāt lasa ēģiptiešu vēsturi, raksta drāmu par Kārli XII. Pelekā ikdienu un sikumi viņai deržas. Viņas ceļa rādītāji jaunībā bijuši klasiķi, ko viņa lasīja vācu valodā. Krievu valodu iemācījās vēlāk, bet nekad tik pilnīgi kā vācu valodu, kurā sarakstīti viņas pirmie dzejoļi. Līdz ekstazei viņa iemil brīvības cīnītāju Baironu. Cik Rainim tuvs bija Gēte (Goethe), tik viņai Šillers. No Gētes dzejoļiem viņa jau kopš bērnības dienām iemilējusi un allaž kā lūgšanu skaitījusi: „Schaff das Tagwerk meiner Hände Hohe Glück, dass ich's vollende.“ Gētes jaunības Dzesmas un viņa Verteru viņa ar lielu iejūtu tulkojusi, savu uzticību Gētem saglabājusi līdz mūža vakaram, pēdējā dzejoļu grāmatā kā nodala moto likusi Gētes vārdus: *Stirb und werde* — Mirt un dzimt. Bet vairāk nekā Gētes ietekmi mēs viņas darbos, sevišķi viņas drāmās, jūtam Šillera brīvības un protestētāja patosu. Šillera ietekme latviešu literatūrā, sevišķi Aspazijas darbos, ir interesanta, vēl neizpētīta problēma.

Uz savu 75. dzimšanas dienu Aspazija pati sev un mums visiem sagatavojusi skaistāko dāvanu — dzejoļu krājumu *Zem vakara zvaigznes*. Šķiet, ka visi vārdi, kas būs teikti sakarā ar svētkiem gan Rīgā, gan provincē, nespēs tik skaidri zīmēt viņas un viņas mūzas seju kā šis krājums, kur vienojas pagātne ar tagadni, kur izkristalizējies daļa no tā, kas mūžam paliks no Aspazijas. Šai grāmatā viņa pati no visiem saviem krājumiem izraudzījusi ja ne visraksturīgāko, tad katrā ziņā to, ko pati tagad vēl atzīst. Agrāko laiku dzejoļi ir sasaistīti ar dzejoļiem, kas rakstīti no marta līdz novembrim 1942. gadā. Šie jaunie dzejoļi ir šādi: *Nāve daļumā*, *Salda smarža*, *Pārciests skaistums*, *Skaisti ir dzīvot*, *Mirusās zvaigznes un dzīvie cilvēki*, *Vakara zvaigzne*, *Pie dzīves vārtiem*, *Jaunatnes dvēsele*, *Trīs ābeles*, *Skumjais brālis vakars*, *Jautrā māsa diena*, *Sarkanā saule lēca*, *Dzimtene*, *Samīta roze*, *Saulīt, Saulīt, Māte nakts*, *Dzīves smagums*, *Tālie brāļi*, *Rīts ir čakluma dēls*, *Mašina*, *Nemiers*, *Latvju meitēns*, *Rīga dimd*, *Zemes poēzija*, *Vakara miers*, *Uzplaukusi puķe*, *Jūlija nakts*, *Staigulis*, *Rožu gaismā*, *Sāpju mātes klēpī*, *Nosalusi lāsīte*, *Dzejnieks*, *Vēlie uguni*, *Pretstati un vienība*, *Sēklu trauks*, *Piramida*, *Rituma lokā*.

Vērīga un smalka bijusi roka, kas šo krājumu kārtojusi. Krājumā nav atzīmēts dzejoļu sacerēšanas gads, nav arī teikts, no kuriem krājumiem tie izraudzīti, un tas vēl vairāk veicina iespaidu, ka tālā pagātne sakļaujas ar tagadni, rīts ar vakaru. Krājums *Zem vakara zvaigznes* ir Aspazijas iekšīgās dzīves biogrāfija: mirdz spīdekļi, kam viņa palikusi uzticīga 45 gadus. Lasot Vakara zvaigzni, tik skaidri redzu Aspaziju sēžam savā vientuļajā mītnē Jūrmalā. Ir krēsla. Aiz kāpām šalc jūra. Viņa

vīlcinās aizdedzināt elektrību. Vakara zvaigzne lūkojas viņas logā. Un tik tuvu viņas viena otrai pienākušas — divas māsas ar neizdzēšamu mirdzumu. Septiņdesmitpiecos gados izcīnītā bagātā dzīve aizslīd gar dzejnieces acīm. Bagāta? Nē, tā bija neganta. Un tomēr: „Ak, šī negantā dzīve, cik tomēr tā skaista, trīsreiz mirt nav par daudz, lai vienreiz dzimtu.“ Aspazijas dzīve veidojas piramidā, un viņai tiesība jautāt. „Vai vakara piepildījums nav vairāk kā rīta soliņums?“ (*Piramida*, 133. lpp.). Aspazijas dzeju raksturo kosmisks patoss. Viņa sarunājas ar meteoriem, ar vētru, zibeņiem, negaisu, viņa jūt mūžības pulsu. Dzejnieks viņai ir priesteris, nākotnes likteņa lēmējs, pagātnes tvana klīdinātājs, viņš veido savā radītāja domā tautas likteni, viņš ir jaunā gadsimteņa iezvanītājs. Viņš ir tas, kas prot bezgalīgi milēt un bezgalīgi nīst. „Ikvienam cietējam viņš tuvs un draugs.“ Viņa personīgā dzīve traģiska, jo „No visām zvaigznēm viņa liktens zilēts: No Dieva apzēlots, no velna mīlēts.“ (*Dzejnieks*, 120. lpp.). Aspazija savā dzejā ietver tautas traģisko dvēseli, kas viņai pēc pēdējo gadu pārdzīvotajām šausmām tēlojas kā putekļos samīta roze (41. lpp.). Viņa dzied par bāra bērnu likteni, polifoni tas izskan dziedājumā *Tālie brāļi*, kas labi derētu par tekstu kādai plašākai simfoniskai kompozīcijai. Dzejniece jūt līdztiem, ko nemaz nepazīst: „Un to, kas mūžam man ir bijis tāli, Es tagad dēvēju par draugu, brāli.“ Viņa sevi jūt par visu cietēju parādnieci, un dvēseles parādus pazīst tikai garā dižciltīgais. Šķiet, mūsu, visu latviešu cilvēku, pēdējā laika noskaņojumu Aspazija vislabāk izteikusi minētā dzejoļa pēdējās četrās rindās:

„Cik daudz vēl skumju brāļu neapsvektu,

Kas gaida, lai tiem labu vārdu teiktu.

Ak, visa tautas sirds pēc milas prasa,

Kā rīta sauli gaida pusnakts rasa.“ 49./50. lpp.

Trīs viņai visdārgākie vārdi ir: tautas dzīvība, tautas brīvība, tautas nākotne. Tagad arī citi dzejnieki šos vārdus bieži, varbūt pārāk bieži lietājuši, bet Aspazija tos tā prot izrunāt, ka tie neskan kā zvārguļi, bet kā katedrāles zvans.

Visas puķes smaržo zem vakara zvaigznes: salda jasmīns, lefkoja, ceriņi, saulgriezes, rozes, liliņas „bālē ekstazē“ un magone „lepna un spītīga protesta dvēsele“; ūdens lilijai nevajag zemes balsta, mūžam spoža, balta, to nedrīkst skart rupjiem pirkstiem, un beidzot milas simbols — mistiskā lotospuķe, kurās „Zelta staru kausās slēpjas reibinoša smarža.“ Puķes Aspazijai ir zemes poēzija, daļuma paudējas, un zīmīgi, ka pēdējā krājumā otrs dzejolis saucas *Nāve daļumā*.

Ja šai krājumā dzirdam tos motīvus, kas jau agrāk neatvairāmi saistījās ar Aspazijas dzeju — kosma šalkas, daļuma ilgas, kaislīgā mīla, tauta, brīvība, cilvēce — tad kā jauns motīvs vēl nāk klāt: pretstatu izlīdzinātāja aizsaules gaisma. Ja agrāk Aspazija bijusi pretstatu dzejniece, tad *Zem vakara zvaigznes* visas disonanses raisās harmoniā, veras latviešu klusuma mistērija. *Nāve vairs nav varmācīga dzīves pavediena nogriezeņa*, tā nāk zvaiznotā gaismā. Dzejniece atzīstas: „Raudot es dzīvē iekšā nācu, Smaidot es gribu projām iet“ (*Nāve daļumā* 9. lpp.). Krājums sākas ar nāves dzejoļiem, bet tajos nejūtam drūmuma, tur mirdz — un varbūt pirmo reizi Aspazijas dzejā — senlatviešu gaisma. Šī laikam būs Aspazijas vislatviskākā grāmata, un tas ļoti dabiski: svešniekam ienākot mūsu mājā, rodas divas iespējas, vai nu viņam aiziet līdz vai arī vēl vairāk nostiprināties sevi.

Ja man būtu jāmin dzejolis, kur izpaužas Aspazijas ticības aplicība, tad es pieminētu *Jādzīvo*: „Ne ikreiz mūs dzīve vainago; bieži vien pat savu mīloto Viņa apērķšķo — Jādzīvo.“ (61. lpp.).

Latviešu pasaules uzskatam zīmīga ir divējāda daļuma izpratne, gan daļums kā sinonims klusumam. Tāds tas ir *Poruka dzejā*, *Dārziņa mūzikā*, *Purvīša gleznās*. Bet ir arī cits latviešu daļums, vienots ar spīti, spēku, drāmatisku spriegumu. Tāds tas ir *Ausekļa*, *Plūdoņa*, *Aspazijas dzejā*, *Marijas Mucenieces* un *Leo Sveņa* gleznās un vienā otrā *Lūcijas Garūtas* kompozīcijā, kur kā Aspazijas dzejā sastopas „Spēks un daļums un tautas radošais gars.“ *Klusa is daļums* mit latvju arājā, sēklu sēja dvēselē. *Drāmatisks is daļums* — latvju karotājā, kas uzdrīkstas saslieties arī pret pārspeku. Aspazijas pēdējā krājumā šie abi daļuma veidi sintezējas. Par pretstatiem ir teikts: „Beidzot visi saplūst kopā Vienā lielā mūža gaismā“ (131. lpp. Pretstati un vienība).

Kultūras dziļums un seklums

(Beigas)

3. Aistētīcisms.

Mēs esam jauneklīgi tai ziņā, ka mums tiešām ir samērā ļoti daudz lielu augstāko vērtību cienītāju, kas allaž jūt pat nicināšanu pret visu utilitāro. Zīmīgi arī tas, ka no šīm augstākām vērtībām mūs visvairāk aizrauj aistētiskās vērtības. Sekas tam ir tās, ka tieši mūsu reprezentatīvā intelīģence, vismaz tā, kuras rokās ir izteiksmes līdzekļi un kas dod toni, ir visai stipri un vienpusīgi aistētiski orientēta: tai ir tieksme aistētisko resp. belletristisko kultūru identificēt ar kultūru vispār un pieņemt, ka ar to jau viss ir sasniegts, nemaz nepūloties vērot ekskluzīvās aistētisko vērtību kultivēšanas atbalsošanos citās vērtību sistēmās. Literārās un vispār aistētiskās vērtības nereti tiek liktas augstāk kā par tautiskām, tā politiskām, nemaz nerunājot par ētiskām vērtībām. Šīs citas vērtības ārpus aistētiskām pat maz pazīst, un viss tas rada apstākļus, ka par kultūras dziļumu grūti runāt. Konkrēti tas izpaužas tā, ka vismaz vienā mūsu intelīģences daļā domāšana sociālā virzienā ir attīstīta vāji, un viņiem parasti ne tikai pilnīgi sveša, bet pat noteikti nepatīkama un pretīga ir doma, ka ir jāvēro, lai pār-mērīga aistētisko interešu kopšana nebūtu tautai par ļaunu. Palaikam pietiek pat tikai viegla aizrādījuma šai virzienā, lai pret pārdrošnieku saceltos vesela sašutuma vētra un tīrās mākslas augstie priesteri to kā profānu, kā „filistru” utt. pienaglotu pie kauna staba.

Ja jautātu par šīm mūsu aistētīcisma (tā varētu nosaukt šo aistētisko vērtību absolūtīzēšanu un pacelšanu pāri visām citām) cēloņiem, tad būtu iespējams norādīt uz vairākiem. Galvenais bez šaubām ir bijušie vēsturiskie apstākļi, kuŗos latviešu tauta ir dzīvojusī. Šie apstākļi spieda latviešu tautu dzīvot ļoti zemā dzīves līmenī, bet latvietis, kā šķiet, ar šādu dzīvi tomēr nekad nav varējis samierināties, jo viņam palaikam ir bijusi drīzāk paaugstināta nekā pazemināta savas personības apziņa, un pēc savas dabas viņš vienmēr ir bijis liels augstu lietu tikotājs. Latvietis allaž ir, un laikam arī agrāk ir bijusi, tieksme nesamierināties ar zemu stāvokli, tieksme celties uz augšu, izteikt sevi dzīvē, gūt panākumus, būt pat pārākam par citiem, vārdu sakot, viņā ir lielā mērā attīstīts tas, ko jaunākā vācu psiholoģijā sauc par dziņu pēc nozīmības (Geltungsdrang), un šī dziņa bija tieši jo lielāka, jo vairāk dzīves apstākļi viņu apdraudēja ar mazvērtības nospiedīgo kompleksu. Bet nu ir fakts, ka ārējie dzīves apstākļi agrākos laikos viņam deva pavisam maz iespējas apmierināt šo savu nozīmības dziņu. Dabiskās sekas tam bija dziņas atliekšanās uz iekšu, interiorizācija, — nepiepildītu vēlēšanu apmierināšana citā plāksnē, proti, sapņu, fantāzijas plāksnē. Neapmierinātais aktivitātes cilvēks tā pārvērtās pasīvā sapņotājā un, ja bija vēl kaut cik attiecīgo dotumu, dzejniekā. Šāda veida kompensācijas process, kā liekas, sācis pie mums norisināties jau sen. Par to liecina jau ārkārtīgi lielais mūsu tautas dziesmu skaits (kam jāatbilst arī ļoti lielam anonīmo dzejnieku skaitam), par to liecina arī mūsu dabas lirisms, kas vismaz lielā mērā, droši vien, ir arī tieši šādu apstākļu produkts. Vēlāk, kad anonīmās dzejas vietā stājās personīgā dzeja, ar to izskaidrojams mūsu ļoti lielais dzejnieku un tieši lirisku dzejnieku skaits jaunākos laikos.

Un tad vēl viens moments, liekas, pavadināja uz literāro karjēru. Tā bija no vienas puses tā, kas, kā jau aizrādīts, deva vislielāko iekšējo apmierinājumu, no otras — tā arī līdzīgi noskaņotā tautas masā garantēja vislielāko popularitāti un, beidzot, tā, ja bija kaut cik talanta, likās arī visvieglāk realizējama, jo kāmēr daudzās citas karjēras, kas varēja celt uz augšu, ja nebija latvietim vispār slēgtas, tad vismaz prasīja dārgu un ilgu studiju laiku, kamēr dzejnieka karjēra deva iespēju pacelties arī tiem, kam nebija studijām vajadzīgo vai nu līdzekļu, vai arī citu apstākļu. Tā notika, ka pirmie izcilie latvieši, tautas lepnums, allaž ir bijuši tieši dzejnieki un rakstnieki, — un tas lielā mērā cēla, viņu radniecības dēļ, arī visu citu māksliniecisko darbības veidu prestižu, it sevišķi jaunatnes acīs, un radīja aureolu ap aistētiskām vērtībām. Beidzot jāņem vērā, ka agrākos laikos šis aureols nebija nepelnīts arī no sabiedrisko interešu viedokļa: dzejnieki šai laikā visumā nebūt nekopa no telpas un laika atraisītu aistētīcismu, bet bija aktīvi cīnītāji tautas labā, tā ka daudziem no viņiem arī tiešām bija lieli nopelni. Negatīvā aistētīcisma tieksmes savā laikā vairāk vai mazāk reprezentēja isti tikai t. s. dekadentu grupa. Toties, kad tradicionālā cīņas veida vajadzība bija savā asā veidā izbeigusies un dzeja sāka kalpot vairāk vai mazāk tīri aistētiskiem uzdevumiem, tad, ņemot vērā jau izveidotās tradīcijas, dzejnieku samērā lielo skaitu un viņu prestižu — aistētīcismam

durvis bija plaši atvērtas, un tas tad arī ienāca pa tām un ir daudzus aizrāvis. Un te nu jāsaprot, ka cik patī par sevi šī spēja cienīt un augsti vērtēt tīro mākslu un atrast tajā veldzējumu un gara stiprinājumu ir augsti cienījama kultūras parādība, — tikpat maz atzīstama ir šīs spējas un šo tieksmju absolūtīzēšana, atraušana no dzīves un samākslota pacelšana pāri visam, kā tas notiek aistētīcismā. Šāda veida aistētīcisms ir noteikti nelabvēlīgs tautas dzīvības primātam, tāpat savās konsekvencēs apdraud to kultūru, kuras pastāvēšanu un zelšanu mēs gribam, un tāpēc uzskatāms par tādu, kas ir opozīcijā arī dziļas kultūras jēdzienam.

Tiešām, to arī nemaz nav grūti konstatēt. Vispirms ir skaidrs, ka cilvēkam, kas par visaugstāko vērtību ir deklarējis aistētisko vērtību, viss cits kļūst par sekundāru, par nesvarīgu, starp citu arī un pat it sevišķi tautiskās vērtības. Ja viņam iespēja baudīt to, ko viņš sauc par aistētisko vērtību, tad viņš, pēc paša uzskata, sasniedzis visaugstāko, ko cilvēks var sasniegt, un rūpēties vēl par kaut ko citu viņam neliekas nekāda pamata. Vai šīs aistētiskās vērtības rašanās galā nav atkarīga vēl no kaut kā cita pastāvēšanas, — apgrūtināt sevi ar tādām pārdomām viņam nemaz neienāk prātā. Arī visu, kas notiek viņa apkārtņē — ja viņš ir „tīrasinīgs” savas sugas pārstāvis — viņš vērtē tikai no šī viedokļa. Spilgts paraugs šāda aistētīzētājam tieksmei pret dzīvi ir Romas ķeizars Nerons: Romas degšana viņam ir nozīmīgs notikums lielāko tiesu no aistētiskā viedokļa; tā ierosina viņa iedvesmi, un viņš apdzied to. Pat savu nāvi viņš vēro no šī viedokļa un mirstot izsaucas: „Qualis artista pereō” (kāds liels mākslinieks ar mani iet bojā); viņš nožēlo savu nāvi nevis kā cilvēka, bet kā mākslinieka bojā eju. Analogiskas parādības varētu dažos gadījumos novērot arī pie mums. Arī pie mums nereti nopietnas lietas, kam ir sava īpatnēja vērtība (piem., reliģiska, tautiska vai cita), tiek aplūkotas tikai no aistētiskā viedokļa. Tāpēc tad arī nereti notiek, ka svarīgas parādības (arī personas) paliek neievērotas un neizprastas, ja viņam nav aistētiski pievilcīgas ārienes, nav „stila” resp. nav pozēs. No otras puses atkal pilnīgi nevērtīgas lietas tiek uzlūkotas vai padarītas par svarīgām ar to, ka tiek ietērptas aistētiski pievilcīgā formā. Tas starp citu attiecas arī uz grāmatām: mazvērtīgas grāmatas dažreiz tiek skaisti un grezni izdotas, — un snobi jūsmo par tām. Tādā kārtā nozīmēdams ekskluzīvu (kaut arī bieži mākslotu, samocītu un neīstu) pievēršanos vienai vērtībai, aistētīcisms padara aklu un neuzņēmīgu pret citām vērtībām. Ir skaidrs, ka šī virziena cilvēks nekad nebūs sevišķi vērtīgs darbinieks tautas drūvā, jo darbs šē ne vienmēr ir stilizējams aistēta gaumei pieskaņotā veidā.

Vēl nāk klāt tas, ko jau savā laikā isi un kodolīgi izteicis Dekarts. Viņš saka, ka grāmatu lasīšana ir tas pats, kas ceļošana svešās zemēs, un tā ir visai derīga no dažādiem viedokļiem. „Bet ja velti par daudz laika ceļošanai”, saka viņš, „tad cilvēks kļūst svešs savai zemei; par daudz interesējoties par lietām, kas notika pagājušos gadu simteņos, parasti paliek nezīnāšanā par tām, kas notiek mūsu laikā. Bez tam stāsti liek iedomāties par iespējamām daudzām lietām, kas nav tādas. Pat īstenībai vistuvākie stāsti, ja arī tie negroza un nepaaugstina lietu vērtību, lai padarītu tās lasīšanas cienīgākas, tomēr vismaz nolaiž tajās zemākos un mazāk patīkamos apstākļus; sekas tam tad ir tās, ka arī viss pārējais vairs nešķiet tāds, kāds tas ir, un tie, kas savu izturēšanu pielāgo paraugiem, ko viņi ņem no šiem stāstiem, mēdz visai viegli krist mūsu romānu varoņu pārmērībās un sapņot par nodomiem, kas pārsniedz viņu spēkus.” Citiem vārdiem, ar to tiek aizrādīts, kas pār-mērīgi vienpusīgās aistētiskās intereses — šai gadījumā speciāli romānu lasīšana — padara cilvēku svešu dzīvei un gadījumā, ja arī nenomāc viņā apziņu par citām vērtībām, tomēr vismaz laupa viņam pareizu skatu uz dzīvi, padara viņu nespējīgu darboties par labu kopējai lietai (pat ja viņš to gribētu) apstākļiem pielāgotā veidā un līdz ar to padara viņu par mazvērtīgāku savas tautas locekli.

Dekarta spriedumu varētu tikai papildināt vēl ar to, ka pār-mērīga un vienpusīga aistētīzēšana nelabvēlīgi ietekmē ne tikai cilvēka intelektuālo pusi, viņa dzīves saprašanas spēju, bet ne mazāk, varbūt pat vēl vairāk, viņa jūtu un gribas pasauli. Kā to jau sen aizrādījis Platons, zināmā veida dzeja (un mūsdienās tā gandrīz visa pieder pie šī veida) it kā „atmiešķē” cilvēka raksturu visvairāk ar to, ka liek ilgi kavēties pie jūtām, gremdē paša pasīvos pārdzīvojumus un tā bieži padara

viņu pārāk jūtīgu, kausē viņa gribu, veicina tās novēršanos no dzīves un padara to maz spējīgu vērtīgai aktivitātei; spilgti piemēri te ir Poruka sapņotāju tipi. Nav šaubu, ka pārmērīgs aistētisms var veicināt arī jau tā stipri izteikto mūsu dabas lirismu, bet tas, kā par to jau sen ir izteikušies kompetenti psihologi, visumā ir stipri bīstams tautas vienībai un tās stājai, jo tas izolē individuus, liek viņiem ieslēgties sevī, atrast te apmierinājumu un tā novērsties no kopējiem tautas uzdevumiem. Ir skaidrs, ka tautu tas vājina un ir pretī tautas dzīvības primātam.

Bet līdz šim mēs īsti esam aplūkojuši tikai pārmērīgu aistētismu tā ietekmes būtiskas ipašības iedomādamies, ka mums darīšana vienīgi ar vairāk vai mazāk vērtīgam mākslas un literatūras parādībām. Patiesībā tomēr īsti lielu un vērtīgu rakstnieku un mākslinieku kādai tautai nekad nevar būt par daudz. Bet te, lai novērtētu pārmērīgās aistētiskās ievirzes jaunās sekas, jāņem vērā tas, ka vērtīga māksla un literatūra īsti pazūd viduvējo un nevērtīgo parādību masā. Ja jau vispār ilgstoša un pārmērīga gremdēšanās literatūrā resp. mākslā var cilvēku atsvešināt no kopas, kurā viņš dzīvo, padarīt viņu asociālu, ko lai saka tad, ja iedarbojas literatūra, kas tieši izceļ un vienā vai otrā veidā tieši ideālizē asociālus, amorālus un perversus tipus? Cik nav tādu gan mākslas, gan literatūras darbu, kas, nemaz nerunājot par to, ka tie dažkārt sniedz no lietišķīga viedokļa aplamu informāciju un ieskatu, bez tam tik bieži tieši vai netieši cildina par varoņiem (vai vismaz ar literāriem līdzekļiem dara tos pievilcīgus vai interesantus) gan nekritiskus fantastus, gan egoistiskus un piepildītājus un nekastrētus dzīves baudītājus, gan tukšus dēkaiņus, gan glēvus mīkst-čaulus u. tml. Cik bieži tieši mūsu literatūrā netiek ideālizēti un ar izcilības aureolu apdvests no tautas izolēties, demonstratīvi no tās novērsties, dažreiz tieši tai naidīgais, bet iekšīgi pats ar dažādiem mazvērtības kompleksiem sirgstošais indivīds! Pat Rainis, šis mūsu sabiedriskais dzejnieks, kas sāka ar vareno tautas brīvības cīnītāja Lāčplēša tēlu, Jazepā un viņa brāļos beidz ar to, ka māca novērsties „no puļa” un aiziet tukšnesī. Nav šaubu, ka šāda veida literatūra nav tautai laba garīga barība un, ja daudz tiek lasīta mājās un mācīta skolās, agrī vai vēlū padara savu negatīvo darbu. It sevišķi nozīmīgs arī tas, ka literatūras rīcībā ir ļoti iespējami izplatīšanas institūti. Nerunājot nemaz par grāmatas iespēšanas tehniku, kas populārus romānus reizēm izplata miljonos eksemplāru, literatūras rīcībā ir tādas iestādes kā teātri un jaunākos laikos it sevišķi kinematografi. Šis pēdējais institūts, kas jau tehnisku apstākļu dēļ ir spiests literatūru vulgārizēt un pārspilēt to, tad arī ir it sevišķi spējīgs vēl pastiprināt un vēl plašāk izplatīt negatīvās literatūras jau tā plašo un kaitīgo ietekmi.

Ka zināma veida aistētisma kaitīgā ietekme nav tikai abstrakta iespējama, to zina katrs, kam bijusi iespēja tuvāk ieskatīties mūsu mākslas un literāras dzīves aizkulisēs. Cik mums Rīgā nav bijis literāru un drāmatisku pulciņu un žurnālu redakciju, un mākslinieku un literātu biedrību, mākslas un mūzikas un drāmas un baleta utt. studiju, un ap katru no šiem centriem vienmēr ir gravitējis vesels pūlis jauniešu, apžilbinātu ar dievinātās mākslas lielo prestižu. Bet ai, cik maz no šiem daudzumiem acinātiem ir bijuši izredzēti, un cik daudz ne tikai nekā nav sasnieguši, bet tieši burtiski gājuši bojā līdzīgi tauriņiem, kas apdedzina spārnus pie sveces uguns, kas žilbina un aicina. Te it sevišķi apstiprinās, ka tas, kas jauniešus valdzina pie mākslas, nav vienmēr tik daudz ipatnējā mākslas vērtība, cik pašas ārējās t. s. mākslinieciskās dzīves vaiība, brīvība no visiem „aizspriedumiem”, jūtu un jutēklības dzīves krāsu šķietami krāšņais zaigojums. Dažos gadījumos varbūt neizbēgamo mākslinieciskās dabas un dzīves negatīvo polu t. s. bohēmu jaunieši notur par būtisko tās izpausmes veidu, sāk ar to un ar to tad arī beidz, un bieži beidz visai drīz — reizēm ar skaļu, bet parasti ar klusu, bet tāpēc ne mazāk bēdīgu katastrofu. Un tadā kārtā neskaitāms ir to sakropļoto, vismaz no viņu īstā dzīves ceļa novērsto jauno dzīvību un dzīvju skaits, kas kritušas par upuri vilinātājam sirēnai — mākslinieciskai dzīvei, nemaz nerunājot par bezgalīgi daudz vērtīgi izšķiesto enerģiju, kas gājusi zudumā, nenesdama nekādu augļu, bet gan tikai zaudējumus.

Tie, bez šaubām, ir smagākie aistētisma upuri, kas radušies atkarā no sevišķi tuvas pieejas pašam pielūgtu vērtību izstārošanas centram, un tāpēc tieši šai ziņā ir bīstamas pilsētas. Tur, kur nav kontakta tieši ar pašu šo centru, bet tikai ar centra gara vairāk vai mazāk abstraktu atspoguļojumu mākslas darbos — ar vai bez pēdīnām — tur negatīvā ietekme, ja tāda vispār ir, ir vājāka, bet tomēr vēl bieži pietiekami smaga, lai nožēlotu to no tautas dzīvības interešu viedokļa. Cilvēks

— parasti jaunais cilvēks —, kas pārāk dziļi iekļuvis negatīvā aistētisma ietekmes burvju lokā, ja arī netiek tā izmezģīts, ka kļūst nespējīgs dzīvot, un pat ja arī pats nekļūst par tīrasiņīgu aistētisma pārstāvi ar visām tā asociālām tendencēm, tomēr daudz ko zaudē un kļūst sociāli mazvērtīgāks. Viņa dabiskā, normālā vērtību hierarchijas apziņa, ja arī netiek pilnīgi sadragāta, tomēr palaikam vājināta un aptumšota tā tiek, tiek lauzta gara struktūras viengabalainība, tiek radītas šaubas, tiek tuvināta iespēja novērsties no tautas dzīvības primāta prasībām.

Viens otrs varbūt gribēs apšaubīt attēloto briesmu nopietnību aizrādīdams, vai galu galā nav tieši otrādi, — vai mums patiesībā nav vēl pārāk daudz pilnīgi amūzisku cilvēku, vai nav pārāk daudz tādu, kam pilnīgi svešas visas ideālas vērtības, kas tieši jau par daudz iegrimuši prakticismā? Saurs prakticismis no augstāk aprādīta pēdējā kritērija viedokļa, bez šaubām, nav mazāk kaitīgs, — bet tikai aistētisma kultivēšana te nekā nelabo, jo tas jau arī ved prom no istām ideālām vērtībām, arī no pilnvērtīgās mākslas. Tas ir bīstams it sevišķi ar to, ka tā, kaut arī skaitliski nelielā grupa, kas to kultivē, ir tie, kam, kā jau teikts, ir rokās izteiksmes līdzekļi un kas vienādi vai otrādi visstiprāk ietekmē tautu: mākslinieki, rakstnieki, jau ir galvenie tautas skolotāji, vismaz tās garīgās stājas noteicēji. Gars, kas valda kādas tautas rakstniecībā ar laiku neizbēgami kļūst par garu, kas valda visā tautā, un tas, kā jau simtreiz pierādījis, izšķir tautas likteņus.

Liela nozīme te gan arī skolotājam. Ja tas ir nosvērts cilvēks ar gaišu galvu un sirdi, kas zina arī tālākās sekas savai darbībai, tad viņš var daudz ko griezt par labu gan ar attiecīgu materiāla izvēli, gan ar kritiku un attiecīgu uzmanības pievēršanu vai novēršanu. Citādi ir, ja starp jaunatnes vadītājiem iekļūst nelīdzsvarotas personas, kas pašas vairāk vai mazāk ir negatīva aistētisma ietekmē. Tādā gadījumā mazvērtīgās literatūras ietekme tiek vēl desmitkārtota: tiek mācīta jūsmošana tieši par visu ekstravaganto un normālai dzīvei pretīšķīgu, tiek ideālizēti irracionālie afekti un emocijas, tiek izcelti par ideāliem „sevis piepildīšana” un atraisīšanās no visām saistībām, tiek potēta nicināšana pret „neinteresanto” vesel prātu un t. s. „pelēko ikdienu”, t. i., īsti pret kļūsto un godīgo darbu utt. Kā tas ietekmē tautas dzīves iekšējās struktūras stabilitāti un izturību, par to šē vairs nav jārunā.

Un tad vēl viena lieta te jāievēro. Ja arī varbūt to skaits, ko aizrāvis tieši tīrais negatīvais aistētisms, nebūtu pārāk liels, tad leģions ir to, kuŗos attiecīgā ietekme, atkarā it sevišķi no minētām popularizācijas iestādēm (no teātra, it sevišķi no kinematografa, bet reizēm arī no skolas), ir vērsusies citā — ne mazāk nevēlamā virzienā. Laužu vairums atkarā no sava gara dotumiem, nespējot kļūt ne par īstu aistētisko vērtību veidotājiem, ne pat baudītājiem, novēršas uz aistētismam tuvāko vulgārāko dzīves lielcelu, proti — epikūrisko dzīves veidu. Šai plaši izplatītā aistētisma vulgārākā izdevumā tad skaituma ideāla vietā stājas greznības ideāls, kaislību un spēcīgo emociju cieņīšana izpaužas raibās mīlestības dēkās, laulības pārkāpumos, šķiršanās procesos utt., sevis piepildīšana tiek realizēta restorānos, ceļojumos uz „burvīgo Parīzi” u. tml., bet iekšējās brīvības ideāls dabū savu izpausmi — „vecpuisībā”, bezbērnū laulībā, nacionālā indiferencē, kosmopolitismā. Ka šādu dzīves ievirzi dabūjuši cilvēki — un to ir daudz — ir tautas kokā nokaltuši zari, par to gan lieki vārdi nebūs jātērē.¹⁾

Tāpēc nav jautājuma, kas būtu svarīgāks par tikko aplūkoto, un kur tas nav ticis aptverts, tur tas ir bijis tipiska kultūras sekuma izpausme. Par romānu literatūras, teātru un kinematografa milzīgo nozīmi šai ziņā vispār jau sāk uzaust gaisma. Bet arī dzejoļu, dziesmu un pat gleznu taisīšana nav gluži tik nevainīga lieta, kā to dažreiz iedomājas, bet tajās, liekas, tiešām vēl palicis kaut kas no pirmatnējās burvju mākslas, kuŗas kalpībā tās stāvējušas. Ne par velti māksla allāž uzlūkota par kaut ko dievišķīgu resp. daimonisku, un dzejas panti, liekas, patur vēl līdz šim kaut ko no sava pirmatnējā maģiskā spēka, — jo tie spēj atslēgt dvēseles, iedarboties tajās, apburt tās. Aistētismā šai ziņā ir kaut kas paties, — tas pats ir it kā savas tezes pierādījums, tas ir apburšanas rezultāts — it sevišķi jaunās nestabilās sugestīvai padotās dvēselēs.

¹⁾ Mūsu jaunākā literatūrā spilgtus paraugus negatīvā aistētisma virzienā pārveidotiem tiptiem dod it sevišķi E. Adamsons savās „Smalkās kaitēs”, bez tam arī Anšlavs Eglītis „Maestro”, M. Bendrupe, „Trešā paaudzē” uc. Vērtīgu un plašu iztirzājumu par šiem tiptiem dažādās viņu variācijās dod J. Siliņš apcerējumā „Mākslinieciskie cilvēki” (Daugava 1940, Nr. 1—2.).

Gudro tālredzīgo vīru — skolotāju uzdevums ir gan, nevis iznīcināt šo spēcīgo bīstamo ieroci, bet panākt, lai ar šīm maģiskām formulām dvēselēs netiktu ievadīti tumsas un iznīcības daimoni, bet radīgās dzīves gari. Aistētīcisms nozīmē šī pozitīvā uzdevuma neveiksmi. Tajā dvēsele noslēdzas no varenās Dieva pasaules, noslēdzas no plašās tautas dzīves, liek sevi un savu aistētisko pārdzīvojumīnu visa centrā un vērtē visu tikai no šī sava šaurā speciālā viedokļa. Te aistētīcisma ietekme satiekas ar praktiskuma tieksmēm un rada vienu kopīgu efektu: tautas kopības sairdināšanu atsevišķos egoistiskos indivīdos, no kuriem katrs iet savu ceļu, bet visi kopā tomēr pretī neizbēgamai katastrofai.

4. Negatīvisms

Līdz šim aplūkots kultūras dziļuma trūkuma veids, cik tāli tas mums piemīt, īsti ir, kā jau aizrādīts, grēkošana aiz jauneklības. Bet mēs grēkojam šai virzienā arī aiz gluži pretēja cēloņa — aiz vecuma, aiz anachronisma, aiz vēsturiski pārdzīvotu dzīves ieražu automatiskas uzglabāšanas arī jaunos nepiemērotos apstākļos. Mēs visi zinām, ka mūsu tauta allaž ir dzīvojuši apstākļos, ar ko tā nav bijusi apmierināta, un sakarā ar to tautu vadītāja inteliģence palaikam uzlūkojusi par savu uzdevumu rūpēties, lai tautā neiesnaustos apziņa par tās neiecienīgo stāvokli un lai tajā vienmēr būtu možs protesta gars pret krievu apspiešanas režīmu. Kritiska ievirze, pastāvošā noliegšana, vārdu sakot, negatīvisms šajos apstākļos bija piemērots cīņas līdzeklis, — un te varbūt pat pārspilējumi bija attaisnojami. Šis negatīvisms tad nu arī izpaudās visās dzīves nozarēs un visdažādākās veidos. Sākumā tas bija vērstis tikai pret zināmām tautas dzīvi traucētajām parādībām, bet tā kā tādu bija ļoti daudz, tad tas pamazām kļuva par paradumu, par vispārīgu attieksmi pret veselu rindu dzīves parādību. Tā kā krievu administrācija bija ienista, bet tā pretendēja uz autoritāti, tad cīņa vērsās sākumā pret to, bet drīz vien pret katru autoritāti — ne vien administrācijā, bet arī sabiedrībā, darbniecā, skolā, ģimenē; tā kā tautai likās, ka tā smaka ierobežojumos, tad cīnījās pret visu, kas cilvēku ierobežoja — vai tā bija policija, vai baznīca, vai ģimene, vai morāle. Tā kā tauta gribēja emancipēties no krievu kakla kungiem, tad ieradā prasīt emancipāciju sākumā no tiem, bet pamazām vispār no visa, kas kaut kādā veidā saistīja cilvēku: no saistībām ar vecākiem, ar laulības partneri, ar sabiedrību, ar tautu, ar morāli vispār. Nav šaubu, ka jau tad, pašā šai cīņas laikā, ja arī tā pa daļai deva gribētos panākumus, tā ar saviem līdzekļiem — noliegšanas, skaudības un naida modināšanu — dziļi indēja tautas dvēseli, un tas ir lāsts, kas apdraud ikvienu tautu, kas atrodas nenormālos apstākļos. Launākais tas, ka tauta, gūdama šais apstākļos zināmu politisku labumu no negatīvās attieksmes pret visu, novērtēja šo attieksmi kā kaut ko pozitīvu, apviia to ar ideāla aureolu un ar saviem aplausiem izrakstīja premiju augstākaiem sasniegumiem šai virzienā. Tā kā gala rezultātā šī negatīvā dzīves attieksme tiešām saārdīja vecās nepatīkamās saistības un ierobežojumus un veicināja kāda jauna stāvokļa iestāšanos, kurā cilvēks, vismaz pirmajā brīdī, jūtās brīvāks un apmierinātāks, tad to uzskatīja par svarīgāko faktoru, kas virza dzīvi uz priekšu, un tāpēc zināmos gadījumos visu šo dzīves attieksmi nosauca par „progresīvu“. Sakarā ar visu teikto šim jēdzienam pie mums allaž ir bijis un pa daļai vēl ir īsti maģisks prestižs, kaut gan par tā īsto nozīmi un vērtības robežām palaikam valda vislielākā neskaidrība. Bet skaidrību te iegūt būtu visai nepieciešami. Tiešām, ja varbūt savā laikā šo vispārīgo negatīvo stāju attaisnoja vēsturiskie apstākļi, tad pēc šo apstākļu izzušanas tās uzglabāšanas mūsu garīgā inventārā, parasti gan ne tiešā un tīrā (ko mēs sauktu par aktīvo negatīvismu), bet maskētā un transformētā veidā, proti, it sevišķi kā vienaldzība pret visu, kā pozitīvu pārliecību trūkums (tas būtu pasīvais negatīvisms), ir visai interesanta anachronisma parādība vērtību dzīvē, kaut gan, bez šaubām, savi, ja ne lietišķīgi, tad psiholoģiski pamudinājumi šai attieksmei ir palikuši arī vēl tagad.

Tiešām, ar negatīvistisku attieksmi pret daudzām dzīves parādībām var dzīvi padarīt sev daudz vieglāku. Negatīcija, noliegšana, šaubas un visa nokritizēšana, izvairīšanās no pozitīvas stājas, dod iespēju atrauties no ikviena kopēja darba un pienākuma un tā atraisa no saistībām, dod lielāku brīvību, attaisno pasivitāti, slinkumu, egoismu utt. Ja kāds jautā: „Kāpēc tu nepiedalies šai un šai sabiedriskā darbā?“, — cik viegli tad tikt valā ar visu noliedzēju frāzi: „Kā lai es tur ietu, ja tur blēži vien priekšgalā,“ — vai „Tai lietai tikpat nebūs panākumu, ko es tur jaukšos“, utt. Negatīvisms tiešām zināmā mērā atbrīvo: cilvēks jūtās brīvāks, viņš var nereķināties ar „aizspriedumiem“, un ar to var gūt panākumus, jo negatīvisms ir

visiem pa plecam un glaimo cilvēku zemākām kaislībām un tieksmēm — skaudībai, slinkumam, interesei vienīgi par sevi, utt. Ja attiecīgā persona vēl veikla, tad tā viegli var iegūt pat varona aureolu: savu darbību — vai arī bezdarbību — viņš jau var augstā stilā motivēt kā cīņu par augstākām vērtībām — par brīvību, par patiesību, par īsto skaistumu utt., un te starp citu redzams, ka šī attieksme pret dzīvi var saistīties ar iepriekš aplūkoto aistētīcismu, kā tas arī bieži notiek.

Katrā ziņā pozitīvu ideju un uzdevumu aizstāvja stāvoklis ir daudz grūtāks. Pozitīvs uzdevums prasa arī aktīvu darbu, un jau tas kūrībai nav patīkams. Tālāk, katrs darbs ir saistīts ar atbildību, ar grūtībām, ar neveiksmju iespēju un, it sevišķi un pilnīgi droši, ar nelabvēļu kritiku. Kas izšķīries par vienu uzdevumu, tas reizē nevar skriet pakal desmit citiem un vēl mazāk pretējiem. Tāpēc pozitīvo ideju aizstāvis vienmēr liksies vairāk vai mazāk ierobežots, liksies esam cilvēks, kas zaudējis skata plašumu un reizē sašaurinājis it kā sirdi vienā virzienā. Kā tāds viņš nevarēs cerēt uz sevišķu plašo masu atzinību. Tiešām, izšķīries par vienu lietu, viņš reizē ar to būs pretī citām pretējām lietām, un viņam nāksies cīnīties pret tām. Viņam nāksies teikt daudzām arī nepatīkamām lietām, un viss tas garantēs, ka viņam netrūks ienaidnieku un dzīve tāpat nebūs viegla. Bet arī ja tā nebūtu, ja viņš ir rāms cilvēks — viņa dzīvei vismaz nebūs imponējoša izskata. Pozitīvs darbs tādā gadījumā būs kluss darbs, tajā daudz t. s. melnā darba elementu — un tur nav nekā, ko var vest uz izstādi.

Negatīvistam, cilvēkam bez pozitīvam pārliecībām te atkal liela priekšrocība: viņš visādā ziņā būs pilnīgi „neierobežots“, viņš kritizēs visus konkrētos pasākumus, nepievērsīsies nevienam no tiem, nenotrieps rokas, kā saka, ne ar kādu melnu darbu un tā šķitīs stāvam visam tam pāri, vērodams kādus sevišķi bezgalīgi augstus ideālus, ar kādiem viņš arī palaikam mēģinās segt un attaisnot savu negatīvismu. Tāpēc būs cilvēki, kas izvairīsies kompromitēt sevi ar pozitīvu nostāju un vispār ar noteiktu pārliecību kādā lietā, un tie tad palaikam noslīdēs oportūnismā un orientācijā uz populāritāti: viņi runās un rakstīs tikai to, kas sakrīt ar visvairāk izplatītiem uzskatiem un kas garantē viņiem plašu atzišanu.

Šis pie mums visai izplatītais noteiktu pozitīvu uzskatu un pārliecību trūkums tieši svarīgākās lietās, šī svaidīšanās pēc populārās domas vējiem, aiz kuņas īsti slēpj negatīvisms, nereti segts ar populāro progresivitātes izkārti, ir pie mums savā laikā bijusi un varbūt vēl ir viena no smagākām kultūras sekuma parādībām. Šis sekums te izpaužas ar to, ka netiek redzēts, kā šis pozitīvu pārliecību trūkums un negatīvisms patiesībā ietekmē tautas likteņus. Bet par to tagad nevienam, kas spēj domāt un vērot, nedrīkstētu būt nekādu šaubu. Vispārīga negatīva ievirze un pozitīvu pārliecību trūkums, ja tas aiz pārpratuma, aiz sekuma kļūst par plaši izplatītu un pat cienītu parādību, ir tautas dzīvē vissmagākā sērga un burtiski draud tai ar nāvi. Sakarā ar to te atkal sevišķi izšķirīga loma skolai. Jaunatne nedrīkst augt bez vadības un bez pozitīviem ideāliem. Ja skolotājs tai nedos tādas, kas tad lai tos dod? Tāpēc, ja kas, tad skolotājs nedrīkst būt vienīgi veikls laipotājs starp dažādām klintīm vai pašgudrs malā stāvētājs, vārdu sakot, nedrīkst būt pasīvs negatīvisms, par aktīvo veidu nemaz nerunājot. Ja kam, tad skolotājā jābūt kādai gaismai, kas rāda ceļu un jābūt kādam spēkam, kas ceļ jaunatni un virza to uz auglīgu līdzdalību lielā kopējā darbā. Tauta jau tikai par tik ir tauta, par cik tajā ir kāda iekšēja vienība, par cik tās locekļi jūtas savā starpā saistīti ar kādām kopējām pozitīvam pārliecībām un pozitīviem uzskatiem par kopēji veicama uzdevumiem. Ja šādas iekšējas kopības vairs nav, tad īsti arī nav vairs tautas. Tā ir tik skaidra un elementāra lieta, ka vajadzīgs sevišķs domu īsums, lai neredzētu un nesaprastu, ka ja reiz kāds ir izšķīries par savu tautu, ka tad arī jādoma un jārunā tas, ko šī izšķiršanās prasa, ko prasa tautas dzīves pastāvēšana un zelšana, un, saprotams, vēl mazāk iedomājams, ka kāds nevarētu saprast, ka tādā gadījumā nevar arī tautu barot vienīgi ar visa noliegšanu un visa ārdīšanu. Tikai ļaunākie kādas tautas ienaidnieki var vēlēties, lai kādā tautā valdītu šāds vai nu pasīvs vai, vēl ļaunāk, aktīvs negatīvisma gars. Ne par velti boļševiki pirmajā vietā no visiem mūsu rakstniekiem nolika Andreju Upīti, slavinādami viņu kā sevišķi progresīvu, kas kopā ar sev līdzīgiem tiešām ir nodarījis daudz ļaunuma latviešu tautai ar savu konsekvēnto pieeju visam vienīgi no negatīvās puses. Ka stāvoklis pie mums tiešām nopietns, ka ja ne aktīva, tad vismaz pasīva negatīvistiska attieksme pret visu pie mums pārāk izplatījusies, rāda tas, ka mūsu rakstniecībā maz vērtīgu darbu, kuros negatīvisms nebūtu pār-

svarā un ka to pozitīvā satura dēļ varētu sniegt par paraugiem tam, pēc kā lai orientējas topošais latvietis. To vēl apstiprina gadījumi, kad pie mums tiešām arī parādās darbi, kas satur lielāku bīrumu pozitīvu ideju. Tad mūsu kritika visai bieži bargi notiesā šādus darbus palaiķam kā kritēriju izvirzīdami aistētisma elku. Tas tomēr nav brīnums, jo negatīvisms jau isti ir brālis aistētismam, tā sakot progresīvākais no abiem: aistētismam bija vienaldzīgs viss, izņemot aistētisko momentu jeb to, ko tas uzlūkoja par tādu, — negatīvismam vienaldzīgs arī pats aistētisms. To pierāda starp citu jau tas, cik viegli mūsu aistētisma galvenais pravietis un realizētājs Jānis Sudrabkalns pārgāja galīgā boļševisma negatīvismā.

Vēl reiz jāpasvīturo, kā tas jau darīts, ka negatīvisms mums ir bīstams un kaitīgs nevien savās asākās un spilgtākās izpausmēs (aktīvais negatīvisms), bet it sevišķi arī visos tais simts veidos un pavājinātos variantos, kādos mums ar to ik brīdī jāstāpomas. Galvenais un svarīgākais no tiem ir jau atzīmētais uzskatu trūkums un negribēšana izšķirties tur, kur nevar un nedrīkst neizšķirties (pasīvais negatīvisms, kas ir ārkārtīgi izplatīts). Cik reizes mums nav bijis jākonstatē, ka pat atbildīgas personas negrib teikt to, kas jāsaka un negrib darīt to, kas jādara un par kā vajadzību nevar būt šaubu, — dažreiz tieši aizbildinādamies ar to, ka tas nebūs populāri. Šai ziņā lielu launumu darīja dažas avīzes, kuŗu visa eksistence tieši dibinājās uz to, ka tās ar vislielāko konsekvenci rakstīja un mācīja vienīgi to, par ko tās bija pārliecinātas, ka tas ir populārs un ka ar to saglabās savu „progresivitātes“ slavu, — un ar negrozīgu konsekvenci izvairījās teikt masām kaut ko, kas varētu būt nepopulārs, kaut gan tas būtu bijis absolūti nepieciešami. Ka šis oportūnisma gars, kas grib orientēties tikai uz populāro, arī vēl tagad ir dzīvs pie mums, rāda starp citu attieksme pret, no vienas puses, tik nevainīgu un skaidru, bet, no otras puses, tik ārkārtīgi svarīgu jautājumu kā, piem., tautas dzīvo spēku pieauguma jautājumu. Ir cilvēki, kas atsakās arī šai jautājumā izteikties un ienemt publisku stāvokli, jo, lūk, šis problēmas kustināšana neesot populāra.

Lai nerastos pārpratumi, te jāpaskaidro, ka opozīcija negatīvismam nav jāizprot kā opozīcija kritikai vispāri. Kritika ir nepieciešama, un arī mēs še veicam kritiku. Bet kritikai jāiziet no attiecīgās vērtību hierarhijas zināšanas, ko nedrīkst apgriezt ačgārnī. Un ja kam, tad kritiķim jābūt cilvēkam ar dziļu kultūru, un viņam skaidri jāzina, kāds ir galvenais kritērijs, ar ko viss mērijams, un jābūt spējīgam saredzēt sakaru starp to, ko viņš kritizē un vērtību, kas atzīta par mērauklu. Mums šī mēraukla šai brīdī vismaz var būt tikai tautas dzīvības primāts: lai kā saucas kāda darbība — vai par aistētisku, vai progresīvu —, ja mēs konstatēsim, ka tā vājina vai apdraud mūsu tautas spēju dzīvot, tad mēs to noliegsim un cīnīsimies pret to. Bet ja kāds teiks, ka arī viņš atzīst šo primātu, bet tomēr grib turpināt kultivēt savu vai nu ekskluzīvo aistētismu vai negatīvismu, tad mēs teiksim, ka viņam ir sekla domāšana.

5. Dzīvība un kultūra.

Ar aistētisma un negatīvisma analīzi un kritiku mēs esam mēģinājuši noskaidrot, kā pie mums varētu izpausties tas, ko varētu saukt par kultūras dziļumu un kā augstāko kritēriju šim jēdzienam mēs izvirzījām tautas dzīvības primātu. Nav šaubu, ka parādību, kas no aizrādītā viedokļa varētu tikt aplūkotas, pie mums ir vēl daudz, un ka daudzas no tām varbūt iegūtu negatīvu aspektu, ja tās aplūkotu šai gaismā. Ilgāk uzskatīties pie šī uzdevuma mums tomēr še nav iespējams, — kuŗu tas interesē, tas viegli to var darīt pats. No pozitīvās puses te tad arī atklājas plašs darba lauks mūsu skolas veidotājiem, skolas grāmatu sastādītājiem un it sevišķi skolotājiem. Tāpat kā par prūšu tautskolotāju ir teikts, ka viņš esot bijis tas, kas izcīnījis uzvaru franču un prūšu karā, tā arī latviešu skolotājam vajadzētu koncentrēt visus savus spēkus, lai izcīnītu uzvaru cīņā par latviešu tautas eksistenci. Jo viņš ir galvenais spēks, kas šo uzvaru var nodrošināt. Tiešām, kā es mēģināju rādīt, šī cīņa par tautas dzīvību un pastāvēšanu ir cieši saistīta ar to, ko es saucau par mūsu kultūras padziļināšanu, un tas jau tieši ir visraksturīgākais skolotāju darbs. Tiem tad arī jācīnās par šo padziļināšanu un tā, kā es mēģināju rādīt, nozīmē attīstīt mūsu tautas locekļus tik tālu un tādā virzienā, lai viņi spētu aptvert sakarību starp visdažādākām dzīves parādībām un it sevišķi, lai viņi spētu koordinēt visu savu rīcību ar vienu galveno mērķi, kas būtu tautas dzīvības un tās pastāvēšanas aizstāvēšana un veicināšana, un lai viņi to darītu apziņā, ka tas ir jādara kultūras vārdā, jo ir tās nepielūdzamais un neatvairāmais priekšnosacījums. Skolotājiem vajadzētu nolikt par savu mērķi iz-

veidot savos skolēnos tādu stāju, lai viņi nespertu nevienai solī, nejaudādami sev, kā tas ietekmēs tautas intereses. Viss tas, kas tam būtu pretī, pat viss, kas pārāk izklaidē un tiecas izstumt no apziņas šo domu, kam vajadzētu pilnīgi, vienmēr un visur, visu pārvaldīt, — viss tas būtu jānovērš un jāatjauno nepieciešamais samērs.

Ja tiktu prasīti konkrēti formulējumi idējām, kas būtu jāliek visas šādā veidā koordinētas un padziļinātas audzināšanas centrā, tad es to formulētu šādās četrās tezēs.

1. Cilvēks var un spēj būt pilnīgs cilvēks un kultūras radītājs spēks tikai dzīvodams savā zemē, organiskā vienībā ar savu tautu un veidojams tur dzīvi, kāda atbilst viņa tautas dzīves izpratnei. Ja liktenis bijis tik labvēlīgs, ka piešķīris viņam jau tēva apstrādātus tirumus, tad viņa svēts pienākums ir neatstāt dzimto māju, jo tikai tuvība zemei pasarga kā dzimtu tā tautu no izmiršanas.

2. Nevienam nedrīkst domāt, ka visa viņa senču bezgalīgā rinda ir dzīvojuši un cīnījušies tikai tāpēc, lai nonāktu pie viņa un lai viņš apdzistu no mūžības nestā dzīvības liesma. Nevienam tautas loceklis, par cik tas ir viņa varā, tāpēc nedrīkst palikt bez ģimenes un bez pēcnācējiem, jo, ja tautai jāiznīkst un jāizmirst, tad veltīgi un bez jēgas ir visi mūsu kultūras centieni, un viss ko mēs panākam ir pielīdzināms nullei. Ja mēs neprotam savienot savus kultūras centienus ar tautas dzīvības uzturēšanu, tad tas nozīmē, ka mūsu kultūra ir kaut kas neveselīgs un tā neatstāso sevi.

3. Ja ir teikts, ka par ikvienu otru cilvēku jāsaka „tat tvam asi“ (tas esi tu, t. i., ka otrs cilvēks jāpielīdzina sev, jāuzskata kā brālis), tad desmit reiz vairāk tas būtu jāmāca par tautas locekļu savstarpējam attieksmēm, jo tos saista gan asins radniecība, gan likteņa vienādība, gan darba un kultūras kopība. Sevišķi mazas tautas locekļu starpā vajadzētu valdīt draudzībai un brālībai. Vislielākais noziegums un negods tāpēc ir savstarpēja šķelšanās, denunciacijas un nodevība. Ja kāds arī kādreiz maldīties, bet atkal atgriežas tautas darba druvā, tad pagājušais nav jāpiemin, nav vajadzīgas neauglīgas kildas par taisnību, bet jāskatās uz nākotni un jāzina, ka katrs latvietis, katrs darba darītājs un cīnītājs mums ir bezgalīgi dārgs.

4. Vienai domai jāvalda katrā latvietī: lai ikviens viņa solis būtu saskaņots ar tautas interesēm, lai viņš atturas no visa, kas kaut atļāvē varētu tām kaitēt. Šai domai jāvalda kā par viņa darbiem, tā par viņa runu: viņam jāmacās vadīties nevis no populāritātes aplūsuma, bet no pienākuma vienšķīgi darīt un teikt to, kas nepieciešami jāsaka, vērojot vienīgi tautas intereses un nebaidoties panest arī nepopulāritāti.

Vienam otram varbūt liksies, ka es savā aplūkojumā esmu it ka novērsies no temata: es sāku runu par kultūru un beidzu it kā par kaut ko citu. Patiesībā tomēr novēršanās te nav, bet ir tikai mēģinājums izsekot visām sakarībām un atklāt tās, — un ja mēs sākam ar kultūru un beidzam ar kaut ko citu, tad acīm redzot tāda ir lietu reālā sakarība. Tiešām, kultūra nav nekas izolēts, kas karājas gaisā un eksistē pats par sevi, bet ir tikai parādība tautas dzīvē, kas izaug no tautas gara, kas atkal nepielūdzami iesaistīts tautas ķermeņa dzīvē un bez tā nevar pastāvēt. Meklējot kultūras nosacījumus, mēs neizbēgami nonākam vispirms pie tautas gara vispār un tad nepieciešami pie tās ķermeņa. Mūsu aplūkojuma nolūks tieši bija uzrādīt un atgādināt šo sakarību, un šis sakarības zināšanu un respektēšanu mēs tieši arī mēģinājam raksturot kā dzīvas kultūras pazīmi.

Iespējams, ka vienam otram šāds aplūkojums liksies varbūt par prūzisku, varbūt pat par apgrēkošanos pret augstājam ideālajam vērtībām, sevišķi tāpēc, ka tās it kā tiek subordinētas vitālajām — tautas dzīvības interesēm. Tā tomēr nav. Ideālās vērtības tomēr cienas ziņā paliek augstākas par vitālajām, un pārdzīvojami, kas mums ir sakarā ar augstākām vērtībām, ir nesalīdzināmi ar baudām, ko dod vitālās vērtības. Tas, kas dod mūsu dzīvei jēgu ir augstākās garīgās vērtības, bet vitālās tikai kalpo tām un nevis otrādi. Cilvēks isti sākas tikai tur, kur sākas spēja atzīt un cienīt garīgās vērtības, — turpretim tas, kas kalpo tikai vēderam, ko vada vienīgi iedzīvošanās kāre — tas vēl ir zem cilvēka. Ideālo vērtību aizmiršana vai to pazemošana tāpēc ir smaga cilvēcības bebruudācija. Istais cilvēcīgais uzdevums būtu kalpot ideālām vērtībām resp. ideāliem.

Bet ko nozīmē kalpot ideāliem? Vai tā būtu tikai sapņošana un jūsmošana par tiem, labākā gadījumā realizējot tos tikai

literārā veidā? Tas būtu par maz, un tas būtu par lētu. Tas būtu par daudz jauneklīgi un vīru necienīgi. Nepietiek idejas tikai izsapot un izjūsmot par tām, bet tās jārealizē, tām jāliek valdīt pasaulē, kas visa tādā kārtā jāpacel augstākā plāksnē. Bet tad nepietiek līdināties augstās sfairās, tad, kā Platons mācīja, jānokāpi arī lejā pie aliniekiem un jāveic sūrs un melns un nepatīkams un nepateicīgs darbs, pedantiski un pacietīgi veicot visus tos arī sīkumus, ko reālās dzīves nosacījumi prasa.

Bet pirms kaut ko ceļ uz augšu augstākā pakāpē, tam vispirms jau jābūt normālā stāvoklī. Ja kāds grib kļūt par spēcīgu cikstoni, tad vispirms viņš nedrīkst būt slims, un, ja viņš ir tāds, tad viņš jāārstē. Līdzīgi arī mēs būtu nelgas, ja, piem., kādam māksliniekam smagi slimam esot, mēs nāktu pie viņa un, nepievēršot nekādas uzmanības viņa slimībai un briesmām, kuŗās viņš atrodas, gudri spriestu ar viņu par mākslas lietām, analizētu viņa darbus, pasūtītu viņam dažādus lielus darbus, bet par tādu tik materiālu un, salīdzinot ar mākslu, tik zemu lietu kā viņa veselību nemaz neliktos zinīs. Lai cik augstās domās mēs būtu par mākslu, mums tomēr būtu jāatzīst, ka tās pastāvēšana šai konkrētā gadījumā tomēr atkarājas vispirms no mākslinieka pastāvēšanas un tā atkal no viņa veselības. — un kā šai sakarā jārikojas, to zina katrs saprātīgs cilvēks. Tāpat ir arī ar tautu: ja to grib celt augstāk, ja no tās sagaida kultūras veidošanu, tad tā nedrīkst būt slima vai vispārī briesmās, un ja tā slima vai briesmās, tad tā iepriekš jāārstē un jāved ārā no briesmām.

Runa par slimību, par sasirgušo tautas ķermeni šai gadījumā būs vienīgā lietderīgā runa, un tā reizē būs arī runa par kultūru, jo tautas restaurēšana veselībā un spēkā ir pirmais kultūras nosacījums, — dzīvības primāts tātd nav noraidāms.

Ja jau tādā kārtā vispār ir neapšaubāms sakars starp kultūru un tautas dzīvību, tad mūsu gadījumā šis sakars ir vēl ciešāks, jo mēs par tautas dzīvību un veselību runājam vispirms tieši atkarā no garīgo vērtību ietekmes. Mēs te mēģinājam rādīt, ka ir tādas garīgas resp. augstākās vērtības, kas zināmā savā veidā var būt kaitīgas tautai, apdraudēt tās dzīvību un līdz ar to apdraudēt arī tālāku kultūras veidošanu un pastāvēšanu. Mūsu teze te bija tā, ka augstākās vērtības nedrīkst būt konfliktā ar vitālajām, ka kultūra nedrīkst kļūt naidīga dzīvībai, jo ar to tā galu galā draud iznīcināt pati sevi. Ja kaut kas tāds notiek, tad mēs domājam, ka kaut kas nav kārtībā, ka kultūras organizācijā, ka tās vadīšanā vai attīstīšanā pieļauta kļūda, kas būtu varējuši arī nenotikt. Reizēm gan ir izteiktas domas, ka katra kultūra neizbēgami kaitīga dzīvībai un ved to pie nāves, — tā būtu nenokaulējama maksa par augstajiem sasniegumiem. Var atzīt, ka konkrētā

pieredze tiešām bieži rāda kultūras, tā sakot, nāvētāju ietekmi. Bet šie konkrētie konstatējumi neko nepierāda, jo tiem pretī ir atkal citi konstatējumi, proti, ka ir arī tūkstosiem gadu vecas kultūras tautas, kas tomēr pastāv un neiznīkst. Nevienš vēl nav pierādījis nepieciešamu un neizbēgamu loģisku sakaru starp kultūru un vitālu panīkšanu. A priori tas liekas grūti pieņemams, — nav saprotams, kāpēc šāda disonance būtu vajadzīga. Tuvāka analīze rāda, ka tie kultūras produkti, kas izrādās kaitīgi dzīvei, palaikam ir vairāk vai mazāk neīsti vai mazvērtīgi, katrā ziņā nekad ne augstākie. Īsti augstie kultūras sasniegumi dzīvi vienmēr veicina un ceļ. Starp augsti garīgo un vitālo īsti ir harmonija, disonanci rāda tikai mazvērtīgais. Tur, kur atrodama šāda disonance, kur dzīve kultūras ietekmē panīkst, tur vienmēr konstatējamas arī kādas kļūdas, kāda nemākulība kultūras uzņemšanā vai vispār organizācijā. Vispilgtāk tas redzams mežoņu tautās, kas pieskaŗas eiropiešu kultūrai: tās pa laikam ātri izvirst un bieži pat tieši izmirst. Bet te tad arī spilgti redzams, ka tas ir tieši atkarāies no nemākulības, no nezināšanas, no paredzēšanas spēju trūkuma, no domu īsuma, vārdu sakot — no kultūras sekuma. Eiropas tautās tas redzams mazāk spilgti, un te ir izšķirība starp dažādām tautām: ir gudrākas un vairāk piedzīvojušas tautas, un tās cieš mazāk no kultūras, un ir mazāk nosvērtas un jauneklīgākas, kas cieš vairāk. Galu galā tas, kas izšķir, ir kultūras dziļums vai sekums, spēja vai nespēja redzēt uz priekšu un vadīties no prāta atzinumiem.

Ar to tad mēs, tā liekas, būtu arī attaisnojuši to veidu, kādā mēs esam aplūkojuši jautājumu par kultūras dziļumu un sekumu. Darbs par tautas dzīvības uzturēšanu ir visstākā nozīmē kultūras darbs: vispirms, tā mērķis ir kultūras uzturēšana un veicināšana, un otrkārt, tas ir darbs kultūras pareizā organizēšanā, pareizā dažādo tās faktoru saskaņošanā. Darbs, un bieži melnais un nepateicīgais darbs šai virzienā nenozīmē, ka būtu aizmirstas augstākās kultūras vērtības un ka tās būtu subordinētas kaut kam citam, ka te vēl nebūtu sasniegta spēja cienīt kultūras vērtības kā tādas un ījūsmot par tām bez kāda praktiska aprēķina. Pievērsšanās dzīvei te nenotiek tāpēc, ka „ījūsmošanas“ pakāpe nebūtu vēl sasniegta vai saprasta, bet tāpēc, ka tā jau pārsniegta un ka tiek prasīts, lai ideāli pastāvētu nevien sapņos, bet tuvotos arī dzīvei un iemiesotos tajā. Tā būtu arī vienīgā īstā kalpošana ideāliem, un tā prasa piepildīt visu, arī visus priekšnosacījumus, arī visu melno darbu, kas nepieciešams ideālu realizācijai. Ceļš, kas te jāiet, dažos gadījumos, varbūt, būs tājš un grūts un nepopulārs un reizēm pat it kā prom no ideāliem. Bet tomēr vienīgi īešana pa šo ceļu būs īstā kalpošana tiem un līdz ar to arī tautai, kuŗā uzplaukuši, un tad arī visai cilvēcei, kas ietveŗ sevī šo tautu.

Konstantīns Raudīve

Nāves problēma

Nāve ir visuniversālākā mistērija, tās klātienē mēs apraudam paši savu likteni.

(Dzīves kultūrai, 58. lpp. II iesp.)

No cilvēka individuālajām problēmām nāves problēma ir viena no tām, kas cilvēci, kopš tās parādīšanās uz vēstures skatuves, ir nodarbinājuši. Ja mēs parīraizām kaut tikai skrejošu skatu pāri cilvēces kultūras vēsturei, tad esam pārsteigti, ka visos laikos nāves parādība asi uztverta un neatīaidīgi meklēts tai kāds izskaidrojums. Nāve ir it kā visas mūsu esmes mezgls, ko atšketinot mēs atšketimātu arī visas dzīvības problēmas. Šī ārkārtīgā cilvēka problēma vairāk tikusi cilāta nekā atrisināta. Bet dzīvē aizvien mums jāapstājas pie svarīgākā, aizvien pie tā, kas šķiet neiespējams un neatrisināms. Tā, piemēram, Šopenhauers domā, ka nāve ir filozofijas iedvesmotājs ģenījs. Bez nāves būtu pat grūti filozofēt. Tas ir saprotams tā: risinot nāves problēmu kā svarīgāko no mūsu eksistences problēmām, mēs esam spiesti novērot un satvert visa esošā būtību tās acumirkīgajā un pastāvīgajā izpausmē. Un mūsu novērošana atklāj, ka nekas nepaliek uz vietas, bet viss, pat varētu teikt, ar drausmi elementāru spēku te parādās mūsu acu priekšā, te atkal zūd; te bērns piedzimst, izaug, novecu un nomirst. Mūžīgajā laika strauvē tas ir īss zibšņojums, un atkal viss ietinas tumsā. Lūk, te rodas tas neatvairāmi baigais un reizē pievilcīgais jautājums: no kurienes uz kurieni mēs ejam?

Tādēļ ne tikai katra nopietna filozofija, reliģija, bet katrs nopietns, individuāli attīstīts cilvēks apstājas pie šiem jautā-

iumiem, visu problēmu sākuma un gala. Apstājas, ja ne cerībā šīs problēmas atrisināt, tad vismaz rauga tās apcerēt, cik nu ļauī mūsu individuālās spējas, pieredze un laīkmets, kuŗā mēs dzīvojam. Arī mēs šodien apstāsimies pie šīs svarīgās problēmas, nevīs cerēdami to atrisināt, bet vienīgi apcerēt sevi, savu īpatnējo stāvokli šīs problēmas priekšā.

Cīlvēks piedzimstot neapzinās savu īeīešanu dzīvības valstī, tātd šai ziņā cilvēks ne ar ko neatšķiras no dzīvnieka vai stāda, bet viņš starp stādiem un dzīvniekiem ir vienīgā būte, kas apzinās savu nāvi. Šai nāves apziņā sākas gan cilvēka pārākums par dzīvnieku, gan arī viņa bezcerīgais stāvoklis nāves priekšā. Apzinādamies savu nāvi, cilvēks raudziīs divējādi to pārvarēt: nāvi padarīt, cik iespējams, nenozīmīgu, kā to, piem., darīja, kā mēs redzēsim tālākā pārdomu gaitā — stoiķi, vai nāvi uzskatīs par to mūsu esmes robežu, kur sākas mūsu patiesā atbrīvošanās nebūtībā vai īeīešana patiesajā dzīvības valstī, kā to, piem., darīja budisti un kristīgie.

Iekām mēs sākam pārdomāt kardinālo nāves problēmu, te vēl pašā sākumā gribu norādīt, ka primitīvā uztverē, tīri materiālistiskā nozīmē, nāve ir tikai bioloģiska parādība, vecais mirst tādēļ, lai tā vietā stātos jaunais, lai dzīvība varētu atījaunoties jaunās formās, proti: ka dzīvība nekad nezūd, bet tikai pārveidojas matērijas formās. Tāds uzskats nav svešs ne mums latviešiem, ne citām tautām, sevišķi šīs uzskats dzīī iesakņojies zemkopju tautās, kur cilvēka saugšana ar dabu ir tik absolūti saskaņota, ka cilvēks, skatīdams rudenī kritušās koka lapas, uztveŗ arī sevi tikai kā vienu no šīm kritu-

šajām lapām; un ar šo empirisko pieredzi viņš samierinās un to pieņem kā nenovēršamu un tainīgu likumību. Bet tiklīdz cilvēks sāka atrauties no ārējām parādībām, no kolektīvās cilts turpināšanas ritnikas, tiklīdz sāka sevi individuālizēties un apzināties, ka mēs esam kautkas paši par sevi, ka mūsos ir kautkas tāds, kā nav otrā, ka mēs esam kautkas vienreizējs dabas ārējo norišu procesā, vārdu sakot, mēs sākam norūpēties par to, kas mēs esam, un šais rūpēs mēs neapmierināties tikai ar tīri bioloģisko izskaidrojumu un raugām atrast kādu izskaidrojumu tam, kas mēs būsim arī tad, kad šis bioloģiskais process būs apstājies un vairs mēs neskaitīsīties par individuālu vienību.

Lūk, jautājums, uz ko vēstures gaitā ir raudzījusi atbildēt filozofija, reliģija un atsevišķi indivīdi. Neapstāsimies pie visām atbildēm, kas uzkrājušās un mums visiem pieejamas, bet raudzīsim tikai apstāties pie tām kardinālajām atbildēm, kas varētu vienā vai otrā ziņā padziļināt šo mūsu uzsāktās pārdomas. Nāve cilvēciskā pieredzē ir ideja par individuālās evolūcijas pēdējo robežu. Atklājuši nāves faktu, mēs netieši, redzot citu nāvi, pārliecināties par tās esmi. Pieredze mums rāda, ka dabiska nāve kā vecuma sekas ir visai reta: to aizvien izraisa dažādas dabas slimības, kam organisms nevar pretoties. Par nāves specifisko raksturu mēs varētu izteikties tā: nāve ir cīņa starp aizsargātājiem un iznīcinātājiem spēkiem. Nāve iestājas mirkli, kad dzīvības sargātāji spēki ir paguruši un, tā sakot, kapitulē iznīcinātāju spēku priekšā. Slimība tātad nav nekas cits kā postītājs spēks, pret ko aizsargās organisms. Tātad mūsu organisms ir nepārtraukts kaujas lauks, un nāve ir šis kaujas iznākuma rezultāts. Mūs nomāc ne tikai apziņa, ka mums vajaga mirt vienreiz, t. i. vienreiz sasniegt nāves robežas, bet arī apziņa, ka mēs aizvien sevi nesam nāves iespējas. Un šis iespējas var realizēties mūsos katru mirkli. Tātad nāve aizvien atrodas mūsu tuvumā. Cilvēku ne tikai bioloģiskā nāve uomāc šodien un vienmēr, bet arī neziņa par mūsu likteni, un šī neziņa par mūsu individuālo likteni varbūt mūs vēl vairāk satrauc nekā pats nāves fakts. Mūsu interese tātad sniedzās tālāk par bioloģisko pieredzi, tā ietiecas metafiziskā plāksnē, proti, viņpus fiziskās pasaules robežām.

Paliekot empiriskās nāves robežās, mēs vispār maz ko izzinātu par pašu nāvi. Un tie laikmeti un cilvēki, kas palikuši ekskluzīvi empiriskās pasaules robežās, nāvi nav mēģinājuši apcerēt no metafiziskā viedokļa. Tādēļ saprotams, ka bērni un primitīvi cilvēki, kas paliek ekskluzīvi empiriskās pasaules robežās, nepazīst nāves problēmas svarīgumu. Empīrisms, tas ir uzskats, kas domāja, ka visas pasaules parādības mēs varam pazīt tik tālu, cik tās atspoguļojas mūsu pieredzē resp. izjūtās un novērojumos. Piemēram, bērnam nāve ir ārējs notikums, viņš vēl nav sevi individuālizējis, nav atdalījies no dabas kopinstinkta, citu būtņu vidū vēl neapziņas savu vienreizību. Tādēļ saprotams kļūst, ka primitīvās apziņas cilvēks, vienīgi balstīdamies pieredzē un sevi salīdzinādams ar koku, kas rudenī nomet tādēļ lapas, lai pavasarī tās pašas lapas atdzimtu jaunās formās, nepazīst individuālo nāvi. Nāve viņam nav nekas cits kā veco formu pārmaiņošana pret jaunām. Dēls turpina tēvu, un tā bez gala, bet dziļākā skatījumā mēs atklājam, ka tēvs pats par sevi ir gluži kautkas vienreizīgs, ka tēva dvēsele nekādos apstākļos un nekādos nosacījumos nav sajaucama ar viņa dēla dvēseli. Tātad no metafiziskā viedokļa raugoties, cilvēks viņpus ārējās dabas robežām ir pasaule pati par sevi, pasaule, kas nav sajaucama, samaināma, pasaule, kas pati sevī galīga. Un, lūk, šo atziņu ieskatījuši, mēs sākam sevi apzināties kā suverēnu un no ārējiem apstākļiem neatkarīgu būti. Mēs vairs nesamierināties ar ārējās formas atjaunošanos, kas caur dzimšanu it kā restaurē to, kas miris. Mums neatvairāmi uzmanības jautājums, kas tad notiek ar mani, ar šo manu es, kas vairs tā nejutis, kas vairs tā nedzirdēs, kas vairs tā neredzēs, kas vairs tā neapzināsies, kas vairs tā nedomās, kas vairs tā nerunās, kā es runāju, kā šis es, kas nav sajaucams ar citu es, kas laikā un mūžībā grib uzglabāt savu vienību. Lūk, nāves problēma rodas ar cilvēcisko individuālizāciju, ar individuālītātes vienreizības konstatēšanu, ar cilvēka personības atzīšanu. Varētu teikt, ka cilvēks sāk patiesi dzīvot tikai tai mirkli, kad sāk apzināties savu individuālo vienreizību, tās neatkārtošanos. Tādēļ kļūst saprotams, jo individuālizētāks cilvēks, jo spēcīgāk pārdzīvo savas dzīves vienreizību, jo neatvairāmāka būs alka sevi iemūžināt laikā un mūžībā. Tādēļ šādus cilvēkus atdzimšana savos pēctečos neapmierina, viņi tiecas kaut kādā veidā nodrošināt paši savu individuālo likteni, un to ieskatījuši viņi pārnes savu esmi garīgā laukā, kas šķiet viņiem nāvei nepieejams. Lūk, šai ieskatīšanai sākas individuālās nāves problēma. Laikmeti, kas bagāti spēcīgām individuālītātēm, bija apsēsti ar domām par nāvi. Piem., grieķu filozofiju, sākot ar Platonu, gandrīz pilnīgi nosaka nāves doma. Platons ar Sōkrata muti savā

Faidonā saka: „Patiesībā visi tie, kas pareizi filozofē, kaut arī citi cilvēki to nemana, netiecas ne pēc kā cita kā mirt un būt mirušiem.“ Tāpat renesanses un reformācijas laikmetā mēs pārliecināties par individuālizētu sabiedrību, ko ārkārtīgi nomoka nāves domas. Ja grieķi, sevišķi stoīki, kā mēs redzēsim, raudzīja pārvarēt nāvi ar tās nozīmes mazināšanu, tās aizplivurošanu, tad kristīgā ēra, tā saucamā teoloģija, nāves bailes rauga pārvarēt ar ticību nāves neesmei. Visspēcīgākajā Eiropas individuālizācijas laikmetā nāve kļūst mākslā par galveno priekšmetu. Ar cietsirdīgu reālismu gleznotāji tēlo Kristus nāvi uz krusta. Ir ne tikai atsevišķi laikmeti, ne tikai atsevišķi indivīdi, kas apsēsti ar nāves domu, bet veselas tautas, kas par savas garīgās dzīves kardinālo problēmu padara nāves problēmu. Piemēram, spāņu tauta savu garīgo esmi vispilgtāk izteikusi cīņā ar nāvi, cīņā ar nāves pārvarēšanu. Un ja mums ir bijusi izdevība dzīvot ar spāņu tautu un vērot to, tad mēs esam ieskatījuši, ka spāņietis mūs pārsteidz ar savu vitalitāti un savas personas vienreizības apzināšanos. Būdami pārpilni ar vitalitāti un apzinoties savu individuālo vienreizību, viņi nesamierinās ar šo dzīvi, kas pait, bet alkt mūžīgās dzīves. Liela mīlestība pret dzīvību un savu individuālo dvēseli spāņietis izraisījis lielas dzīvības alkas, ko tik spožā un koncentrētā veidā spāņu domātājs Migels de Unamuno izsaka savā grāmatā „Dzīves traģiskās jūtas“.

Jo individuālizētāka sabiedrība, jo lielākas alkas pārdzīvo pēc nemirstības. Šo alku ietekmē ir radušās visas augstākās reliģijas, kas apsola uzvaru par nāvi, kas nebūtības vietā apliecina pāresmes iespējas.

Piemēram, Indijā priekš Budas parādīšanās, cilvēku nomāca apziņa, ka viņam jāpaliek ieslēgtam mūžīgajā dzimšanas un miršanas lokā. Šo nomāktību Buda kļiedē, apsolīdams atbrīvošanos no nāves un dzimšanas, no dzimšanas un atdzimšanas, kas izraisa nāvi. (Sk. manā grāmatā „Dzīves kultūrai“ par indiešu cilvēku).

Pirms kristīgās ēras, visneatlaidīgāk un konkrētāk ar nāves problēmu ir nodarbojušies grieķi. Platons ir pirmais, kas asi tvēris dvēseles nemirstības problēmu, kas līdz mūsu dienām nav zaudējusi savu nozīmi. Dvēsele, pēc Platona domām, vienmēr ir saistīta ar dzīvības ideju — dvēsele jau ir dzīvības princips. Dvēsele nekad nevar sabiedroties ar dzīvības pretstatu — nāvi. Tā tātad ir nemirstīga, jo kā dzīvības nesēja tā nevar iznīkt, tā var tikai aiziet (Faidons).

No vēlākajiem grieķu domātājiem sevišķi epikūrieši un kinīki raudzījuši nāvi kā esmi izsvītāt no cilvēka apziņas, proti, ka nāvei nav nekā kopēja ar mums: ja mēs esam, tad nāves jau nav; ja nāve ir, tad mūsu vairs nav (Skat. Diog. Laert., X, 27). Romiešu stoīki, sevišķi Seneka un Marks Aurelijs, rauga mūs samierināt ar nāves domām kā ar kautko gluži dabisku un tainīgu. Seneka saka: „Nāve tevi aizvedīs pie tava sākuma. Nāve ir nenovēršams likums, vienāds visiem, taču tainīgs. Par to nav ne jāžēlojas, ne jāskumst. Nāve ir absolūts gals, caur to cilvēks atgriežas kosmā. Nekas pasaulē nezūd.“ Un Marks Aurelijs šo domu papildina: „Lietas aiziet, bet tās neizzūd.“ Lai atvairītu nāves bailes, Marks Aurelijs ieteic par nāvi pastāvīgi domāt.

Ši stoīku suverēnitāte nozīmē izšķirīgu un radikālu prāta valdīšanu par kaislībām un taj pašā laikā par likteni; tas stoīkiem nozīmē gan dzīves mērķi, gan gudrību, gan tikumu, gan laimi. Stoīki mūs rauga atbrīvot no instinktīvās, neapzinīgās pieķeršanās dzīvei un instinktīvām šausmām no nāves. Stoīkis meklē tādu dvēseles stāvokli, kurā cilvēks ar prāta spēku, ar meditācijas vingrināšanos, ar sevi suģestēšanu rauga nāvi padarīt pieņemamu, neuztver to kā kaut ko ļaunu, bet kā dabisku un tainīgu kosma likumu. Tādā kārtā stoīki vājināja instinktīvo pieķeršanos dzīvei, atvairot nāves bailes, ievīzot mūsu apziņu tai stāvokli, ka jābūt mierīgam — vai nu mums ir lemts dzīvot vai mirt. Nāvi vajag pieņemt, lai no tās varētu atbrīvoties. Ja rodas tādi dzīves apstākļi, ka spēcīgi saprāta motīvi pavēl dzīvi atstāt, tad cilvēkam jābūt spējīgam brīvi un mierīgi, vēsi un neievainojami aiziet no šīs dzīves.

Stoicisms pēc būtības ir brīvības mācība, un šī brīvība dibinās brīvas nāves iespējā. Bet protams, šai brīvajai nāvei nav nekā kopēja ar pašnāvību, ko visbiežāk izdara kaislību savīļpojumu brīžos. Stoicisms tādu nāves veidu uztver kā verga nāvi. Stoīki nav ieteikuši pašnāvību, bet gan ieteikuši brīvu nāvi, proti, tādu nāvi, kur ir runa par cilvēka cienu. Lūk, tas ir stoīku lielais nopelns, ka viņi atklājuši miršanas tikumu. Šis miršanas tikums stoīku uztverē bija Dieva devums, par ko viņi nebeidza pateikties. Durvis cilvēkam ir atvērtas, pa kurām viņš var izbēgt katra veida verdzībai. „Nav labi dzīvot verdzībā; bet arī nav nekāda vajadzība dzīvot verdzībā... Uz visām pusēm ved brīvības ceļi. Pateiksimies Dievam, ka nevienu nevar aizturēt dzīve“ (Seneka, De otio). Stoīki tātad mācīja

miršanas mākslu, ko pēc viņu domām bija pilnīgi reālizējis Sōkrats un Katons. (Sōkrata nāve stoīku uztverē ir tādēļ brīva nāve, ka viņš atteicies bēgt, kad viņam tāda iespēja bija dota un bēgot viņš būtu varējis savu dzīvi saglabāt. Bet viņš atteicās to darīt, brīvprātīgi pieņemams nāvi. Marks Katons, kas organizēja cīņu Afrikā pret Cēzaru, bija uzņēmies aizstāvēt Utiku un, atzīdams tālāku pretošanos par veltīgu, mira labprātīgā nāvē).

Stoīki tātad māca labi dzīvot un labi mirt, kā to vēlāk mums spārnoti pasaka viņu skolnieks Montēns. Protams, šai uzskatā nav noliedzama brīva cilvēka gara suverēnitāte un varonība, piemēram, Marka Katona un Sōkrata gadījumā, bet citos gadījumos saskatāma arī zināma bravūra, pārāk gribēta. Un tomēr, aiz stoīku mierīgājiem prāta slēdzieniem slēpjas izmisums, stipram nav vajadzīgs prāta mierinājums, veselajam — zāles. Stoīku mierā slēpjas nāves nicinājums. Seneka, piemēram, nāvi samazina cilvēka apziņā līdz nullei. Bet tomēr viņš nāves faktu var tikai ar prāta mierinājumiem aizplūvurot, tās nozīmi izdzēst, bet pašu nāvi tās būtībā nepārvar. Epiktets, manuprāt, viens no viscienīgākajiem stoīkiem, savā mierā pret nāvi ir gandrīz necilvēcis, proti, viņš atgādina vairāk lietu nekā dzīvu cilvēku. Marks Aurelijs, kas ir pēdējais lielākais stoīks pagāniskajā pasaulē, ir melancholīks un dziļākā būtībā traģisks. Stoīku nāves pieredze ir varonīgs mēģinājums aso nāves dzeloni atvairīt ar savām cēlajām prāta un dvēseles miera bruņām.

Bet nāves problēma ar grieķiem un romiešiem neizbeidzās. Pēc viņiem nāca kristīgā ēra, kas uzskata visgigantiskāko cīņu ar nāvi: kristīgā mācība ar ticību iededza cilvēka cerību un empiriskā stoīku nāve pārvērtās transcendentālā nāvē, runājot sv. Terēzas vārdiem, varētu teikt — mirstu tādēļ, ka nemirstu — Muero porque no muero. — Kristīgā pasaule radot mācību par Dievu, atvaira to dzīves traģēdiju, ko tik dziļi pārdzīvojuši pagāniskā pasaule, resp. hellēni. Hellēniskā pasaule, kas tik ļoti ilgojusies un mīlējusi dienas maigo gaismu, ir patiesībā drūma: tur ir ciņa ar nāvi, ciņa bez cerībām uz uzvaru. Tur galīgais bija nenovēršams. Ar nāvi mēs varam cinīties, bet galu galā tā kā tā mēs būsīm zaudētāji. Te slēpjas grieķu drūmā pesimisma sakne, Platons Sōkratam liek teikt šos pēdējos vārdus: „Kriton, mēs esam Asklepijam parādā gaili, dodiet to viņam un nepiemirstiet.“ Grieķi izveselojoties no kādas slimības, mēdza ziedot gaili Asklepijam, ārstniecības dievam. Ar to Sōkrats grib teikt saviem draugiem, ka nāvi viņš uzskatot par izveselošanos no tās slimības, ko sauc par dzīvi. — Un citā vietā, turpat Faidonā, Platons ar Sōkrata muti ieteic: „Ja tas ir gudrs un īsts filozofs, lai viņš dodas turpu, kurp šodien viņam liek doties atēnieši“. Tātad Platons resp. Sōkrats atzīst nāvi par labāku nekā dzīvi.

Tāpat būtībā ir drūma Budas pasludinātā atbrīvošanās, jo tā īstenībā nav nekas cits kā dzīves negācija, pat nāves realitātes uztverē. Buda neuzvar nāvi. Viņš vienīgi rauga no nāves cilvēku atbrīvot ar cilvēka dzimšanas noliegšanu, proti, cilvēku atbrīvo no esmes stāvokļa, pamazām cilvēku izdzēšot no zemes dzīves. Tādēļ Eiropā galējie pesimisti, kas dzīvei nesaskata nekādus attaisnotājus motivus, kas dzīvi uztver par nebeidzamām ciešanām, Budā atklāja savu meistarību. Viens no tādiem ir vācietis Sopenhauers, kas kopā ar Budu atzinis, ka nebūtība ir vēlāmāka nekā cilvēka esme. „Ejiet pieklaūvēt pie kapu vārtiem un paprasīt mirušajiem, vai viņi gribētu atgriezties dzīvē: viņi noraidot krātis galvas.“ (Sopenhauers, III sēj., XLI). Otrs — itālietis Džakomo Leopardi. Kristiānisms pretstatā hellēnismam resp., pagānismam un budismam, nevis rauga no nāves izbēgt, ieslēdzoties vai nu tagadnes degošajā mirklī resp. tagadnes baudīšanā, ko epikūrieši pacēla par savas dzīves vienīgo saukli vai dzīvības noliegšanā, kā to darija Indijā Buda, Grieķijā Sōkrats un Eiropā — Sopenhauers, lai tādā kārtā laupītu nāves iespēju un cilvēkā remdinātu ciešanas etc. Kristus mācība cilvēces uzskatos rada veselu apvērsumu, tā cilvēku pilnīgi atbrīvo no laika, pārmaiņām, iznīcības; cilvēks kļūst nāvei nepieejams. Individs sevi it kā izglābj no ģenerāciju nemitīgās, plūstošās straumes. Kristus tātad apsola tādu dzīvības veidu, ko neapdraud nāve. Kristiānisms, varētu teikt, ir uzvarētājas dzīvības augstākais apliecinājums. Kristus ticīgiem devis iespēju atbrīvoties no nāves. Viņš atklājis gara valstību, kur izbeidzas nāves vara. Un šo valstību cilvēks var sasniegt ticības ceļā, proti, cilvēks nav tikai šejienes, bet arī turienes resp. citas pasaules iemītnieks. Un šīs citas pasaules dēļ ir vērts dzīvot te un sagatavoties mūžīgai dzīvībai. Cilvēkā iemājo dievišķīgi spēki, un tie tiecas caur nāvi savienoties ar mūžīgo dzīvību resp. Dievu. Visi kristīgie domātāji atzinuši, ka zemes dzīve ir nāves dzīve. Tikai aiz šīs laicīgās dzīves sāksies īstā mūžīgā dzīve. Katru mirkli pasaule mirst. Katrā piedzimšanā ir nāve. Pagātne apriņ nākotni iekām kāda būte sevi paspēj piepildīt, tādēļ nāve ir atbrīvotāja no iznīcības. Nāvē cilvēks

iegūst galīgo esmi, vienalga, vai ellē vai debesīs. Kristīgais pasaules uzskats, apliecinādams dzīvības mūžīgumu, cilvēces personīgajā dzīvē ir izraisījis veselu revolūciju, proti, svāriģākais, kas cilvēkā ir — viņa dvēsele ir nepieejama nāves varai, bet nāve ir tikai vārti, pa kuriem dvēsele ieiet Dieva mūžības valstī, kur dzīvība mīt pati sevī, kā to teicis Dante, lielākais kristīgās pasaules dzejnieks. Šis atklāsmes ieskats tik ļoti aizrāva kristīgās pasaules domātājus, ka tie, ieskatot šīs dzīves niecību un tās nenozīmību, tik ļoti aizrāvās no mūžīgās dzīvības vizijām un varenības, ka dižciltīgie aristokrāti nometa savas godības drānas un kļuva par ubagiem, ārkārtīgu vitālu kaislību cilvēki par askētiem, augstdzimušas dāmas par nabagu un izstumto kopējām, dailas un atjautīgas kundzenes par askētēm; labākie sava laika cilvēki meklēja tversmi drūmajos klosteru mūros. Mūžīgās dzīvības vizijas tik ļoti satricināja pārejošās zemes dzīves pamatus, ka tā vairs atklāti nevarēja parādīties, bet kautrīgi slēpās klosteru celēs, baznīcu ailes un galējā askētismā. Mākslinieki un rakstnieki tēloja vairs tikai slidošās šīs dzīves ēnas, kas kautri ievilkušās baznīcu nišās vai altāru gleznās noraudzījās Kristus augšāmcelšanās brīnumā un mūžīgās dzīvības neizmērojamos dziļumos. Bēgšana no šīs dzīves bija bēgšana no sevis pašā. Par lielāko launumu uzskatīja to, ka cilvēks piederēja pats sev. Savas personas noliegšana aizgāja tik tālu, ka kristīgās askēzes mācība un prakse izvērtās par zemes dzīves negāciju, dzimšana vairs nebija dzīvības triumfs par nebūtību, bet tikai augstākas kārtības traucējums. Kristiānisma galējā askēze tādā būtībā ir nāvīga zemes dzīvei, un tādēļ kļūst saprotama tā reakcija, ko izraisīja nomāktie dzīvības instinkti. To nu pauž vispirms atsevišķi rakstnieki, kā Itālijā Bokačo, kas ar smaidu pavēstīja, ka nav tāda klostera, nav tādas celles, nav dzīvības saucēja — šīs zemes mīla — neatrastu sev mājvietu. Francijā mūks un domātājs Abelārs pārdzīvoja savā garīgajā un fiziskajā ķermenī to pretrunu starp kristiānisko askētismu un šīs zemes dzīvi, ko tikai vēlāk atmezglāja un atraišīja tā kustība, ko kultūras vēsturē pazīstam ar nosaukumu renesanse. Kopš renesanses kustības eiropietis aizvien vairāk orientējas zemes nekā viņpuskapa dzīvē. Bet atgriešanās, tā sakot, dzīvības dienvidu, nenozīmē vēl nāves problēmas izdzēšanu no cilvēka apziņas. Nāves problēma, par spīti dažādu uzskatu attieksmei pret to, nav zaudējusi savu baigo nopietnību, savu neaptveramo bezdibenīgumu arī mūsu dienās.

Kāda tad ir mūsu individuālā attieksme pret nāvi? Vai mums ir iespējams nāvi pārdzīvot iztēlē? No personīgās nāves konkrētā pārdzīvojuma mēs esam izslēgti, jo kas mirst, tas mirst galīgi un par savu pieredzi mums nevar pavēstīt. Daži okultistiski noskaņoti cilvēki savā starpā vienojušies, ka mirušais palicējam kaut kādā veidā paziņos par savu aizkapa dzīvi. Bet tas, diemžēl, līdz šim palicis neiespējams. Mirušie no dzīvajiem ir noslēgti ar lielo klusumu. Mēs esam droši par to, ka esam še, bet mēs neesam droši par to, ka viņi ir tur. Viljama Džeimsa (James) dvēseles nemirstības pierādījumi ir beigušies ar pilnīgu neveiksmi. Es te atstāstīšu Aksela Mantes (The Story S. Michel, 285) redzējumu pie kāda V. Džeimsa drauga nāves gultas. Abi iepriekš bija vienojušies, ka viens otram pēc nāves paziņos par Nezināmo pasauli. Draugs mirdams Muntēm vēl atgādina, ka viņš izpildīs aiznāvē do soliņumu un paziņos par citas dzīves esamību. Džeimsa draugs nomirst. Tālāk Munte stāsta: „Kad es ienācu atkal, V. Džeimss sēdēja kluss, krēslā atlaidies, rokām aizklātu seju, piezīmju grāmatiņu uz ceļgaliem. Lappuse bija balta.“

Un tomēr, es gribētu teikt, ka tuva mīlama cilvēka nāve ir kaut kas izšķirīgs un iet pāri parastā bioloģiskā fakta robežām. Mīla cilvēka nāve ir kaut kas daudz vairāk nekā kāda cita nāve vispār. Šai ziņā mēs varam saskarties ar nāves esmi daudz tiešāk un daudz konkrētāk nekā mēs to varam iedomāties. Sv. Augustīns, aprakstot sava drauga nāvi, saka: „Es jutu, ka mana dvēsele un viņa dvēsele bija bijusi viena dvēsele divos ķermeņos. Tā dzīve man kļuva par šausmām, jo es negribēju dzīvot kā puse.“ (Conf. IV, 6). Te piepildās nevis nāve iztēlē, bet mūsos pašos. Mēs pārdzīvojam nāvi norisināties pašī sevī, ne fiziskā, bet garīgā nozīmē. Mīlotā persona kā individuāla vienība vēl mūsos eksistē, mums liekas, ka tā tikai aizslēpjas kaut kur aiz nāves procesa. Tā vēl dzīvo mūsos, un mēs jūtam, ka viņa nevis izzūd mūsos, bet aiziet no mums. Kad vēl cilvēks organiski dzīvs, viņa dzīvā miesa cieš, visas mūsu simpātijas saistās ar cietēju. Un tad viens mirklis — un viss kļūst kluss, viss liekas beidzies, mīlotā cilvēka seja vaibsti izdzēst. Šai mirkli dzīvā būte mūs atstājusi, un mēs pārdzīvojam garīgās personas noslēpumaino projieni. Mūsu līdzjūtība pret fizisko personu izbeidzas — mēs tūlīt jūtamies nonākušī divainā un aukstā nāves pasaulē. Mēs jūtam, ka mīlotais cilvēks aizgājis no mums uz visiem laikiem: mēs vairs nedzir-

dēsim viņa balsi, nedzīvos viņš vairs mūsu vidū, viņš vairs nebūs īstenība, bet tikai kaut kas, kas mums nozudis, it kā viņš būtu aizgājis, lai dzīvotu no mums projienē. 15. febr. 1830. gadā, tieši divi gadi priekš nāves, sakarā ar lielhercogienes Luīzes nāvi, Ģēte izteicies Eckermanim: „Nāve tomēr galu galā, ir tik divaina lieta, ka to, par spīti pieredzei, uzskatām par neiespējamu, kad ir runa par kādu, kas mums dārgs, un tā vienmēr pārsteidz kā kaut kas neticams un negaidīts”.

Katrs smalks cilvēks šē manis tēloto dvēseles noskaņu mīlā aizgājēja klātienē būs konkrēti pārdzīvojis, tādēļ katra veida racionālas dabas pierādījumi būs lieki. Lūk, šo nojausmu varā atrodoties, mēs savas neizsīkstošās vitalitātes mudināti sākam ticēt, ka sastapsim to, kas mūs atstājis, dzirdēsim to, ko labprāt gribējām dzirdēt. Tā ir mūsu dzīves cilvēciskā pieredze, un tā mūsos atmodina cerības pārvarēt nāves tumsas valstību, iznirt kādā gaišākā citas dzīves krastā.

Ar tuva cilvēka nāvi mēs mirkli esam nokāpuši nāves zemē, un tomēr mēs neesam sasnieguši nāves mistērijas dziļumus, mēs tikai mirkli esam stāvējuši tās bezdibēna malā.

Savelkot kopā sacīto, mēs varētu teikt, ka cilvēciski specifiskā nāves problēma sākas, kad dzīva būte kļūst par noteiktu personu, proti, kad zināma persona sāk apzināties sevi, kas savukārt ar savu apziņu apzinās pārējā universa esmi. Mēs arī redzējam, ka bērna un primitīva cilvēka nāve ne ar ko neatšķiras no dzīvnieka un stāda nāves. Tikai cilvēka dzīvei personalizējoties, nāve kļūst par problēmu. Nāves ieskatīšana pārveidojusi pašu nāvi: šis ieskats izraisījis pretestību pret nāvi. Apzinīga, cilvēciska būte savā būtībā nav nāves atzinēja. Tā tiecas sevi realizēt un šo realizāciju rauga saglabāt mūžīgi.

Kārlis Draviņš

Firekeru grāmata Tartu Universitātes bibliotēkā

Tartu Universitātes bibliotēkā glabājas kāds 1615. gadā Rīgā, Mollīna apgādā kļajā nākušās latviešu „Rokas grāmatas” eksemplārs. Tas latviešu literatūras vēsturē izcili pazīstams: tā beigās, pāris baltās lapas, pazīstamais garīgo dziesmu autors Kristofors Firekers (Füecker) pašrocīgi un savā ortogrāfijā ierakstījis paša tulkoto dziesmu „Tev Dievu mīlēt būs”. Bez tam grāmatas titullapā (īstenībā tur atrod ne visa sējuma, bet tā I daļas resp. grāmatas virsrakstu) lasāms kādreizējā īpašnieka autogrāfs ar gada skaitli: Christiano Fureccero 1616. Pēdējais gan nav neviens cits kā Ēģiptes (jeb Vilkumiesta), vēlāk Neretas luterāņu mācītājs, kuŗa biogrāfija atrodama Kalmeijera un Oto sarakstītajā Baznīcu un mācītāju vēsturē,¹⁾ 354. un sek. lpp. Šai vienā grāmatā sastopot abu Firekeru ierakstus, bijis iespējams it patīkami secināt, ka dziesminieks Kristofors Firekers, kas Tartu Universitātes matriculā 1632. g. arī apzīmēts par neretieti, bijis Krišjāņa dēls.

Jautājumam, ka d aplūkojamā grāmata nokļuvusi Tartu Universitātes bibliotēkā, arī ir sava nozīme latviešu literatūras vēsturē. Ja būtu taisnība uzskatam, ka tā tur palikusi no Kristofora Firekera studiju laikiem, tad ar to mums būtu rokās drošs pierādījums, ka minētais dziesminieks, par kuŗa dzīvi un radīšanu zinām tik maz, pirmkārt, jau studenta gados ļoti labi pratis latviešu valodu, otrkārt, jau tad nodarbojies ar garīgo dziesmu pārdzejošanu latviešu valodā, pie tam to spējis veikt ar atzīstamām sekmēm, treškārt, jau studiju gados atradis un izveidojis savu īpatnējo ortogrāfiju — īsti vēl tai laikā, kad sev ceļu lauž G. Mancela rakstība.

Parbaudot Tartu Universitātes bibliotēkā ziņas, kas par šo latviešu vecās literatūras pētniekiem interesanto Firekeru grāmatas eksemplāru savācamas, nākas, vispirms, jau konstatēt faktu, ka minētajā grāmatu krātuvē tās zviedru laikmeta (1632.—1656. un 1690.—1710. g.) grāmatas nav uzglabājušās: tās savā laikā aizvestas uz Zviedriju. No tā laika grāmatām tur atrodama vairs tikai viena pati (bibliotēkas direktora F. Puksō personīgā sarunā sniegta ziņa).

Tartu Univ. bibliotēkas chronoloģiskā kataloga attiecīgas daļas nav saglabājušās, bet vajadzīgajiem datiem uz pēdām tikt palīdz kāda atzīme pašā „Rokas grāmatas” eksemplārā: tās iesējuma priekšlapā ir ierakstīts, ka grāmatu Tartu Univ. bibliotēkai dāvinājis — Kuldīgas aprīņa skolu inspektors Cimmermanis (Zimmermann). Pēdējais nav neviens cits kā ļoti pazīstamais pirmās latviešu rakstniecības vēstures autors.

Tā kā bibliotēkai dāvināto grāmatu sarakstī saglabājušies, izdevās tajos sameklēt arī ierakstu par Cimmermaņa dāvinā-

Ja viņpuskapa dzīve būtu droša, tad, lai nāve izraisītu kādas ciešanas izraisīdama, tomēr tā nebūtu mūsu agonijas problēma, bet gan mūsu nākotnes jautājums. Nāve un nebūšanas perspektīva mūsos izraisa varbūt visdziļākās un neremināmākās ciešanas. Visspēcīgākais impulss cilvēkā ir: sevi piepildīt un sevi iemūžināt. Cilvēks grib sevi apliecināt, vienlīga, kur un kādā veidā, un šis apliecinājums grib mūžīgumu. Ticība mūžīgai dzīvei nav tikai mierinātājs solījums, bet arī mūsu dziļākās dabas izteicējs, mūsu vitālā nepieciešamība. Nāvi izskaidrot kā mūsu definitīvo stāvokli, nāvi iztulkot kā mūsu esmes universālo negācību, nav nekas cits kā izmisīgā cilvēka neticība, paša cilvēka personas noliegšana. Ja cilvēkā iedzimta tieksme pēc citas dzīves, tad tas nav ne aiz egoisma, ne aiz kaislības, ne aiz kāda vēsturiska atavisma, proti, iedzimtības, kā domā seklā prāta un primitīvas apziņas laudis. Šī tieksme liecina par kādu mūsu pamatspēku: apziņa kustas mūsu dziļākās būtības ietekmē, ja mūsos neslēptos šī patiesība, tad visa cilvēciskā esme atkristu nebūtībā. Cilvēka cerībās un nojausmās ir slēpts daudz pirmsākotnes īstenības, un tās pazīšanai vajag daudz garīgā smalkuma un daudz garīgās piepūles. Mūsos ir cerības, un šīs cerības mūs modina domāt par tālāko, par to, kas sākas aiz ontoloģiskās, empiriskās pasaules robežām un ietiecas metafiziskajā plāksnē.

Nāve savā pēdējā nosacījumā nerunā pretī dzīvībai, bet gan mūs pamudina atzīt, ka dzīvība ir mūsu patiesā tēvija, pat tad tā vēl sargāma, kad tā kļūst sāpīga un nožēlojama. Mīlestība pret dzīvību ir apaugļojusi mūsu darbus un mūsu domas, kas sniedzas pāri nāves robežām.

jumu, kas tai reizē pastāv tikai no šīs vienas Firekeru grāmatas. Par to attiecīgajā darbvedības un dāvinājumu grāmatā (1816.—1820. g.) starp 1816. g. dāvanu ierakstiem ir šāda atzīme:

Junius.

Von

dem Goldingenschen Herrn Kreis-Schülen-Insp.

Dr. v. Zimmermann:

47. Evangelia vnd Episteln, aūs dem Deutschen in die Liefflandische Pawrsprache gebracht u. Gedrückt in Riga, bey Nic. Mollin. 1615. In[?] 4to

Šie nepārprotamie dati noraida augstāk minēto hipotēzi, ka grāmatas eksemplārs Tartu pilsētā būtu palicis no Kr. Firekera studiju laikiem, un visus tās iespējamus secinājumus.

Kā rokās īsti šis rakstniecības vēsturē nozīmīgais „Rokas grāmatas” eksemplārs bijis visā 200 gadu ilgajā laikā no 1616. g., ar ko datēts Krišjāņa Firekera ieraksts, līdz 1816. g., kad grāmata nokļūst Tartu?

Gan nebūs jāsaubās, ka vecākā Firekera dzīves laikā „Rokas grāmata” būs bijusi viņa paša lietāšanā, būdama nepieciešama viņa mācītāja darbā: toreiz G. Mancela pārlaboto grāmatu vēl nemaz nebija. Ka Krišjānis Firekers grāmatu pats lietājis un ar kritiku lasījis tās tekstus, liecina tajā viņa rok rakstā un senlaicīgā priekšmancela ortogrāfijā ierakstītie labojumi.

Par Krišjāņa Firekera nāves gadu, ņemot vērā visas par viņu pieejamās trūcīgās ziņas, jāpieņem apmēram 1624.—tais. Šķistu, ka nākošais „Rokas grāmatas” īpašnieks būtu bijis Kristofors Firekers, domājams — viņa dēls. Tomēr šai laikā viņš būs bijis vēl tikai zēns kādu 12—14 gadu vecumā, kādēļ var domāt, ka aplūkojamā grāmata vēl kādu laiku palikusi Krišjāņa Firekera atraitnes rokās (salīdz. Kalmeijera un Oto — Die evang. Kirchen... 355. lpp.), varbūt tikai vēlāk pāriedama Kristofora rīcībā. Pēdējā īpašumā, kā jāspriež pēc viņa ierakstījumiem pašā grāmatā, tā būs palikusi ilgi, katrā ziņā pāri pusmūža gadiem, varbūt pat līdz mūža galam — kādam 1685. gadam.

Nākošais grāmatas īpašnieks, par ko ir neapšaubāma liecība ieraksta veidā pašā grāmatā, ir J. A. Grunts. Pirmās daļas titullapā, turpat, kur pieminētais Krišjāņa Firekera autogrāfs, labajā pusē, baltajā malā vertikāli no apakšas uz augšu ierakstīts: Johann Andreas Grundt Pastor letticus. Gada skaitļa šē nav.

Šis Grunts ir kādreizējais Liepājas latv. lut. draudzes mācītājs (salīdz. Kalmeijera un Oto grām. 383. lpp.), dzimis

¹⁾ Th. Kallmeyer u. G. Otto — Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910°.

1732. g., māc. amatā kopš 1756. g., miris 1802. g. Par Gruntu zināms, ka viņš Liepājā nodibinājis divas bibliotēkas — pilsētas un lasāmo. Kā šādam darbiniekam, bibliotēkam grāmatas gādājot, viņam varēja nākt rokās aplūkojamais „Rokas grāmatas” eksemplārs, ko tad kā retumu (vienu no pirmajām latviešu grāmatām un vēl Firekeru kādreizējo īpašumu) viņš varēja paturēt pats savā personīgā grāmatu krājumā.

Tā kā Grunts ierakstā sevi apzīmējis par mācītāju, tad jāspriež, ka „Rokas grāmata” viņa īpašumā nonākusi pēc 1756. gada. Kas bijuši grāmatas īpašnieki savus 70 gadus ilgajā starplaikā, skaitot no Kristofora Firekera nāves līdz minētajam gadam, paliek nenoskaidrots, tāpat kā tas, kā grāmata nokļuvusi uz Liepājas novadu, kad pats pieminētais dziesminieks sava mūža beigu posmā dzīvojis Džūkstes vai Tukuma tuvumā un tur, jādama, arī miris. Iespējams, ka te sava loma bijusi to aprindu laudīm, kas savā laikā liepājniekos rakstījuši Kristofora Firekera virgulēto vokāļu ortogrāfijā (sal. A. Augstkalna sacīto „Veltījuma” 127. un sek. lpp.) — kaut kādi sakari tāpat izsekojami.

Vēl te varētu atgādināt pazīstamo Adolfiga želošanas (1685. g. Dziesmu grāmatā) par izvazātajiem Kristofora Firekera rokkrastiem; varam domāt, ka līdz ar tiem varēja aizklīst tālāk arī kādas viņa grāmatas, to starpā arī aplūkojamā. Nākošais pašā grāmatā dokumentētais tās īpašnieks ir jau augstāk minētais Cimmermanis. Tā kā viņa latviešu literatūras vēsture (Versuch einer Geschichte der lettischen Literatur) nāca klajā 1812. gadā, tad varam domāt, ka jau gadu simteņa sākumā vai pat agrāk viņš būs sācis tās sarakstīšanas priekšdarbus un reizē ar to vajadzīgo latviešu grāmatu savākšanu. Iespējams, ka Firekeru eksemplārs Cimmermaņa rokās nokļuvis tieši no Grunta atstāto grāmatu kopuma pēc pēdējā nāves 1802. g.; pats Cimmermanis tad darbojās vēl Skrundā.

Jānis Silīņš

Skolu muzeja pārzinis

Ekskursiju plānam jābūt pārdomātam

Jaunatne, mūsu dzimtenes nākotnes nesēja, ir dzirkstoša spara pilna. Tā jūsmo par sauli, ziediem un dziesmām. Tai patīk klaigas, drusciņ nerātņības un smieklu. Tikai pamazām, labu audzinātāju uzraudzībā, soli pa solim tā nobriest un ieiet dzīves nopietnības un lielākas apziņas posmā. Un lai jaunatne arī papriecājas! Gan tālākā dzīve un spara pilna cīņa var nest tai arī vienu otru reiz vilšanos, jo dzīve nav tikai silts šūpulis.

Jaunatne jāsatgavo darbam un nopietnībai. Darbs nemil pavisību, bet prasa nopietnību. Un nopietnu darbu vienmēr un visur darba tauta, inteliģence un mūsu zinātnieki augsti vērtē.

Audzināšanas darbā un zināšanu iegūšanā sava loma ir arī ekskursijām dabā. Nopietni satgavota un pareizi vadīta ekskursija jaunatnei dod daudz pamācīga, interesanta un atspirdzinoša.

Vērojot ekskursiju gaitas, tomēr liekas, ka to vadītāji ne katrreiz izprot ekskursiju nozīmi. Dažu labu reizi tās sarīko bez iepriekšēja plāna, izstrādāta maršruta, bez spraudtiem mērķiem, kas parasti nozīmē, ka jaunatne tikai pamielo acis, maz ko iegūst un maz arī zināšanu pārnes mājās. Zināms, ir arī audzinātāji, kas ekskursiju nozīmi izprot pilnīgi, iepazīstina ekskursantus ar visu, kas vien ekskursijā apskatāms un vērojams. Par tiem nav runas. No tiem varēsīm mācīties vienmēr.

Iekām dodamies ekskursijā, vienmēr der izstrādāt maršrutu, kā arī paredzēt ko apzīmētās vietās apskatīt. Ja tā rīkosimies, ekskursija nebūs tikai izpriecā, bet arī zināšanu iegūšanai. Mūsu dzimtene ir ļoti bagāta bāze ģeologam, ģeografam, zoologam, botānikim, lauksaimniekam, vēsturniekam utt. Gandrīz ikkatrs simtais solis var nest jaunas novērojumus.

Domājot par ekskursijām, jau iepriekš nedēļas divas jāiepazīstas attiecīgā literatūrā ar apskatāmiem priekšmetiem, vietām un meklējamiem materiāliem. Šo darbu varētu uzdot arī vecāko klašu audzēkņiem. Tomēr šāds iepriekš izstrādāts plāns nedrīkst skart daudz vietu un objektu, jo tad ekskursija var jaunatni nogurdināt, tā redzēto un dzirdēto var uzņemt pavisā.

Sarīkotās ekskursijas jāsavieno ar sirojumiem, lai jaunatne jau laikus iemācītos orientēties mežos, gravās, upju attekās utt., jo nav jāaizmirst, ka daļa tās būs nākošie karavīri. Šī sirošana ar sevišķiem uzdevumiem svešās vietās ļoti patīk bērniem, un viņi ir lepnī ar veikto darbu, kaut arī dažreiz

Viens fakts gan drošs: jau latviešu rakstniecības vēsturi sarakstot, Cimmermanim bijis rokās apskatāmais Firekeru grāmatas eksemplārs. Tās 29. lpp. par dziesminieku Firekeru sacīts: „Christoph (oder wie seine eigene Handschrift in einem Exemplar der zweyten Ausgabe des lettischen Handbuchs ausweise, Christian) Furecker, Kandidat der Theologie...” Acīm redzot, tā rakstīt Cimmermani pamudinājis minētais vecākā Firekera autogrāfs titullapā un abu viņu kristīto vārdu daļēja līdzība.

Tāpat gan Cimmermanim nākas pārmetumi par nevērību latviešu literatūras vēsturē visai nozīmīgo abu Firekeru ierakstu un piezīmju sabojāšanā: grāmatu pa otram lāgam iesienot, radušies tie malu apgrūzumi, kas vēl nav eksistējuši Kristofora Firekera laikos. Tie nošķēlušī nost ne vien daļu no ierakstītās dziesmas teksta, bet vietām stipri sabojājuši arī abu Firekeru pierakstījumus iespējātā teksta ārmaļās. Redzams, ka Cimmermanim nav bijis skaidrs, kāda vērtība šiem vecajiem ierakstiem, jo citādi viņš būtu rūpējies par to saudzēšanu.

Bez tam ļoti jānozēlo, ka grāmatu pārsienot, gājuši bojā tās senākie vāki (zīmes grāmatā liecina, ka tie bijuši ķirmitu saēsti) un agrākā pirmā priekšlapa — kas gan zina, vai tur neatradās kādas mums varbūt ļoti nozīmīgas atzīmes un ieraksti.

Turpretim Firekeru grāmatas eksemplāra vispār ievērojamo dokumentāro nozīmi, var redzēt, Cimmermanis gan ļoti apzinājies un tāpēc to vēl savas dzīves laikā — pie tam minētā 1816. g. jūnijā vienu pašu uzdāvinājis Tartu Universitātei.

Tā ar Firekeru grāmatu vēlreiz attaisnojies vecais sakām-vārds, ka grāmatām ir savi likteņi.

sasniedz mērķi slāpjam mugurām. Sirotājiem ar sevišķiem uzdevumiem, pārejot kādu purvu, plašas ganības, izejot mežus utt., jāvingrinās arī pēc acu mēra uzzīmēt kartes, kurās atzīmēti sevišķi koki, meža ceļi, pilsdrupas, vecas akas, ezeriņi utt. Pēc tam kad šis darbs veikts, pārējiem audzēkņiem jāmacās šādas kartes nolasīt, ja iespējams, šo pašu maršrutu atkārtot, sekojot atzīmēm kartē un labojot kļūdas, ja tādas būtu pīlaistas. Jāatmet arī domas, ka ekskursijas jāsarīko tikai uz skaistām vietām, kā saka, „romantiskām vietām”. Katrai vietai savs skaistums, bet, galvenais, tās papildina mūsu zināšanas, ja vien mākam pareizi vērot. Maz būs ekskursiju uz kādu tur Ploču, Tīreļu vai Lielkangaru purvu vai uz šūnakmens lautzuvēm utt. Tāpat reti kad līdz šim sarīkotas ekskursijas uz pasaules vai pilsoņu kara vietām, šūdoņa atstātām pēdām utt. Bet būt dažās šūnakmens lautzuvēs, kur avotkalķa porainā masa kā dzeltāns vasks paceļas četru mājas stāvu augstumā, ir jau liels baudījums.

Tāpat, cik daudz novērojumu var dot arī „neinteresantais” purvs, to zina tikai tie, kas dažus gadus atpakaļ pārgāja Lielkangaru purvu.

Iedomāsimies, ka ekskursiju sarīkos uz visiem pazīstamo Staburagu. Būtu ļoti žēl, ja šādā ekskursijā dalībnieki tikai pamielotu acis, kopā nofotografētos un soļotu māiās. Vispirms skolotājs var iepazīstināt audzēkņus ar avotkalķa izcelšanos, ar pēc ledus laikmeta augu — Alpu tauceni, ar teikām, kas jau no sendienām saistās ar Staburagu utt. Droši var teikt, ka pie Staburaga skolotājs var saviem audzēkņiem noturēt pat interesantu stundu. Tādu pašu stundu var noturēt Ploču purvā par kūdras izcelšanos, un nav šaubu, ka to audzēkņi uzņems ar interesi un gūs vairāk kā klasē.

Līdzīgi īsi paskaidrojumi būtu jādod katrā vietā un par katru lielo dabas muzeja eksponātu.

Pa Daugavas krastiem ikgadus sarīko daudzās ekskursijas, bet diezgan maz ekskursantu vadītāji sniedz ziņas par slave-nām krācēm, cieto dolomītu, Daugavas garumu, zivīm, strūgu laikiem, ko Deglavs interesanti apraksta savā romānā Rīga, par lielo tautas dziesmu daudzumu par Daugavu, kāda varbūt nav nevienai citai upei pasaulē (570 tautas dziesmu).

Bieži skolās sarīko ekskursijas uz Moricsalu. Par šo vietu ir daudz dažādu „brīnumnostāstu”. Visi dalībnieki tur meklē „brīnumpukes”. Moricsala nav skolu zemāko klašu ekskursijām. Uz turieni var sarīkot ekskursijas tikai pēdējām vidusskolas klasēm, universitātes studentiem un pie tam tikai no-

pietnu botāniķu pavadībā. Iziet salu krustām šķērsām, paklaigāties utt., neko neredzot, nedzirdot, nav vērts.

Ejot ekskursijā, daļai jaunatnes patīk kaut ko vākt, krāt un novērot. Te nu skolotājam, ekskursiju vadītājam, jānāk palīgā ar padomiem, kā savāktos priekšmetus pārnest mājās, tos noteikt, apstrādāt utt. Izmantojot audzēkņu čaklību, skolotājs var arī sagādāt savai skolai labus mācības līdzekļus. Šim jautājumam jāpievērš nopietna uzmanība. Izejot ekskursijā, audzēkņi jāapgādā ar nelielām platkakla pudelēm, kurās novietot rūpuļus un abiniekus, skārda bundžām ar caurumiņiem vākos, drēbes maisiņiem, papes kastītēm utt., jo katrs trauks kaut kam noderēs. Tāpat jāņem līdz cieti papes vāki ar tajos ievietotu avižu papīru augu vākšanai un kāds neliels pods ūdens kukaiņiem, kas domāti akvārijiem.

Zooloģijas materiāli mājās vispirms jānomērdē ar ēteri vai citu kādu vielu un pēc tam jāievieto 5% formalinā vai 75% spirtā, bet augu daļas 2% formalinā. Vēlāk šie materiāli jāapstrādā, pagatavojot no tiem preparātus, neaizmirstot uz trauku etiķetēm atzīmēt arī mēnesi, dienu, gadu, eksponāta sagūstīšanas vietu.

Herbārizējot ekskursiju vadītājiem jābūt ļoti apzinīgiem un jāatturas no valsts aizsardzībā ņemto augu, kā efejas, ezerrieksta, Alpu taucenes, īves utt. herbārizēšanas. Ja šos augus netaupīsim, tad pēc pāris gadiem to augtēnes būs pilnīgi iznīcinātas. Nekādā gadījumā nedrīkstam arī plūkt puķes citu plāvās, lauzt kokus utt., jo tas liecinās sliktu par mūsu uzvesanos.

Pārejot tieši pie vasaras ekskursijām dabā, lai ko mēs iegūtu, nedrīkstam kavēt nevienu dienu, nedz brīvu stundu, jo līdz ar dabas mošanos jāuzsāk materiālu vākšana. Vispirms jāvāc pirmo pavasara augi, un tie jāherbārizē. Tā mums radīsies pirmo pavasara augu herbārijs. Jāvāc arī vēl neizplaukušie, bet piebriedušie koku pumpuri. Tie uzglabājami stikla trauciņos 2% formalina atšķaidījumā.

Šā strādājot, skolu audzēkņiem būs pašiem savi novērojumi. Ko audzēkņi, krājot materiālus, būs novērojuši, to viņi atcerēsies vienmēr. Tā augs mūsu naturālistu kadri.

Jāvāc arī kukaiņi. Kā tādi pirmie parādās spradži un lapu blaktis, jo pārziemo sausās skuļās, lapās utt., kamēr pārējo kukaiņu laba daļa dziļākās zemes plaisās, alīnās utt., un tiem jāgaida, lai tiktu no savām paslēptuvēm ārā, kad zemes sasalūšā virskārta atlaižas. No tauriņiem un kukaiņiem pirmie parādās nātru tauriņš un dzeltētais citrona tauriņš. Tie rudenī, salam uznākot, kaut kur noslēpjas zem koku mizām, cauros koku dobumos vai citur un, pavasara saules sasildīti, tūlīn sāk lidot. Laba daļa citu tauriņu rudenī nobeidzas, atstādami tikai kūniņas, kam pavasarī vēl jāizkūņojas no sava šūpuliša.

No rūpuļiem pirmās vienmēr pamostas odzes, kamēr zalkši daudz vēlāk. Odzes sastopamas saulainās vietās mežmalās, tiklīdz sniegs nokūsis. Arī ķirzaka, kas dzemdē dzīvus mazuļus, pamostas agrāk par lielāko māsu — sila ķirzaku. Rūpuļi nobeidzami ar ēteri vai denatūrspirtu. Pēc tam kad tie kādu laiku izmirkuši 5% formalinā, tie piešūjami uz stikla plāksnītes, ievietojami piemērotā traukā un pārlejami ar svaigu, tāpat 5% formalīnu, un beigās trauks jānoslēdz ar stipru aizbāzni un to pārlej ar kalifonija un vaska vienādu daļu kausējumu. Abinieki — vārdes un tritoni fiksējami tāpat kā pienuņētie rūpuļi. Jo rūpīgāk mēs šos dzīvniekus pie stikla plāksnītēm piešūsim, jo glītāks būs mūsu preparāts. Uz visiem preparātiem ikreizes nav jāaizmirst uzlikt etiķeti ar attiecīgiem uzrakstiem, kur un kad dzīvnieks sagūstīts.

Jāievāc arī varžu kurkuļi. Lai dabūtu vārdes attīstību, kurkuļi jāievāc ik par katrām 3—4 dienām, kamēr vien mazās vardītes atstāj ūdeni. Varžu kurkuļi mājās jānomazgā tīrā ūdenī un jāievieto 3% formalinā, bet mazās vardītes — 4% formalinā. No šāda ievākta materiāla iespējams izgatavot daudz preparātu.

Vietās, kur dzīvo zalkši, ap jūnija mēn. sākumu var pagādīt atrast zalkša olas. Tās meklējamas trūdu un kūdras gubās, zem sapuvušiem celmiem, lapu kaudzēs utt. Tāpat gādās kādreiz atrast lielās sila ķirzakas olas. Odzēm bērni vasaras otrā pusē, glodenēm — vasaras vidū. Lai iegūtu šo rūpuļu mazuļus, jāzagūsta resnas, bērnu pilnas mātītes, tās jā-

nomērdē ar ēteri vai denatūrētu spirtu un pēc tam jāuzšķērš. Tā iegūstam šo rūpuļu mazuļus vairākiem preparātiem. Var arī bērnu pilnas mātītes turēt terrārijos un pēc dzemdībām bērnu pievākt. Vispirms jāvāc tikai tie materiāli, kas tieši skolas kursā nepieciešami. Ir novērots, ka dažreiz čakli darbinieki ar lielu dedzību ķērušies pie materiālu vākšanas, kas vien gadās ceļā, tā iztērējami traukus, formalīnu un daudz laika. Dažās skolās savākts liels vairums lielos gan mazos traukos daudz zidītāju siržu. Iespāids tāds, ka mēs vēlamies ierīkot kādu tur „salīdzināmās anatomijas institūtu“. Mūsu darbība būtu apšveicama, ja būtu sakrājuši dažādu dzīvnieku sirdis, kā: zidītāja, zivs, rūpuļa, abinieka, putna utt. Šādas sirdis skolas kursā vajadzīgas. Gluži tāpat nepieciešamas salīdzināšanai dažādu dzīvnieku smadzenes. Minēt ko vākt šē nav vajadzīgs, jo skolotāji to paši labi zina, bet tikai varbūt vietām aizrādīt gan derētu, lai materiālu vācēji pārāk nenovirzītos no ceļa. Plašas zivju kolekcijas būtu pieciešamas. Tomēr kaut kas arī no zivīm jāievāc. Skolas kursam vajadzīgas šādas zivis: asaris, līnis, līdaka, zutiņš, grundulis, stagaris, lasis, plekste, menca, jūras bullītis, sams, reņģe, silķe un ja vēlās vēl viena otra. Zivis var uzglabāt 3% formalinā. Jāaizrāda, ka, nonāvētus dzīvniekus pārlejot ar spirtu vai formalīnu, no tiem atdalās gļotas, asinis utt. un pirmais šķidrums kļūst netīrs. Kad tie kādu laiku, varbūt nedēļu, šķidrumā stāvējuši, tie jānoskalo un jāievieto tīrā šķidrumā, bet pirmais — duļķainais šķidrums uzglabājams citu objektu nocietināšanai. Ieteicams skolotājiem, sevišķi tiem, kas pārzina ķīmiju, pamēģināt materiālu uzglabāšanai izmēģināt arī citus šķidrumus dažādā sastāvā, kā: sāls, sublimāta, arzenika, lizola utt. Droši var teikt, ka daļa laba viela būs minētam nolūkam noderīga. Vēl atgriežoties pie zivīm, labu un vajadzīgu preparātu var iegūt no stagara, uzmanīgi no ūdens izceļot tā lizdīņu un ielaižot kādā fiksējošā šķidrumā. Pēc dažām dienām, kad formalīns vai cita viela to būs nocietinājusi, tā montējama uz stikla plāksnītes līdz ar pieaugušo stagaru un pārlejama ar jaunu šķidrumu. Sejiņas ūdenos dzīvo divas stagaru sugas: lielais stagaris un mazais jeb deviņadatu stagaris. Lielā stagara lizda visvairāk atrodama mazās bedrītēs pie augu saknēm, bet mazā stagara — ūdens augu krūmos. Atrast lizdīņas iespējams vieglā, ja vien vērosim, jo paši stagarī ar savām kustībām tās uzrāda. Lai izgatavotu zivju attīstības preparātus, mums jau agrī pavasarī jāgriežas ar lūgumu pie vietējam zivju audzētāvam, neliegt dažas zivju olinas dažādās attīstības stadijās, preparāta izgatavošanai.

Jāskar arī vēl augi un augu daļas. Skolas kolekcijās nedrīkstētu trūkt kukaiņēdēju augu kolekcijas, kurā ietilptu rasene, pūslene un taucene. Rasene sastopama vai katrā mūsu purvā, taucene zemās plāvās, bet pūslene stāvoša ūdens bedrēs. Visi šie augi herbārizējami un ar attiecīgiem uzrakstiem montējami uz papīra loksniem. Dažādu augu daļas žāvētas vai fiksētas šķidrumos, skolu vajadzībām ļoti noderīgas. Kas žāvējams vai fiksējams šķidrumos, noteiks katrs skolotājs, kas kaut cik pie materiālu vākšanas jau strādājis. Mūsu augu kolekcijā nedrīkst trūkt no sīkām sēnēm: labības melnplauku, melno rudzu graudu, labību rūsas utt. Augi ar rūsas plankumiem herbārizējami, bet melnplauku vārpas un vārpas ar melniem graudiem uzglabājamas, kad tās apžuvušas, kādā trauciņā. Derīgi tās apmiglēt ar baltā šelloka šķīdinājumu spirtā, kā zīmētāji apmiglēt savus zīmējumus. Var arī mēģināt vārpas iemērkēt želantīna vieglā kausējumā, lai nenobirtu smalkie putekļi un lai melnie graudi neizkristu no vārpām. Dandzas augu daļas, kā: tīteņu posmi, ērkšķi, vēja slotiņas, niedras, labības augu vēzis utt. uzglabājami ļoti labi sausā veidā. Augu sakņu veidi, kā: mietsakne, saknes ar spurgaliņām, pupu un zirņu saknes ar bakteriju maisiņiem ievācamas, nomazgājamas no smiltīm un uzglabājamas 2% formalīna šķidrumos. Runājot par materiālu vākšanu, bieži jaunākā skolotāju saime jautā ko vākt. Jautājumu atrisināt ļoti viegli. Vajaga tikai pašķīstīt dažādas skolas grāmatas ar ilustrācijām un skolu programmas, un mēs tūlīn redzēsim, kas vācams.

Būsim čakli un stāsīties pie darba, lai bez izņēmuma visās mūsu skolās līdz nākošam rudenim plaukti pildās ar dažādiem materiāliem un pašu pagatavotiem mācības līdzekļiem. Droši varam teikt, ka visos purvos un gravās ložņā „mācības līdzekļi“, kas tikai jāmak sagūstīt un fiksēt.

Literatūras stundu uzbūve tautskolā

„Tautu patiesi mīlēsim, to smalki pazīdami un pareizi cienīdami viņas dārgākās mantas. Viena no šīm mantām ir mūsu tēvu valoda. Cienīsim to kur un kā vien spēdami!“ Šos vārdus teicis reiz lielais latvietis Atis Kronvalds. Cauri gadu desmitiem, caur tautas baltajām un nebaltajiem dienām tie izskanējuši līdz pat mūsu dienām. Tie aicinājuši un aicina cienīt savu tēvu valodu, mīlēt tās vērtības, ko devis tautas dzīvais gars. Tie uzlikuši latviešu valodas skolotājam augsto pienākumu sniegt šīs vērtības jaunajai audzei. Liels un svēts ir šis pienākums, tādēļ ik brīdis jaunās audzes vidū, ik stunda jāveda tā, lai tajā veiktu kaut mazu daļu no lielā — mazās daļas veido lielo, veido veselo.

Mūsu priekšā mazie, kuŗu acīs mirdz jautājumi, ko dos skola? Mūsu priekšā lielākie bērni, kas jautā jau, ko dzīve dos? Tādēļ literatūras stundu uzbūvi apskatīšu:

1. pamatskolas zemākajās klasēs.
2. pamatskolas vidējās un augstākajās klasēs.

1. Pēc trauksmē pavadīta starpbrīža, kad mazie sarodas klasē, tad kvēlo vēl vaigi, pukst mazās sirdis — te nu skolotājam jāvēlī dažī vārdi, lai mazie atkal iejustos klases darbā. Stunda var sākties — tās pirmajā daļā: **vecās vielas atprasīšana**, ko var veikt trejādi: a) ar atlasīšanu, b) ar jautājumiem, c) ar atstāstīšanu.

Svarīgākā nozīme tieši atlasīšanai, pēdējos divus atprasīšanas veidus lietā tikai kā papildinājumus. Mazajiem jāpiesavinās pareiza lasīšanas tehnika. Lasīt jāizsauc, cik iespējams, vairāk skolēnu — viens lasa, citi seko grāmatās un ievēro lasītāja kļūdas, lai par tām tad ziņotu. Atprasīšanas nolūkā pārmaiņus var likt arī izlasīto stāstu atstāstīt.

Stundas nākošā daļa: **pāreja pie jaunās vielas**. Lasīšanas stundās mums jānodarbojas ar tekstiem, kas ievada vārdu mākslā. Un mēs zinām, lai gūtu ko no mākslas, tad ir nepieciešams pārdzīvojums. Arī mazajiem jānodod sagatavotājs brīdis tam, ko lasīsim. Viņu domas jāvirza lasāmā stāsta domu virzienā. To veic, rādot kādu gleznu, zīmējumu, dodot kādu piemērotu mīklu, tautas dziesmu, utt. Tikai dažas minūtes sagatavojumam, un skolotājs var sniegt jauno vielu.

Jaunā viela ir papildinājums sagatavotai noskaņai, tā sniedz pašu pārdzīvojumu. Skolotājs lasa, lai bērni pilnīgāk izbaidītu lasāmās vielas skaistumu un iemīlētu grāmatas, redzēdami vērtības, pie kā var piekļūt labs lasītājs.

Grāmatas skolēniem labāk aizvērt skolotāja lasīšanas laikā, jo mazie bērni vēl īsti nespēj izsekot acīm skolotāja lasīšanas gaitai. Otrā klasē var jau ļaut sekot līdz skolotāja lasījumam grāmatās.

Tikko jaunā viela sniegta, jāsāk ar to tuvāk iepazīties. Seko vispirms labāko skolēnu lasījums vēlreiz, tad noskaidro svešos, nesaprotamos vārdus un izteicienus izlasītajā gabalā. Tos var vai nu jautāt paši skolēni, vai arī skolotājs pats tos norāda. Lai atstātu skolēnu pašdarbību, cik iespējams, ļaut skolēniem pašiem tos paskaidrot, tikai viņu neziņas gadījumā skolotājs tos noskaidro.

Leksiskajai analīzei seko loģiskā un idejiskā analīze. Skolotājs jautā un bērni atbild no izlasītā teksta. Tā noskaidrojas ne tikai saturs, bet arī sakarība atsevišķo notikumu starpā. Tai pašā laikā skolotājam jāņem vērā arī izcelt stāsta ētiskā un aistētiskā vērtība. Tās jāņem vērā tā izcelt, lai skolēni tās uztvertu ar sirdi, modinot viņos attiecīgus centienus.

Vai skolēni tiešām visu izpratuši, to pārliecināties, liekot atstāstīt nupat izlasīto vielu. Pirmajā klasē tas veiksies grūtāk, bet tālāk grūtību vairs nebūs. Atstāstīšana ir liels palīgs izteiksmes izkopšanā un bērna valodas padziļināšanā.

Beidzot stundas noslēgums. To var aizpildīt vai nu ar kori lasīšanu, vai arī individuālu lasīšanu. Var uzdot arī kādu rakstu darbiņu. Parasti te seko vielas uzdošana nākošajai stundai.

2. Stundas pamatdaļas vidējās un augstākajās klasēs tās pašas, tikai saskare ar vārdu mākslu te jau dziļāka. Arī pati lasīšana, ciktāl tā mazajiem bija lasīšanas tehnikas vingrinājums, pamazām izzūd, bet tās vietā stājas apzinīgi izteiksmīga lasīšana.

Stundu atkal var ievadīt ar **vecās vielas atprasī-**

šanu. Izteiksmes kopšanai te derīga stāstīšanas vai arī jautājumu metode.

Pēc tam seko noskaņas radīšana jeb ievads jaunajai vielai. To bieži atvieglo iepriekšējās stundas viela, ja tajā tie paši pamatmotīvi kā jaunajā viela. Piem., ja esam apskatījuši Blaumaņa noveļi „Nāves ēnā“ un vienojušies domā, ka cilvēku bojā eju kārtā pati daba neatkarīgi no cilvēku gribas, tad, apskatot tā paša autora darbu „Pazudušais dēls“, varam šē bojā ejas domas saistīt. Ir jāaiziet labiem cilvēkiem bojā, bet arī glēviem, kam dzīvi kā cimdū gribētos izārdīt, lai to sāktu adīt atkal no gala. Tas ir Krustiņš utt.

Ja līdzīgu pamatmotīvu nav, tad noskaņu jārada ar pilnīgi jaunu pieceļu darbam.

Jauno vielu lasa jau paši skolēni vai arī dažreiz skolotājs. Garākus sacerējumus nav iespējams klasē izlasīt, tos jāizlasa skolniekiem mājā. Tos, klasē iztirzājot, pa daļām skolēni atstāsta vai arī atstāstījumu nolasa referāta veidā.

Pati sacerējuma apskate ir literatūras stundas svarīgākā daļa. Tā jāveic tā, lai skolnieki pārdzīvotu savās izjūtās visus tos notikumus un sarežģījumus, kas sastopami pārrunājamā darbā. Vispirms būtu pārrunājama vide, laiks un apstākļi, kādos darbība norisinās, tad seko pašu varoņu raksturošana.

Raksturojumi vērtīgi, ja skolēnus pamazām pieradina ikvienu varoņa rakstura īpašību pamatot, citējot paša autora vārdiem. Citātus atļaut nolasīt no grāmatas. Citātu paraugu meistars ir Blaumanis. Viņa varoņu valoda, sejas izteiksme raksturo jau tos, piem., novelē „Nāves ēnā“ Zaļga raksturots vārdiem: „Viņa dzeltēnā ģimja panti sacērvēlējās un viņa acis pienēma skaudīga pērtiķa izskatu“... vai arī: „Viņš turējās pie segas cietī kā zirneklis pie saviem tīkliem, kad to no viņa alas velk ārā.“ Vai var gan vēl iespaidīgāki tēlot mantrauša tipu, kas, pat nāvei acīs skatoties, tēlots šādiem vārdiem? Atkal īsie vecā Daldas vārdi: „Es palikšu!“ Uzpurēšanos un dziļo ģimenes mīlestību izsaka šie īsie vārdi utt.

Raksturojuši sacerējuma varoņus, varam meklēt viņiem līdziniekus jau pazīstamo sacerējumu varoņu saimē. Tā varēsīm radīt radniecīgu tēlu grupas: šķīstisrīžu ļaudis, atraitņu dēli, varoņi, cīnītāji. Līdzinieki Blaumaņa darbos vecais Indrāns un Roplainis, Krustiņš un Edgars; Raiņa — Lāčplēsis, Indulis un Jāzeps utt.

Varoņu raksturošanā nepieciešama objektivitāte no skolotāja puses. Tēli jāanalīzē bez aizspriedumiem un pārmērīgas mīlestības. Nedrīkst ļaudis krasi nodalīt labajos un ļaunajos.

Apskatījuši varoņus, viņu rīcību, varam pāriet pie sacerējumā izteiktajām domām un atziņām. Te nu izpaužas skolotāja mākslinieciskā, pārdzīvojamā, bet arī cilvēciskā būtība. Viņam jāizraisa skolēnos slēdzieni, secinājumi par sacerējuma vērtību, par varoņiem, par paša darba skaistumu. Zīmīgās vietas izcel, lasot atsevišķus izvilkumus, kas ietver sevī ētiskas, aistētiskas uc. vērtības, un liekot tās pat iemācīties no galvas, tādejādi izraisot skolēnos ne skolotāja uzspiestu morāli, bet atziņas sāksies skolēnos pašos pēc šāda sagatavojuma.

Tā kā katrs literārs darbs pieder pie kāda zināma rakstniecības veida, piem., stāsta, romāna, noveles utt., tad, jau iztirzājot pašu sacerējumu, ir nepieciešami reizē arī noskaidrot pie kāda rakstniecības veida sacerējums pieder. Tā, iztirzājot „Nāves ēnā“, ir nepieciešami noskaidrot arī noveles būtību.

Literatūras stundu noslēdzot, ir labi pakavēties arī pie paša autora. Bieži vien tad saprotamāks kļūst pats sacerējums, jo autori dažkārt radījuši darbus, kur ielikuši daudz ko no sevis paša, piem., Poruka „Pērļu zvejnieks“, „Krusttēvs Dāvis“ utt. Autori var kļūt arī par paraugiem jaunatnei, piem., Auseklis — gribas cilvēks utt.

Tā, rūpīgi sniedzot skolēniem literatūras daiļdarbus, ne tikai iepazīstinām tos ar mūsu rakstniecību un audzinām ētiski, bet mēs dodam arī aptuveni nojēgu par to, kas labs un vērtīgs, kā arī par to, kas nevērtīgs un ļauns. Mēs tuvinām mūsu jaunatni pašai latviešu tautai un tās garīgā spēka avotiem. Mēs gribam, lai mūsu jaunatnei, Kronvalda vārdiem sakot, „... nav svētākas valodas par latviešu valodu un mīļākas tautas par latviešu tautu.“

Vācu valodas stundas uzbūve tautskolā

Vācu valodas mācīšanas mērķis ir praktisks, kultūrāls un audzinātājs reizē. Protams, nevar prasīt, lai skola, t. i., pamatskola, iemāca skolēnam valodu pilnīgi. Bet pamati jāliek skolā un skolēnam jātiek tiktāl, ka viņš ir spējīgs vēlāk pats padziļināt savas zināšanas. Lai šo mērķi sasniegtu un darbs klasē būtu sekmīgs, pašam skolotājam labi jāprot valoda, un katrai vācu valodas stundai jābūt metodiski pareizi sagatavotai. Ir vairākas vispār atzītas un izmēģinātas metodes. Katrai metodei ir savas priekšrocības un trūkumi. Pašreiz pie mums visvairāk lietotas tiek analitiskā un seriju metodes. Laba būs katra metode, kas ar lietotiem papēmiem mācēs skolēnos modināt un uzturēt interesi, uzturēt to ne tikai kādā atsevišķā stundā, bet ilgstoši, pa visu mācīšanas laiku.

Katram skolotājam jāizstrādā pašam sava metode. Protams, jāzina teorija, jāņem derīgākais no katras metodes. Jāizlietā papēmi, kas katram vislabāk padodas, ar ko viņš visvairāk var sasniegt un panākt. Vērtība nav tik daudz darījumam, bet gan darba sekmēm — rezultātam.

Vācu valodā teikumu uzbūve balstās uz lietvārda un darbības vārda. Tā kā bērns mīl kustību un darbību, tad sākumā, t. i., pirmajos mācības gados izcila vērība pievēršama darbībai un līdz ar to — darbības vārdam, kas šie ir sarunas dvēsele. Valoda sastāv ne no atsevišķiem vārdiem, bet gan no teikumiem. Iegaumējamiem teikumiem jābūt loģiski cieši savā starpā saistītiem, tad tos vieglāk paturēt prātā. Tāpēc te ļoti noderīgas Guēna (Gouin) rindas.

Piemērs — ikdienišķa (ne parauga) darba stunda 3. kl.

Temats: Der Schlüssel. (No grāmatas Sichere Schritte, 1. Teil.)

Mērķis: Mācīties jaunus vārdus un vispār valodu.

Ich gehe an den Tisch.
Auf dem Tische liegt ein Schlüssel.
Ich nehme den Schlüssel.
Ich gehe an die Tür.
Ich stecke den Schlüssel in das Schloß.
Ich schließe die Tür ab.
Ich ziehe den Schlüssel heraus u. s. w.

10 min. Iepriekšējās stundas atkārtojums. Atzīmju likšana.

10 min. Dod jaunus vārdus: der Schlüssel, das Schloß, abschließen. Priekšmetus parāda. Skolotājs runā lēni un skaidri. Tad rāda un runā bērni. Runā visi kori, runā pa rindām, tad pa vienam. Ar uzmanību vingrina skaņu „ü“. Jaunos vārdus uzraksta uz tāpeles. Bērni tos ieraksta savās darba burtnīcās. (Arbeitshefte). Lai gan jaunie vārdi ir arī grāmatā, tomēr skolēnam pašam tie arī jāraksta.

10 min. Skolotājs izdara darbību un runā. Pēc tam runā bērni: kori, pa rindām un atsevišķi. Tā izrunā visas darbības.

10 min. Skolotājs runā un izdara visas darbības pēc kārtas. Atsevišķi skolēni runā un izdara darbības. Viens izdara vienu darbību, cits turpina. Kas nevar vēl patstāvīgi runāt, tas lasa no grāmatas un tad dara.

5 min. Lasa no grāmatas dažādās variācijās: kori, pa vienam, pa teikumam utt. Lasa 3. personā. Beigās ieraksta uzdevumu burtnīcās: Der Schlüssel. Abschreiben — 3. Person.

Tā var rīkoties, ja ir grāmata. Ja grāmatas nav — jāraksta. Protams, laiks tad jāiedala drusku citādi. Ja ir grāmata, un izdodas laiku ietaupīt, tad stundas beigās var atkārtot jau agrāk iemācītās serijas. Jāatkārto vienmēr. Ja klasē ir tiešām ļoti disciplinēti bērni, tad dažādības pēc var ņemt tādu tematu, kur var iziet ārā no klases. Piem.:

Die Blume. Ich verlasse das Haus. Ich gehe in den Garten. Ich spaziere im Garten. Ich sehe eine Rose (Nelke, Aster u. a.). Ich bewundere die Rose. Ich pflücke die Rose u. s. w.

Seriū lasāmā grāmatā Sichere Schritte ir daudz. Bez tam katrs skolotājs tādas var sastādīt arī pats.

Kas būtu jāievēro skolotājam?

1) Jauno vārdu skaits nedrīkst būt liels. Pavirši iegauvēts vārdu krājums vēlāk sacel jukas bērna atmiņā.

2) Jāiziet no modeļa. Vispirms jāiepazīstas ar dabisko apkārti — klasi. Vēlāk klasē jāienes priekšmeti, kuru klasē nav. Ja nav paša priekšmeta, jābūt modelim vai attēlam, ja citādi priekšmetu nevar parādīt.

3) Vienmēr, cik iespējams, jāgādā, lai, mācot jaunu jēdzienu, vārda pirmais iespaids būtu spēcīgs, tad tas tik drīz

neizmirsīsies. Bez tam iespīdam jābūt dažādam. Tam jāiedarbojas uz skolēna psihi akustiski, optiski un kinētiski. Akustiski — skolēnam jādzird, kā skolotājs vārdu izrunā. Optiski — vārdam jāsaistās ar konkrētu priekšmetu. Kinētiski — skolēns pats izrunā un raksta jauno vārdu. Kur izdara darbības, tur darbojas muskuļu jeb motoriskā atmiņa, kas bieži vien izrādās vispazīstīgākā.

4) Ar jauno vārdu jāiepazīstina pamatformā. Darbības vārdi jānod infinitīvā, lietvārdi — vienskaitļa nōminātīvā. Bet tūlī jaunais vārds jāiesaista teikumā, stāstāmā un jautājamā. Tam daudzreiz jāatkārtojas sarunās un dažādos uzdevumos gan mutvārdu, gan rakstveida.

5) Darbā jāiesaista visa klase, katrs skolēns. Cik vien var jāizmanto kora runa, lai piedabūtu pie runāšanas arī viskūtrākos bērnus un lai visi labi ieklausītos izrunā.

6) Skolotājam vienmēr jālabo izruna. Neapnikušam viņam jābūt par to nomodā, nedrīkst laist garām nevienu kļūdu. Šai zinā skolotājs nedrīkst būt pavīršs.

Šādās stundās skolēni vairāk runā stāstoši, netiekot pie jautāšanas. Bet noteikti jānod iespēja sistēmātiski vingrināties arī jautāšanā, jo dzīvā valoda sastādās no jautājumiem, pavēlēm un atbildēm. Dzīvē — veikalā, iestādēs, uz ielas — nākas jautāt. Tas ir ļoti svarīgs moments valodas mācīšanā. Jautājumu lietāšanā bērni sistēmātiski jāvingrina. Sakarā ar to jāiekārto sarunu stundas. Lūk, viens piemērs.

Sarunu stunda 3. klasē, mācības gada otrā pusē.

Temats: Ein Gespräch. (Sichere Schritte, 1. Teil.)

Mērķis: Iemācīt dzīvās valodas jautāšanas māku.

Gehst du schon in die Schule, mein Kind?

Ja, ich gehe schon in die Schule.

In welcher Klasse bist du?

Ich bin jetzt in der dritten Klasse.

Wieviel Klassen hat deine Schule?

Meine Schule hat fünf Klassen.

Wieviel Sprachen lernst du?

Ich lerne schon zwei Sprachen.

Welche zwei Sprachen lernst du in deiner Klasse?

In meiner Klasse lerne ich die lettische und die deutsche Sprache. Ich lerne Lettisch und Deutsch.

10 min. Iepriekšējās stundas atkārtošana.

2 min. Skolotājs lasa (vēl labāk runā) jauno gabalu skaidri un lēni priekšā.

3 min. Jauno vārdu došana. To daru tā: vārdus, ko bērni vēl nepazīst, nosaucu un uzrakstu uz tāpeles bez pieraksta latviešu valodā. Jaunie vārdi šai gadījumā ir: schon (ir gan bijis, bet vēl der vingrināt), jetzt, die Sprache, Lettisch, Deutsch. Tad jautāju: Welche Wörter sind noch fremd? Seht in die Bücher! Lasu gabalu vēl priekšā. Var gādīties, ka kāds vārds vēl nāk klāt. To uzrakstu uz tāpeles.

10 min. Vingrinājumi ar jauniem vārdiem. Jaunie vārdi šai gadījumā ir abstrakti jēdzieni. Tos nevar parādīt. Es saku: Ich bin da. Ich bin schon (ar uzsvāru) da. Die Uhr ist schon zwölf. Šos teikumus runājam visi kori, pa rindām, pa vienam. Bērni uzmanīgi klausās. Tā vingrina, kamēr saprot. Ja tad vēl nesaprot, kā tas kādreiz tiešām gadās ar abstraktiem jēdzieniem, tad jākeras pie tulkošanas. Kad vārds ir saprasts, pieraksta uz tāpeles pie vārda schon — jau. Tālāk vingrina vārdu jetzt. Jetzt (ar uzsvāru) Sprech ich. Wiederhole! Jetzt sprichst du. Jetzt spricht er. Jetzt spricht sie. Wollen wir alle sprechen! Jetzt sprechen wir. — Kad saprasts, pieraksta uz tāpeles pie jetzt — tagad. Tālāk: Ich spreche. Ich spreche Deutsch (ar uzsvāru). Wiederhole! Du sprichst Deutsch. Jetzt spreche ich Deutsch. Saprasts. Pieraksta. Jetzt spreche ich Lettisch: „Mēs mācāmies vācu valodu.“ Das war Lettisch. Saprasts. Pieraksta. Katru izskaidrotu vārdu, tiklīdz skolotājs to uzrakstījis uz tāpeles, bērni ieraksta savās darba burtnīcās.

10 min. Skolēni atver grāmatas. Skolotājs lasa gabalu vēl reiz priekšā. Tad viena rinda lasa kori jautājumu, otra rinda lasa atbildi. Tad lasa mainītās lomās. Tad viens skolēns lasa jautājumu, otrs atbildi. Nākošo jautājumu lasa cits, atbildi atkal cits.

8 min. Kad visi lasījuši un izruna labota, visi jau kaut cik veikli lasa, grāmatas aiztaisa ciet. Es prasu: Wer kann die erste Frage sagen? Kāds skolēns atsaucies vienmēr. Wer kann antworten? Kāds atbild. Vēl reiz to pašu ar citiem. Vēl reiz. Tā izņem visu sarunu un pa daļai jau to iemācās.

2 min. Visi ņem uzdevumu burtnīcas un ieraksta tajās: Ein Gespräch lernen und abschreiben.

Mājās viela galīgi jāpiesavinās un mājas darbu burtnīcās jānoraksta. Otrā dienā viss jāizrunā cauri, jāraksta klases darbu burtnīcās vingrinājumi ar jaunajiem vārdiem. Minētā saruna jāatkārto, kad vien rodas izdevība, pašiem skolēniem jāautājot un atbildot. Paņēmienu atkārtošanai ir dažādi: klase jautā, viens atbild, viens jautā — klase atbild, viens jautā — otrs atbild, skolotājs noteic, kas jautā un kas atbild. No katras sarunas var darināt arī rindu.

3. un 4. klases temati šādām sarunām varētu būt: Die Klasse, Die Schulmappe, Die Familie, Der Garten, Die Haustierte, Mein Wohnzimmer, Ein ganz kurzer Lebenslauf, Die Woche, Die Uhr, Das Wetter u. s. w. Vecākās klases ņem grūtākus tematus, piemēram: Die Jahreszeiten, Ein Landhaus, Ein Gang durch unsere Stadt. Im Kaufladen, In der Post, Der Rundfunk, der Fernsprecher u. s. w. No daudzām agrāk izpemtām rindām vēlāk var izstrādāt sarunas. Zināms vārdu krājums par šo tematu būs jau priekšā. Bez tam no katras jaunas sarunas var iztīrīt rindu, tādējādi vingrinot skolēnus citādu valodas formu darīšanā.

Laiku pa laikam dod bērniem mazākās klasēs pantus (Rätsel, Verse, Reime), vecākās klasēs dzejoļus (Gedichte). Tas ļoti noderīgi izrunas vingrināšanai. Bieži ņem tādus pantus, kam ir melodijas, ko var dziedāt.

Dzejoļu stunda 4. klasē.

Iepriekš mācīts par pulksteni.

Temats: Wie heißt das Ding dort an der Wand?

Es schlägt und hat doch keine Hand,
Es hängt und geht doch fort und fort,
Es geht und kommt doch nicht vom Ort.

Mērķis: izrunas vingrināšana un jēdzienu nostiprināšana.

Skolotājs lēni un izteiksmīgi lasa jeb vēl labāk norunā pantu. Tad nāk maza saruna. Skolotājs prasa, bērni atbild. Pēc tam var dzejoli zīmēt. Zem zīmējuma raksta nosaukumus. Tad dzejolis tiek norakstīts. Tad kori lasīts. Tā dzejolis tiek stundā iemācīts, mājās neuzdod nekā. Nedrīkst būt „zubrišanas”. Dzejolim jārod prieks un atpūta. Ja dzejolis ir piemērots, var to drāmatizēt vai runāt dalītās lomās.

Pastāv otrs uzskats, ka taisni ritms un melodija ārkārtīgi atvieglo jaunu, pat grūtu vārdu iemācīšanos. (Lappera metode arī.) Mūsu māc. grāmatas arī dod dzejoļus, kas pilni jauniem un diezgan grūtiem vārdiem. — Kurš uzskats pareizāks, grūti pateikt. Katram sava taisnība. Darbā katrs var izmēģināt, kurš paņēmiens dod labākus rezultātus.

Vieta jāierāda arī gramatikas mācīšanai. Daudzi domā, ka gramatikas likumu prašana nebūt neveicinot runas veiksmi, jo tēvu valodā bērns taču runā pareizi arī bez gramatikas zināšanas. Protams, 3. klasē gramatiku nemāca sistematiski. Tikai, pašam bērnam nemanot, sāk pievērsties zināmā likumībai piemēros. Vecākās klasēs no gramatikas nevajag un arī nevar vairīties. Tikai grūtības vienmēr jāklasificē. Ar jaunām gramatiskām formām bērns iepazīstina speciālos vingrinājumos. Še noteikti jāievēro sekojošais: ja dod tekstus ar jauniem vārdiem, tad tajos nedrīkst būt jaunu gramatisku formu. Ja grib virzīties pa jauna gramatiska likuma izprašanas ceļu, t. i., dod vingrinājumus ar noteiktu nolūku, tad piemēros nedrīkst būt jaunu vārdu. Vingrinājumos rīkojas tikai ar pilnīgi asimilētiem vārdiem. Gramatiku nedrīkst piesavināties mehaniski, bet gan saprašanas ceļā. Jābāzējas ne tik daudz uz atmiņas kā uz loģisku domāšanu, spriešanas spējam.

No paidagoģijas viedokļa būtu jāuzskata par noteikumu, ka iekām māca kādu valodas formu svešā valodā, bērnam jau iepriekš būtu kautkas jāzina par līdzīgu valodas parādību tēvu valodā. Šai ziņā atrodam pretrunas mūsu programmā. Piemēram: 3. kl. vācu valodas programmā starp citu stāv: Umschreibende Formen. Vollendete Gegenwart, Vorvergangenheit, Zukunft. Tad: Steigerung des Eigenschaftswortes. Turpretim latviešu valodā šai klasē īpašības vārdu salīdz. pakāpes nav vēl bijušas, par tām jārunā tikai 5. klasē. Kas attiecas uz darbības vārdu, tad 4. klases bērniem ir zināmi gan vienkāršie laiki un locīšana tajos tikai īstenības izteiksmē. Izteiksmes apskata tikai 5. klasē, saliktos laikus tikai 6. klasē. Nav jau tā, ka nevarētu strādāt, bet gājiens caur to kļūst drusku sarežģīts.

Stunda ar gramatikas vielu 4. vai 5. klasē.

Temats: Die Wortfolge im einfachen Erzählsatze.

Mērķis: Iemācīt patstāvīgi sastādīt teikumu.

10 min. Iepriekšējās stundas atkārtojums.

3 min. Jaunā vārda „Wortfolge” izskaidrošana.

10 min. Nehmt eure Arbeitshefte! Karl, geh an die Tafel! Schreibe: Ich gehe. Ich gehe an die Tafel. Jetzt gehe ich an die Tafel. Visi raksta līdz savās darba burtnīcās. Pasvītro darbības vārdu. Uzaicinu līdzīgus teikumus darīnāt pašiem. To dara. Ich lese. Ich lese ein Buch. Heute lese ich ein Buch. Du nimmst die Kreide. Schnell nimmst du die Kreide. Karl ißt. Er ißt die Suppe. Zu Mittag ißt Karl die Suppe. Pirmo rindu raksta Kārlis. Tā-lāk pie tāpeles nāk citi skolēni.

10 min. Jautāju latviski: Kas jums visā šai rakstā durās acīs. Pasvītro tā darbība. Kas liekas īpats pie darbības? Varbūt būs arī nepareizas atbildes, beidzot tomēr pateiks. Ja ne, tad jāvērs uzmanība uz vietu, ko darbības vārds ieņem teikumā. Otrā vietā. Kas visi šie teikumi ir? Stāstāmi teikumi. Vienkārši teikumi. Tātad: Vienkāršos stāstāmos teikumos darbības vārds stāv vienmēr otrā vietā. Šo likumu skolēni uzraksta savās darba burtnīcās.

5 min. Raksta vēl piemērus. Iet viens, otrs, trešs pie tāpeles, pārējie raksta savās darba burtnīcās.

5 min. Ja likums saprasts, tad atlikušo laiku var izlietāt savstarpējiem atkārtošanas jautājumiem. Ja jūt, ka jaunais likums vēl nav izprasts, tad strādā vēl ar to pašu.

2 min. Ieraksta uzdevumu burtnīcās: Wortfolge. Übung.

Programmā gan Wortfolge nav minēta, bet tā tomēr ir ļoti nepieciešama lieta pareizu teikumu veidošanā, ņemot vērā starpību, kāda šai ziņā pastāv starp latviešu un vācu valodām. Tāpat apstrādājami citi gramatiski temati, piem., nenoteiksmes lietāšana teikumā, nākotnes forma utt.

Kas un cik daudz mums katrā klasē jānāca, to norāda programma un grāmata. Un tomēr: lai dzīvāks nostatītu mācīšanu un rastu vajadzīgo dažādību, ar grāmatu vien nepietiek.

Ārpus grāmatas šād un tad varētu iekārtot, tā sakot, ne-parastas, sevišķas stundas. Šādas stundas katrs skolotājs var iekārtot pēc savas gaumes, izdomu spējas un bagātības. Kadreiz tā varētu būt dziedama dziesma, citreiz kāda bilde. Tikai nedrīkst ņemt tādu bildi, uz kuŗas pārāk daudz virsū, tad tā izklaidē bērnus. Vēl citā stundā var kautko drāmatizēt, nospēlēt dalītās lomās, citā saistīt vielu ar zīmēšanu, citā sarīkot pastaigu ar sarunām utt. Kā jau teicu, tas paliek paša skolotāja ziņā. Tikai ne parastam, bet kaut kam skaistam tam vajadzētu būt. Lai mūžīgā skaistuma spārnus vēdas šād un tad skaļ bērnus.

Kopsavilkumā gribu vēl izcelt un pasvītāt tos momentus vācu valodas stundās, kas manuprāt ir sevišķi svarīgi. Izcila vēriba pievērsama: Vārdu krājuma iegūšana un nostiprināšana. Ir šāds paidagoģijas likums: visu mūsu zināšanu pamats atrodas — sajūtas, proti, nekas nevar būt prātā, kas iepriekš nav bijis sajūtas. Tas nozīmē, ka, kad vien varam, jauna vārds jāsaista ar to priekšmetu, īpašību vai darbību, ko tas izteic. Nedrīkst likt vārdu mehaniski iekalt. Tātad: rādīt un runāt, darīt un runāt, taustīt un runāt. Lai bērni runā darbodamies un darbojas — runādami. Un par visām lietām — vingrināt, vingrināt un vēl reiz vingrināt, atkārtot, atkārtot un vēl reiz atkārtot. Mēs zinām daudz vairāk vārdu nekā lietājam. Pilnīgi asimilēti, piesavināti ir tie vārdi, ko mūsu atmiņa, mums runājot un rakstot, tur pilnīgi gatavus lietāt. Bez tam ir vārdi, ko mēs lasot un klausoties gan saprotam, bet ko paši runājot nekad nelietājam. Te lieku reizi redzam, ka mehaniska vārdu iegūšana nekā nedod. Nedrīkst uzdot daudz vārdu uzreiz un iet pārāk ātri uz priekšu. Ir skolotāji, kas dod daudz jaunu vārdu un daudz izņem. Jā, izņemts ir gan daudz, bet iegūmēts maz. Bērni pazīst vārdus, kad citi tos runā vai kad viņi lasot ar tiem sastopas, bet paši runāt nevar. Dažreiz nākas sastapties ar vidusskolas absolventiem, kas valodu mācījušies astoņus gadus, bet vajadzības gadījumā dzīvē sarunāties nevar. Ir skolotāji, kas uzreiz nedod daudz jaunu vārdu, viņi lēni iet uz priekšu. Bet kas izņemts, tas ir un paliek bērnam neatņemams īpašums, ko viņš var lietāt katrā laikā.

Otrs svarīgs moments ir izrunas izkopšana. Laba izruna atkarājas no rīkles un mēles muskuļu ievingrināšanas, lūpu un vispār mutes stāvokļa. Jāizdara vienmēr, sevišķi mācīšanas sākumā skaņu vingrinājumi. Ar svešām skaņām sastapsimies vārdos. Te nu gan jāuzsver, ka liela nozīme pie-

šķirama tam, kā runā pats skolotājs. Ja bērns no paša sākuma (un svarīgs taīnsni ir pats sākums) dzird pareizi veidotas skaņas un pareizu valodu, viņš arī centīsies runāt tāpat. Tāpēc nav pareizi, ka bieži vien taīnsni tiem skolotājiem, kas valodu pārvalda vājāk, dod pirmās klases — iesācējus.

Tad vēl dažus vārdus par to „piedauzības akmeni“, pret ko vienmēr nākas atdurties — tulkošanu. Uzskates stundā, kur priekšmetus un īpašības rāda un darbības dara, tiešām tulkošanu nedrīkst lietāt. Tulkošana vien arī neatslēdz vārda saturu. Bet latviešu valoda ņemama palīgā noteikti katrreiz, kad rodas šaubas, vai skolēns pareizi izprot jaunā

vārda nozīmi. Abstrakta sātura vācu vārdi daudzreiz jau pašā sākumā jāpārtulko un jāizskaidro latviešu valodā. Latviešu valoda vajadzīga arī, izskaidrojot dažādus īpatus izteicienus. Piem.: Ich steche die Lampe an. Ich hab dich gern uc. Vajadzīgs arī šad un tad norādīt uz starpību starp vācu un latviešu valodām. Tulkošana noderīga arī kontroles darbos.

Ja skolotājs labi pārvaldīs valodu, pie kam strādās ar centību un darba prieku, metodiski pareizi iekārtojot stundu, pareizi pieejot skolēnam, tad panākumu netrūks un spraustais mērķis tiks sasniegts.

Cand. math. A. Grundmane

Matēmatikas stundas uzbūve vispār un strādājot ar divām nodaļām vienā klasē

Lai sekmīgi mācītu matēmatiku, jātiek skaidrībā ar to, kādas vērtības audzēkņi šais stundās gūst. Nepietiek, ja matēmatikas mācīšanu saskata vienīgi, ievērojot programmas prasības, bet jāzina un jāizprot iemesli, kas noteikuši programmas saturu.

Meklējot atbildi uz pirmo jautājumu, izšķīram matēmatikas mācīšanas formālo vērtību, kas izpaužas loģiskās domāšanas spēju izkopšanā un nostiprināšanā un praktisko vērtību, t. i., matēmatisko zināšanu piesavināšanā. Vērā ņemama arī matēmatikas īpatnējā vērtība. Tā dod iespēju un metodes apkārtējo pasauli un tās notikumus pētīt kvantitatīvi, tā radīdama dziļākas un drošākas zināšanas par tām, ko gūstam, vērojot lietu un notikumu kvalitāti. Bez tam matēmatikai piemīt tīri audzinātāja nozīme, jo katra stunda prasa no skolēna neatlaidību, uzmanību utt.

Mācot matēmatiku, nevaram pievērsties vienam vai tikai otram no šiem mērķiem, bet jācenšas realizēt visas iespējas. Jautājam, nevis kurai no matēmatikas mācīšanas vērtībām piešķaņot darbu, bet gan — kādās savstarpējās attieksmēs tās ievērot, kurū izcelt vairāk, kurū mazāk? Bez šī viena vai otra veida lietderības nolūka izvīrzišanas, mācot matēmatiku, tās darbs jau ar pašiem pirmsākumiem ir arī priekšpakāpe ceļā uz matēmatiku kā zinātni, kā īpatnēju domāšanas veidu un ir mūsu kultūras neatņemama sastāvdaļa, ja nevar taču iedomāties cilvēka gara, kultūras un civilizācijas attīstību un sasniegumus bez matēmatikas.

Tātad, izvēloties matēmatikas vielu un darba papēmienus, vērā ņemami divi svarīgi faktori: jau minētie priekšmeta mācīšanas mērķi un skolnieku attīstības pakāpe, kas mainās līdz ar vecumu. Pēdējais apstāklis sevišķi svarīgs pamatskolu jaunākajās klasēs.

Ķeroties klāt pie paša mācīšanas darba, vispirms jāsastrādā plāns visam gadam, trimestrim un atsevišķam posmam. Jānoskaidro atsevišķā posma viela un tās daudzums, kā arī laiks, ko prasa šā posma vielas apstrādājums. Tad viela jāsakārto metodiski un jāsastrādā saraksts pēc datumiem, ko katrā laikā izņemt. Tikai tad, ja skaidra aina par visu posmu, var noteikt pareizi atsevišķas stundas vielu un stundas nozīmi vispārējā darbā.

Sagatavojoties atsevišķai stundai, vispirms jābūt skaidrībā par stundas tematu un mērķi. Tā kā mācīšanā sastop 3 galvenos momentus: a) jaunas vielas apstrādājumu, b) vingrinājumus mācītās vielas nostiprināšanai un kopsavilkumam un c) skolēnu darba un zināšanu pārbaudi, tad var izšķirt 3 dažādu tipu stundas: 1) stundas, kur māca jaunu vielu, 2) stundas, kur atkārtu un sistematizē jauno vielu, 3) stundas, kur pārbauda skolēna zināšanas. Parasti gandrīz katra stunda būs jaukta tipa stunda, jo atkārtojuma un pārbaudes elementi ietilpst katrā stundā aiz tā iemesla, ka aritmētikā jaunā viela cieši saistās ar mācīto. Tomēr ir stundas ar kādu no pieminētiem trim darbiem pārsvarā, un tas jāņem vērā, noteicot stundas mērķi. Pēc tam jāfiksē vielas apmēri, tad jāpārdomā vispārīgā vielas apstrādāšanas metode stundā, jānoskaidro kāda vielas daļa jāizņem sarunu veidā, kādu daļu dod skolotājs pats un kāda izstrādājama skolēniem pašiem skolotāja vadībā. Nedrīkst aizmirst svarīgo jautājumu, kā vairot un uzturēt bērnu interesi, kā modināt viņu pašdarbību un izlietāt viņu pieredzi, jāpārdomā arī par vajadzīgiem uzskates līdzekļiem un to, kā saistīt mācāmo vielu ar agrāk mācīto un dzīvi. Pēc tam jāapstrādā stundai izvēlēta viela, kur dažreiz nāksies pašam skolotājam atsvaidzināt atmiņā vielas

teorētisko pusi, apskatīt mācības grāmatu, vai viela pietiekama, ja nav, noskaidrot ko papildināt un no kurienes šos papildinājumus ņemt. Tālāk jāpāriet pie piemēru un problēmu izvēles, kas būs jāizstrādā klasē un jāuzdod mājās. Labi ja skolotājs stāda stundas konspektu, norādot stundas mērķi, tematu un stundas plānu ar noteiktu vielas sadalījumu pēc laika un dod sīku satura izstrādājumu.

Stundas gaita

Ja jauna viela pārsvarā, tad stundas gaitā varēsīm izšķirt šādus atsevišķus darba posmus: a) mājās darbu kontrole, b) galvas rēķini, c) jaunas vielas apstrādājums, d) vingrinājumi jaunās vielas nostiprināšanai, e) mājās darbu uzdošana.

Lietderīgi stundu iesākt ar mājās darbu kontroli, jo tāda kārtā atkārtojam iepriekšējās stundas vielu, novērtējam skolēna patstāvīgo darbu, uzzinām iepriekšējās vielas apstrādājuma un iegaumējuma vājās puses, bez tam paši skolēni šo kontroli parasti gaida. Tehniski mājās darbu kontroli var izdarīt dažādi, piem., viens skolēns lasa piemēru stiprā balsī un stāsta problēmas atrisināšanas gaitu. Kam atbilde nesaskan ar nosauktu, tas paceļ roku. Piedaloties visai klasei, kļūdas izlabo. Katrs skolēns pats izdara labojumus savā darbā, nosvītrājot nepareizo ierakstu un virs tā vai līdzās raksta pareizo. Nākošo uzdevumu lasa cits skolēns utt. Ja nepareizo atbilžu daudz, tad attiecīgais piemērs pēc darba kontroles jāreķina par jaunu klasē.

Otrs stundas posms ir galvas rēķini. Rakstveida rēķinu atšķirība no galvas rēķiniem ir tā, ka rakstveida rēķinos vispirms pieraksta dotos skaitļus, bet tad ar tiem rīkojas tā, ka nepiegrīez vērības atsevišķām šķīrām, uzlūkojot visus ciparus kā vienas šķiras vienību; turpreti galvas rēķinos vienmēr jāpievērs uzmanība šķīrām. Tātad galvenā atšķirība starp galvas un rakstveida rēķiniem nav skaitļu lielumā, jo, piemēram, varam galvā viegli aprēķināt, cik ir 4 reiz 10 miljoni, bet gan pašā darbībā. Galvas rēķiniem ļoti liela vērtība. Tie stiprina skaitļu atmiņu, piespiezdami ātri un noteikti uzvert skaitli un to paturēt. Ar skaitļu sadalīšanu šķīru skaitļos, veidojas skaidrāki skaitļu jēdzieni. Tie prasa ātru darbu, ātru izvēli dažādu ceļu starpā, lai uzdevumu veikli atrisinātu. Še nepieciešama spriega uzmanība, jo pastāvot labai rēķinu disciplīnai, skolēni stipri uzmanās un pēc uzdevuma pateikšanas strauji ķeras pie darba. Uzsākot jaunu rēķināšanas veidu, vispirms jāņem galvas rēķini un tad tikai rakstveida rēķini, jo skolēniem jauna rēķināšanas veida izpratne kļūst vieglāka, ja dotie skaitļi nav lieli. Tāpēc arī nevienā stundā nedrīkstētu trūkt galvas rēķinu, to nolūks var būt treniņš rēķinu veiklībā vai arī sagatavošana stundas centrālajai daļai — jaunu jēdzienu un papēmienu izstrādāšanai. Pieminētajā treniņā liela vieta jāierāda (pēc L. Ausēja norādījumiem) tā saucamo ikdienas vingrinājumu vielai. Šos ikdienas vingrinājumus sastrādā tās pamatsakarības, kas rodas vienziemes skaitļu saskaitīšanā, vienziemes un divziņu skaitļu saskaitīšanā, tāpat atņemšanā, reizināšanā un dalīšanā.

Pārejot pie jaunās vielas, vispirms jāiepazīstina bērni ar stundas tematu un to iemeslu, kāpēc par šādu tematu grib runāt. Tad jāsadala mācāmā viela elementos un jāsakārto, cik to atļauj pati viela, pieaugošo grūtību kārtībā; jāizmeklē līdzekļi vieglākai šo grūtību pārvarēšanai dažādu uzskates līdzekļu vai laba, atjautīga izskaidrojuma veidā, lai skolēni saprastu mācāmo vielu un lai mācāmā viela viņus ieinteresētu. Parasti jaunās vielas mācīšanas forma ir induk-

tīvā, t. i., skolotājs nedod gatavus jēdzienu formulējumus un likumus, bet, apstrādājot atsevišķus piemērus, sākot ar visvienkāršākajiem, mēģina skolēnu domu ievadīt darba gaitā tā, ka tie no šiem atsevišķiem piemēriem un darbiem var izlobīt to vispārīgo, pie kā grib nonākt. Še svarīgi ir izlietāt pareizi uzskates līdzekļus. Jānodrošina iespēja skolēniem pašiem formulēt attiecīgo jēdzienu vai likumu, pie kam, ja vajadzīgs, to pār-labo, uzrādot pār-labojuma nozīmi un beidzot formulējumu dod pats skolotājs, norādot, kur tas atrodams grāmatā vai arī to nodiktē. Pēc likuma pierakstīšanas, izsauca kāds no vājākiem skolēniem, lai uzrakstītu likumu izlasītu, tā pārbaudot pierakstīšanas pareizību. Stunda jāiekārto tā, lai paliktu laiks dabūtā kopsavilkuma nostiprinājumam ar piemēru un problēmu atrisināšanu skolotāja vadībā.

Stunda beidzas ar mājas darbu uzdošanu. Ja skolā ir mācību grāmatas, tad vislabāk mājas darbus uzdot pēc tām, jo, rakstot piemērus un problēmas uz tāpeles, skolēni norakstot bieži pielaiž kļūdas, kas traucē uzdevuma atrisināšanu un bez tam rakstīšanai uz tāpeles patērē daudz laika.

Mājas var dot tikai tādus darbus, kurus patstāvīgai veikšanai bērni sagatavoti. Tie pieradina pie patstāvīga darba un audzina atbildības sajūtu, tāpat palīdz iegūt vajadzīgās zināšanas. Mājas darbus dod piemēru un problēmu veidā. Skaitliskos piemēros sevišķi paskaidrojumi nav jānodrošina, bet problēmas sākumā dod analogiskas klasē rēķinātām, tikai ar citiem skaitļiem, tad līdzīgas pēc satura, tikai saturs ņemts no cita lauka un tad arī grūtākas, kur vajadzīga zināma patstāvība.

Otra tipa stunda, kur atkārtoti un sistematizēti vienu, ir vienkāršāka pēc savas uzbūves. Mājas darbu kontrolei un galvas rēķiniem arī šai gadījumā ir sava parastā vieta stundas sākumā. Pēc tam seko piemēru un problēmu atrisināšana vai arī mērīšanas un zīmēšanas darbi. Šos darbus var darīt visa klase reizē vai arī dot piemēru un problēmu un likt katram strādāt patstāvīgi, kā to minēju iepriekšējā stundas tipā. Darbu nobeidzot, tas turpat klasē pārbaudāms skolotāja vadībā. Stunda beidzas, kā iepriekšējā gadījumā, ar mājas darbu uzdošanu.

Trešā tipa stunda ir kontroles darbu stunda. Klases darbi matemātikā dodami pēc attiecīga mācību posma izmācīšanas, tie var būt arī īsāki par 45 minūtēm, skatoties pēc vajadzības. Klases darbam dodams pietiekami liels uzdevumu skaits, lai arī labākie skolēni būtu nodarbināti visu laiku. Iepriekš nosakāma norma pietiekamas atzīmes iegūšanai. Lai nenovērstu bērnu uzmanību uz blaku lietām, šais stundās varētu arī neņemt mājas darbu pārbaudi un galvas rēķinus. Nepieciešami skolēniem aizrādīt, ka visi aprēķini jāieraksta pilnīgi burtņīcā. Jānovērš norakstīšanas iespējas, to panāk ar jau minēto visu darbību ierakstīšanu burtņīcā un skolēnu sadalīšanu grupās klases darba laikā. Protams, skolotāja uzmanībai jābūt pievērstai skolēniem. Lai nākamā stunda pēc klases darba, ja tas ilgst 45 minūtes, nebūtu tukša, tad, noticot skolēniem klases darbu, jau norādīt, kas viņiem gatavojams stundai pēc klases darba.

Ja skolotājam jāstrādā reizē ar divām nodalām, tad darbs būs jau grūtāks. Vienā laikā skolotājs var intensīvi strādāt tikai ar vienu nodaļu, tāpēc otrai būs jānodrošina patstāvīgs darbs. No šejienes izriet jautājumi, kā iekārtot darbu ar abām nodaļām, kā sakārtot vienu šādam darbam, kā uzdot un pārbaudīt darbus un novērot bērnu darbu?

Vispirms macāmā viela jāsakārto tā, lai nekad abās nodaļās vienā stundā nebūtu jāņem jaunās vielas izskaidrojums,

jo, ja to darītu, tad stundu vajadzētu dalīt 2 vienlīdzīgās daļās un katrai nodaļai varētu ziedot tikai 22½ minūtes laika. Tik īsā laika sprīdī nekad nebūs iespējams pietiekami izskaidrot un nostiprināt jauno vielu. Tāpēc jāizlīdzina citādi. Visērtākais kombinējums ir šāds: vienai nodaļai 3. tipa stunda, t. i., klases darbs, otrai — pirmā tipa, t. i., stunda, kurā jaunas vielas mācīšana pārsvarā. Bet šāds kombinējums nevarēs būt katrā stundā aiz tā iemesla, ka tik daudz laika nevar ziedot klases darbiem. Jāizlīdzina citādi: nodarbojoties lielāko tiesu ar vienu nodaļu, kam stundas galvenā daļa ir jauna viela, otrai jānodrošina patstāvīgs darbs klasē, un še nu būs jāatkāpjas no parastās stundas kārtības, jo mājas darbu pārbaude nebūs stundas sākumā, bet beigu daļā, tāpat galvas uzdevumi. Tie ietilpināmi stundā tai laikā, kad blaku nodaļai ir jaunās vielas nostiprināšana bez skolotāja aktīvas līdzdalības visai klasei (t. i., parastā stundā ar vienu nodaļu klasē priekšpēdējais posms). Še var rasties jautājums, kas tie par patstāvīgiem darbiem, ko skolotājs var dot tai nodaļai, ar ko tieši nenodarbojas? Patstāvīgo darbu saturs atkarīgs no tā mērķa, kādam šis darbs domāts. Visbiežāk patstāvīgu darbu dod jēdzienu nostiprināšanai, māku iegūšanai, vispār trenīnam. Bet turēt acu priekšā šo vienīgo mērķi būtu nepareizi. Var dot darbu arī izstrādātu jēdzienu tālāki veidošanai un noslēgumam. Piemēram, kad izstrādāti ar skolēniem kādas darbības vieni gadījumi, protams svarīgākie, var dot patstāvīgam darbam citus gadījumus, kas ir it kā turpinājums iepriekšējai stundai. Patstāvīgu darbu var dot skolēniem arī kā sagatavotāju nākamai stundai, piem., priekš daudzdzimju skaitļu dalīšanas ar vienīgas skaitļiem, skolēniem dod rindu piemēru galvas rēķinos daudzdzimju skaitļu dalīšanā ar vienīgas skaitļiem, protams, šie nebūs tie galvas rēķini, bet galvas rēķini pierakstot. Izvēloties vingrinājumus patstāvīgiem darbiem, var turēt acu priekšā arī turpmākos mājas darbus. Šai gadījumā klases darbs sagatavo mājas darbam. Piemēri un problēmas dodami no mācību grāmatas, ja tur katram gadījumam nav piemērotu, tie jānodrošina skolotājam pašam. Dodot patstāvīgu darbu, jācenšas, lai skolēni to saprastu. Pretējā gadījumā jānoskaidro tās vietas, kas var radīt grūtības. Stundas laikā skolotājs vairākkārt aplūko to grupu, kas nodarbojas patstāvīgi, lai pārliecinātos, kā darbs rit, un dod vienu, otru norādījumu skolēniem, kam rodas grūtības. Kad darbs veikts, tas jāpārbauda. Patstāvīgu darbu pārbaudei jāpievērš liela vērība, jo tie savu mērķi sasniedz tikai tad, ja ir pienācīga pārbaude. Pārbaudīt var klasē tāpat, kā izdara mājas darbu pārbaudi, un arī, savācot burtņīcas, pārbaudīt mājas. Sevišķa uzmanība jāpievērš kļūdām, kas bieži atkārtojas un var kļūt par paradumu. Izlabotās kļūdas jāpārņem klasē.

Vēl varētu gadīties stundas, kur abās nodaļās atkārtoti sistematizēti vienu. Še var dalīt stundu 2 līdzīgās daļās, un vienai nodaļai sākt ar mājas darbu pārbaudi, galvas uzdevumiem un vingrinājumiem skolotāja vadībā, tad patstāvīgi; otrai tūlīt uzdot mājas darbu, lai stundas beigās nebūtu otrreiz jāatgriežas pie šīs nodaļas. Patstāvīgo darbu pārbauda otrā dienā reizē ar mājas darbu. Otra nodaļa sāk ar patstāvīgu darbu un to turpina tik ilgi, kamēr pirmā aizvesta līdz patstāvīgam darbam. Pēc tam seko otras nodaļas mājas un klases darbu pārbaude, galvas uzdevumi, vingrinājumi un mājas darbu uzdošana.

Pēc stundas svarīgs darbs ir atskate uz stundas darbu, novērtējot tās vājas un stipras puses, kas noder kā sevišķi vērtīgs materiāls turpmākā darbā.

Aleksandrs Pantelejevs

Rokdarbu nozīme audzināšanā

Par cilvēka raksturīgāko iezīmi parasti uzskata augsti attīstītu prātu, bet ne mazāk izcila nozīme šai sakarā ir viņa gribas izpausmei aktīvā darbībā. Bērns griba pat ir absolūti pārsvarā par prātu, viņiem ir neatvairāma tieksme pēc kustībām un radīga darba. Viņi maz domā, bet daudz dara. Šī tieksme pēc kustībām un darbības ir dabiska, un tā ir nepieciešama. Jau šūpulī bērns vingrina kājas un rokas. Straujās kustības rada asins pieplūdumu un tā attīsta muskuļus. Līdz 4. dzīvības gadam bērni savu aktivitātes tieksmi apmierina ar rotaļu lietām, bet, sākot ar 4. gadu, tās viņu interesi un aktivitāti vairs pilnīgi nespēj apmierināt, un bērni tiecas pēc patstāvīga darba — dzen naglas, griež ar zirkliem utt. Būtu noziegums, ja audzinātāji nepievērstu uzmanību šai ļoti svarīgajai bērnu dzīvei un neizmantoja to bērnu gribas, rakstura un spēka attīstīšanai. Bērniem jāierada piemērots darbs. Šai vecumā kā tāds visnoderīgākais ir rotālietišķu pagatavošana. Šā-

dam darbam būs ļoti liela audzinātāja nozīme, veidojot raksturu, ieaudzinot darba mīlestību, attīstot fantāziju utt. Bērniem tādi darbi ļoti patīk. Reiz kāda māte vaicāja savam dēlam, kādu dāvanu viņš vēlas savā vārda dienā. Rotālietī viņam bija daudz, pat elektriskais dzelzceļš. Zēns ilgi nedomāja un atbildēja: „Mīļo māmiņ, nopērc man āmuru un kilogramu naglu“. Tālāki paskaidrojumi še būtu lieki.

Šī bērna tieksme pēc darba no 4.—6. gadam vecākiem jāveicina visiem spēkiem, lai ieaudzinātu darba mīlestību, jo ar katru gadu šī dabiskā aktivitātes dzīņa kļūst vājāka. Turpretim šais dzīvības gados ieaudzināta darba mīlestība neizdodās nekad un parādīsies kā fiziska, tā garīgā darbā. Bet lai šo ļoti svarīgo audzinātāja darbu veiktu, vecākiem pašiem jāprot bērniem šais darbs palīdzēt. Šai ziņā jo sevišķi daudz darīts Vācijā, jo vācu valodā ir plaša literatūra, kur vecāki un audzinātāji var smelt zināšanas un materiālus (zīmējumi ar paskai-

Skolēnu sekmju pārbaudes fiziskā audzināšanā 1942./43. māc. gada III trimestrī

Mācības gada III trimestrī fiziskās audzināšanas darbs, cik vien iespējams, veicams ārpus telpām.

Skolēnu vingrināšanai izraudzīties dabiska rakstura darbības, piem.: skriešanu, lēkšanu tūlumā un augstumā, mešanu tūlumā un mērķī, laukā esošo šķēršļu pārvarēšanu, kustību rotaļas un sacensību spēles. Rūpēties, lai skolēni šīs darbības mācītos izdarīt un palielinātu savas fiziskās spējas.

Pēc pietiekamas vingrināšanās — III trimestra otrā pusē vērtēt darba rezultātus, izlikt atzīmes par sekmēm skriešanā, lēkšanā un mešanā. Šīs atzīmes, blakus atzīmēm par stāju, centību utt., izlietāt skolēna sekmju novērtējumā par III trimestri.

Uzdevumu un atzīmju lieluma noteikšanai lietājamas novērtējuma tabulas.

Vērtējot skolēnu sekmes pēc tabulām, jāievēro, ka visiem vienas klases skolēniem nav paredzētas vienādas normas: jaunākiem tās ir mazākas, vecākiem lielākas.

Piem., lēcieni tūlumā — 2,60 m 10 gadiem novērtējams ar atzīmi — 5; 11 gad. — 4; 12 gad. — 3 utt.

Skolēni, kurų ķermeņa uzbūve un fiziskās spējas (pārlieks svars, pārciesta slimība) kavē sasniegt uzstādītās normas, vērtējami un atzīme izliekama samērā ar viņu centību.

Atzīmes izliktšanai pieļaujami:

a) skriešanā: divi mēģinājumi (katrs savā dienā);

b) lēkšanā: trīs mēģinājumi (visi vienā dienā);

c) mešanā: trīs mēģinājumi (visi vienā dienā).

Atzīmi izlikt, vērtēt labāko rezultātu.

Sekmju vērtēšanas kārtība.

A. Skriešana.

- 1) Skriešanas vieta: grantēts celiņš, zālājs vai kuŗa katra līdzena vieta.
- 2) Distance: 60, 75, 100 metri (skat. tabulu). Skrējiena sākuma vietu atzīmēt ar svītru; beigas — ar svītru un lentu vai dzīparu virs tās (skrējēja krūšu augstumā).
- 3) Laika mērs: parastais pulkstenis.
- 4) Ērtākie pārbaudes paņēmieni (primitīvos apstākļos):
 - a) Pārbaudāmais skolēns pirms skrējiena nostājas aiz starta — skrējiena sākuma līnijas.
 - b) Skolotājs ar pulksteni vienā rokā un baltu drāniņu otrā augšup paceltā rokā stāv pie mērķa līnijas, virs kuŗas divi skolēni tur nostieptu lentu skrējēja krūšu augstumā. Raudzīdamies pulksteņa sekunžu rādītājā, skolotājs nogaida tā virzīšanos pāri minūtes sākuma līnijai. Šai mirklī strauji nolaiž augšup pacelto roku — dod zīmi pārbaudāmajam skolēnam sākt skrējieni. Skolēnam skrienot, skolotājs seko sekunžu rādītāja gaitai.
 - c) Lentas skaršanas brīdī viens no lentas turētājiem skaļi sauc „hop”. Pēc šī sauciena skolotājs konstatē sekunžu rādītāja stāvokli un noteic skrējiena ilgumu.
 - d) Atzīme par skrējieni ierakstāma skolēnu sekmju žurnālā saskaņā ar tabulu. Piem., 11 gadu zēna 60 m skrējiena rezultāts — 13 sek.; atzīme sekmju žurnālā — 4.

B. Tāllēkšana.

- 1) Ieskrējiena ceļš: grantēts celiņš, zālājs v. c.
- 2) Atlēciena vieta: ciets pamats, kas ar labi saredzamu svītru atdalīts no nolēciena vietas.
- 3) Nolēciena vieta: skaidu bedre vai mīksti uzirdināta zeme. Piezīme. Nolēciena vieta pēc katra lēciena uzirdināma.
- 4) Attāluma mērīšana: attālumu noteic pēc zīmēm skaidu bedres abās malās, kas svītru vai stabiņu veidā ir novilkta 180, 200, 220 cm utt. attālumā no atlēciena svītras.
- 5) Ērtākie pārbaudes paņēmieni.
 - a) Pārbaudāmais skolēns nostājas 15—25 m attālumā no atlēciena vietas un gaida skolotāja zīmi lēcienam. Atlāju saņēmis, skolēns skrien, nepārkāpjot atlēciena vietas svītru, atlecas ar vienu kāju un lido uz priekšu — tūlumā, kur nolēciena vietā saskaņas ar zemi.
 - b) Skolotājs vērtē skolēna lēciena tūlumu no atlēciena svītras līdz vietai, kur skolēns saskaņas ar zemi. Piezīme. Atsevišķu lēcieni ar metrmēru nemērī, bet noteic zīmēm nolēciena vietas malās. Precīzai attāluma

noteikšanai pāri nolēciena vietai (no zīmes uz zīmi) var likt taisnu koku.

c) Vērtē labāko no trim lēcieniem.

Piem., ja 11 gadu zēns aizlec tālāk par 2,40 m, bet nepārlec pāri 2,60 m līnijai — atzīmju žurnālā rakstāma atzīme — 3 (skat. tabulu).

C. Mešana un grūšana.

- 1) Mešanas un grūšanas vieta: līdzens pagalms, rotallaukums v. c.

Piezīme. Mešanas resp. grūšanas vieta no pārējā laukuma — metamā priekšmeta nokrišanas vietas atdalāma ar labi saredzamu robežsvītru uz zemes.

- 2) Attāluma mērīšana: Metamā priekšmeta nokrišanas laukumā (paralēli robežsvītrai) novelk svītras mešanas attāluma noteikšanai.

Piem., metambumbas mešanai — 14, 18, 22, 26 m attālumā no robežsvītras utt.;

lodes grūšanai — 3, 3,50, 4 m utt.

- 3) Mešanas rīks: metambumba vai akmens, svars 80 gr; lode vai akmens, svars 5 un 7,25 kg.

- 4) Metambumbu var mest ar kreiso vai labo roku no vietas vai ieskrienoties.

Lodi var grūst ar vienu roku no vietas vai trīs soļus ieskrienoties.

Piezīme. Metienu vērtēt, ja nav pārkāpta robežsvītra.

- 5) Attālumu mērī no robežsvītras līdz vietai, kur priekšmets saskaņas ar zemi.

Vērtēt labāko no trim mēģinājumiem.

Piem., ja metambumba 10 gadu zēnam pārlido pāri 18 m līnijai, bet nepārsniedz 22 m līniju, atzīme ir — 3.

- 6) Ērtākie vērtēšanas paņēmieni.

a) Pārbaudes laikā skolēni nedrīkst uzturēties metamā priekšmeta krišanas laukumā; te drīkst atrasties tikai skolotājs ar vienu vai diviem skolēniem—palīgiem.

b) Pārbaudāmais skolēns paņēmis metamo priekšmetu, nostājas aiz robežsvītras. Pēc rikoijuma ieskrienas un met priekšmetu pāri robežsvītrai laukumā.

c) Skolotājs vēro metēja darbības, seko priekšmeta lidojumam un, ja skolēns nav pārkāpis pāri robežsvītrai, noteic metienu tūlumu pēc tā, kādai (18, 22, 26 m) svītrai priekšmets ir pārlidojis pāri.

d) Lai izvairītos no nelaimes gadījumiem, metamo priekšmetu no laukuma uz robežsvītras pusi nemest, bet pēc metienu likt pašam metējam aizskriet pēc tā, atnest atpakaļ un nodot nākošajam pārbaudāmajam skolēnam.

Novērtējumu tabula zēniem:

Darbība	Atzīme				
	1	2	3	4	5
	10 gadīgiem.				
60 m skrējieni	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	1,8—2 m	2—2,2 m	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m
Mešana (80 gr)	14—15 m	15—18 m	18—22 m	22—26 m	26—30 m
	11 gadīgiem.				
60 m skrējieni	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2—2,2 m	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m
Mešana (80 gr)	15—18 m	18—22 m	22—26 m	26—30 m	30—34 m
	12 gadīgiem.				
60 m skrējieni	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.	11 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m
Mešana (80 gr)	18—22 m	22—26 m	26—30 m	30—34 m	34—38 m
	13 gadīgiem.				
60 m skrējieni	14 sek.	13 sek.	12 sek.	11 sek.	10 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m	3,2—3,4 m
Mešana (80 gr)	22—26 m	26—30 m	30—34 m	34—38 m	38—42 m
	14 gadīgiem.				
100 m skrējieni	20 sek.	19 sek.	18 sek.	17 sek.	16 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m	3,2—3,4 m	3,4—3,6 m
Lodes grūšana (5 kg)	3—3,5 m	3,5—4 m	4—4,5 m	4,5—5 m	5—5,5 m

Darbība	A t z ī m e				
	1	2	3	4	5
	15 gadīgiem.				
100 m skrējiens	20 sek.	19 sek.	18 sek.	17 sek.	16 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,8—3 m	3—3,2 m	3,2—3,4 m	3,4—3,6 m	3,6—3,8 m
Lodes grūšana (5 kg)	3,5—4 m	4—4,5 m	4,5—5 m	5—5,5 m	5,5—6 m
	16 gadīgiem.				
100 m skrējiens	19 sek.	18 sek.	17 sek.	16 sek.	15 sek.
Tāllēkš. ieskr.	3—3,2 m	3,2—3,4 m	3,4—3,6 m	3,6—3,8 m	3,8—4 m
Lodes grūšana (7,25 kg)	3,5—4 m	4—4,5 m	4,5—5 m	5—5,5 m	5,5—6 m
	17 gadīgiem.				
100 m skrējiens	19 sek.	18 sek.	17 sek.	16 sek.	15 sek.
Tāllēkš. ieskr.	3,2—3,4 m	3,4—3,6 m	3,6—3,8 m	3,8—4 m	4—4,2 m
Lodes grūšana (7,25 kg)	4—4,5 m	4,5—5 m	5—5,5 m	5,5—6 m	6—6,5 m
	18 gadīgiem.				
100 m skrējiens	18 sek.	17 sek.	16 sek.	15 sek.	14 sek.
Tāllēkš. ieskr.	3,4—3,6 m	3,6—3,8 m	3,8—4 m	4—4,2 m	4,2—4,4 m
Lodes grūšana (7,25 kg)	4,5—5 m	5—5,5 m	5,5—6 m	6—6,5 m	6,5—7 m

Novērtējumu tabula meitenēm:

Darbība	A t z ī m e				
	1	2	3	4	5
	10 gadīgām.				
60 m skrējiens	17 sek.	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.
Tāllēkš. ieskr.	1,4—1,6 m	1,6—1,8 m	1,8—2 m	2—2,2 m	2,2—2,4 m
Mešana (80 g)	6—7 m	7—9 m	9—11 m	11—13 m	13—15 m
	11 gadīgām.				
60 m skrējiens	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	1,6—1,8 m	1,8—2 m	2—2,2 m	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m
Mešana (80 g)	7—9 m	9—11 m	11—13 m	13—15 m	15—18 m

Darbība	A t z ī m e				
	1	2	3	4	5
	12 gadīgām.				
60 m skrējiens	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.	11 sek.
Tāllēkš. ieskr.	1,8—2 m	2—2,2 m	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m
Mešana (80 g)	9—11 m	11—13 m	13—15 m	15—18 m	18—20 m
	13 gadīgām.				
60 m skrējiens	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.	11 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2—2,2 m	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m
Mešana (80 g)	11—13 m	13—15 m	15—18 m	18—20 m	20—22 m
	14 gadīgām.				
75 m skrējiens	17 sek.	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m
Mešana (80 g)	13—15 m	15—18 m	18—20 m	20—22 m	22—24 m
	15 gadīgām.				
75 m skrējiens	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m
Mešana (80 g)	15—18 m	18—20 m	20—22 m	22—24 m	24—25 m
	16 gadīgām.				
75 m skrējiens	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m
Mešana (80 g)	18—20 m	20—22 m	22—24 m	24—25 m	25—26 m
	17 gadīgām.				
75 m skrējiens	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m
Mešana (80 g)	20—22 m	22—24 m	24—25 m	25—26 m	26—27 m
	18 gadīgām.				
75 m skrējiens	16 sek.	15 sek.	14 sek.	13 sek.	12 sek.
Tāllēkš. ieskr.	2,2—2,4 m	2,4—2,6 m	2,6—2,8 m	2,8—3 m	3—3,2 m
Mešana (80 g)	22—24 m	24—25 m	25—26 m	26—27 m	27—28 m

APSKATS UN CHRONIKA

Valodnieku Alvilu Augstkalnu atceroties.

Nav daudz mūsu jauno valodnieku saimē tik spilgti, kaut arī varbūt mazliet vienpusīgi apdāvinātu zinātnieku, kāds bija pāragri mirušais cand. phil. Alvilis Augstkalns (1907—1941). Vispār kluss, mazrunīgs, satiksmē ar draugiem, paziņām un kollegām gandrīz vai pilnīgi mēms, rakstos viņš turpretim parādīja plūdinātājus valodību, plašu skatu uz lietām un ļoti labas zināšanas. Lai viņš pieskartos kādam jautājumam pieskardamies, viņš to tālīn izsekoja un apcerēja sīki jo sīki ar tādu dedzību un vispusīgu uztveri, kas rādīja, ka Alvilis Augstkalns spēj un prot godam veikt un pamatot savu uzdevumu.

Ar visu savu neveiklību, rakstura stūrāinību un asumu, ar savu pārāk lielo jutlību un patmīlību, viņš tomēr bija pievilcīgs un simpātisks kā cilvēks un kā zinātnieks. Un ir tad saprotams, ka prof. J. Endzelīns, kas allaž objektīvi novērtējis un atbalstījis spējīgus cilvēkus, kas viņus arvien labi pratis jau laikus saredzēt, Alvilu Augstkalnu cienīja un centās pašķirt viņam ceļu, vēlēdamies izaudzīnāt viņu arī sev par cienīgu pēcnieku universitātē, kur Augstkalns pēc studiju beigšanas bija atstāts sagatavoties profesūrai.

Savdabis, mazliet savādnieks bijis jau Alvila Augstkalna tēvs, kas dzimis Druvienas Maztrušos, kur viņa brāļa, Alvila tēvoča, ģimene saimnieko vēl tagad. Tomēr citādi viņš nekādi nav atšķīries vai izeļies no savas pelēkās apkārtnes, ilgus gadus strādādam par skolotāju. Turpretim Alvilu Augstkalnu apdāvinātība parādījās jau viņa skolas laikā, kad mums ar viņu iznāca vairākkārtēja sarakstīšanās. Jau tolaik viņš parādījās par tādu, kas lauž ceļu ārā no savas šaurās apkārtnes. No tā laika man uzglabājusies vēl kāda vēstule. Tas bija 1924. g. sākumā. Kā 16 gadus vecs zēns, vidusskolnieks būdams, viņš bija piesūtījis Latvju Grāmatāi atsauksmi par Atziņu I daļu, kas tikko bija iznākusi. Tolaik Augstkalns mācījās Valsts vidusskolas pedagogu klasē Cēsainē, uzrādīdams labas sekmes visos humanitāros priekšmetos un gūdam ievēribo skolotāju un skolas biedru starpā. Vai nu nevēlēdamies, lai pār šo viņa literāro darbību uzzina skolotāji un viņa klases biedri, vai citu iemeslu dēļ, atsauksmi viņš bija parakstījis ar pieņemtu vārdu Aug. K a l n s. Atsauksme, kas uzglabājusies vēl līdz šim, bija tāda, ka to, gan ar dažiem sīkiem korektīviem, mēs labprāt būtu uzņēmuši Latvju Grāmatā, ja Atziņu recenzēšana nebūtu bijusi nodota rakstniekam Aug. Bračam, no kura atsauksme bija jau saņemta un nodota iespēšanai (Latvju Grāmatā 1924. 2.). Alvilam Augstkalnam nu bija jāpaliek ārpusē, jo tik svarīga vai principiāli atšķirīga viņa atsauksme nebija, lai to iespēstu kā

papildinājumu Brača atsauksmei. Tā to viņam arī paziņojot, atbildēdams uz viņa vēstuli, kas bija šāda:

Uzsākdams savu līdzdarbību pie Jūsu vadītā žurnāla (resp. viņa papīrkurvjā) — iesūtīdams Jums savu pirmo mēģinājumu, turu par savu pienākumu griezties ar dažām rindīņām pie Jums.

Vispirms es atzīstos, ka man daudz trūkst no tām prasībām, kādas savā iesūtījumā esmu uzstādījis kritiķim: ne tikai mani ieskatī mākslas būtības ziņā nav galīgi, bet pat manas zināšanas literatūras vēsturē, īpaši ciltautu — nav nekādas plašas un noteiktas. Un tomēr, ja es jau gribu, lai mans raksts tiktu iespiests, tas nav paškritikas trūkums, kas mani uz to skubina; iemesls ir tas, ka paškritikas man par daudz, es katru savu domu — īpaši, ja viņa nav tikai priekš manis paša, — tik ilgi analizēju, kamēr man viņu jāizteic un jāparaksta tādu, kam es pats vairs nepieķirto pilnīgi. Arī šo recenziju iesūtīt es zinu, ka ilgi vēl nevarēšu ieņemt kritiķa ne tikai ievērojamu, bet arī vienkārši savu vietu — nē. Tamdēļ mana iesūtījuma mērķis pa daļai ir — dabūt objektīvu spriedumu par to, ko es spēju ražot. Cita ceļa man nav, jo nekādas intīmākas sprieduma spējīgas draugu sfēras man nav. Otrs iemesls ir tas, ka es redzu daudz vājāku darbu par tiem, ko es varētu sniegt, starpība tikai tā, ka šo darbu autoriem ir jau „vārds“ un varbūt vēl plašākas zināšanas. Beidzamais iemesls — mans uzskats, ka kritikas — kā tādas — vienīgais princips ir objektivitāte un nesaudzība. Šai ziņā man simpātiskāka „sabiedriskā kritika“, lai gan A. Upiša objektivitāti proporcionāli atsver viņa biedru tendenciozums. Neslēpšu savu godkāriģo iedomu — būt tam, kas reformēs mūsu jaunāko kritiku, ienesot viņā absolūtu bezpartejību un uzskatu noteiktību. Otrs mans princips, ja man būs lemts darboties kritikas laukā, ir — zināt savus spēkus un necensties dot vairāk, nekā spēju. —

Beidzot lūdzu Jūs, savu spriedumu dot, nedomājot par to, ka rakstāt autoram, un necensties nekad viņu mīkstināt — pat ja jāaplauž ragi manai pašlielībai (es pats viņu labi redzu, bet — man liekas — tas ir manā dabā).

Cēsainē, Valsts vidussk. pedagogu klasē,
17. janvārī 1924.

A. Augstkalns.

Jau šī pirmā vēstule Alvilam Augstkalnam ļoti raksturīga ar savu lielo egocentrismu un gribu visu tvert lielās līnijās, kas vēlāk viņa dabā bija parasta lieta. Kaut gan viņš bija tikai iesācējs, vēstule parāda arī viņa pamodušos paškritiku, kas viņam vēlāk bija vēl stiprāka un nelāva iebraukt sekļos ūdeņos, kā tas bieži notiek ar mazāk spējīgiem, tukši iedomīgiem

jaunekļiem un vīriem. Neraugoties uz pamudinājumu, no līdzdarības žurnālā tolaik viņam nekas neiznāca, izbeidzās arī mūsu tālrunis, varbūt tāpēc, ka Augstkalns nopietni pieķērs atkal savai tālākajai izglībai, studijām Latvijas universitātē.

Tā pagāja vairāki gadi. Te pēkšņi kādā dienā saņēmu atkal viņa 1927. g. 27. jūlijā rakstītu atklātni, bet nu jau tīri valodnieciska satūra — aizrādījumus uz dažām kļūdām un nepareizībām J. Sproģa rakstā Dr. Ludvigs Rieža (Rēza,*) ko biju uzņēmis Latvju grāmatā (1927. gada 3. nrā). Augstkalns starp citu rakstīja:

Jānis Sproģis, domājamies pārlabojam Mazās Lietavas rakstnieka Luža Rēzas (Ludwig Rhesa) vārdu, ir stipri pārvērtējis savas latv. un leišu valodas zināšanas. Nekāda „Riezes“ nav, un šis sakroplojums bijis iespējams tikai tamdēļ, ka Latvijā reti kāds pazīst leišu valodu. Rēzu ģimene pēc prof. E. Voltera liecības Karvaišos dzīvojojt vēl tagad. Ari Latvijā ir māju vārdi Rēz a s (Lēdurgā, Vidrižos, Alojā, Limbažos) un Rēz e s. „Riezem“ nav nekāda attaisnojuma. — Tiem, kas uzsver, ka L. Rēza cēlies no latviešu asiņim (Kuršu kāpās), viņa vārds jāizrunā latviski ar platu e. Šaurš e atļaujams, leišu rakstnieka vārdu ņemot no leišu valodas.

Par Rēzu ir rakstījis arī E. Volteris mūsu Izgl. Min. Mēnešrakstā 1925. 10. Jāizlabo drukas kļūdas: „Karvaicu“ ciems — Karvaiči jeb latviski Karvaiši, kā raksta E. Volteris un Rich. Valdess (lēģenda Karvaišu gals). Pareizi: Prabočū Anūkas — 1. Mažosios Lietuvos rašytojai ir žymesnieji (nesalasāms) lietuvijū kalbos mylētojai. Autors latviski jāsauc Praboču Anūks („sentēvu dēlu dēls“), ja nezin viņa istā vārda. Kōnigsberg latviski jāsauc Karāļauči (ar miksto !). Kāpēc Jūs Mujānus saucat par „Mojāņiem“? Vai gribat atjaunot tos laikus, kad humoristi rakstīja korespondences „no Vendēniem“ (Wenden) un „aus Zehsenburg“ (Cēsis)?

Cēsis, Zaķu ielā 12.

Alv. Augstkalns.

Steigā un īsumā uz šīm rindām atbildēdams, šo to tur apšaubīju. Tomēr drīz vien pienāca Augstkalna pamatīga vēstule, kurā viņš noskaidro savu viedokli jau daudz plašāk. Sāpotsams, izsekot un pārbaudīt, kas pareizs un kas nav pareizs, ko viņš saka, man nebija iespējams, jo leišu valodas neprotu, tāpēc nolēmu arī šo vēstuli neiespiest. Negribējās arī, ka nepazīstams jauneklis uzskā speciāli valodniecisku polemiku, pie tam ar nevalodnieku žurnālistu J. Sproģi. Bet tagad tomēr nožēloju, ka to neizdarīju un nepaskaidroju jauno autoru vēl kaut ko rakstīt Latvju Grāmatā par valodniecību vai vismaz referēt par valodniecības grāmatām. Tas būtu viņu ierosinājis jau tolaik intensīvāk ķerties pie speciāliem jautājumiem un sniegt ko vērtīgu. Vēstule interesanta ne vien sava satūra, bet arī jaunā autora noīteiktās iestāšanās dēļ par principiāliem jautājumiem, tāpēc minēšu to te pilnīgi:

Loti cienījamais redaktora kungs, ar Jūsu paskaidrojumiem par Rēzas vārda sagrozījumu Jūsu vadītā žurnālā es nevaru apmierināties. Pēc J. Sproģa referāta man likās, ka Rēzu latviski par „Riezi“ nosaucis referents. Bidamies, ka šis sagrozījums varētu nepelnīti ieviesties latviešu rakstos, es gribēju, lai redakcija aizrādā, ka zināmais rakstnieks pats savā laikā ir saucies, visur līdz pat šim referātam ir saukts un arī turpmāk saucams vienīgi Rēza. Ja es būtu maldījies un šo „Riezi“ būtu izgudrojis nevis referents, bet leišu populārās grāmatīņas autors, tad tomēr ref.[erentam] jāpārmet, ka viņš šo jauno „Riezi“ no kādas nomales izcēlis pašā virsrakstā.

Latviešu apellatīvo „riezas“ vārdu es nebūt neesmu „viegli nēmis“, es viņu vismaz neesmu aiztīcis, jo viņam te nav nekādas daļas. Ja latviešiem ir vārds „rieze“ jeb „rieza“ (man patlaban — bez vārdnīcas avotiem ir zināma tikai rieža), tad tamdēļ vēl nav latvieša uzvārds Rēza jāpārtaisa. Nevienš taču nedomās pārtaisīt kādu Upiti par „Ūpiti“, tamdēļ ka latviešiem ir vārds ūpis, bet J. Sproģa labojums ir tādas dabas. Ja viņš ieviestos latviešu rakstos, tad būtu jauna liecība, ka mums nav filoloģiskās kultūras, tāpat kā, piemēram, tas, ka Jānis Basanavičs (lei. Jōnas Basanāvičius) nesen Izgl. min. mēnešrakstā u. c. ir saukts par Jōnāsu (leitiski būtu Jonōšius).

Voltera raksts ir uzrakstīts savādā saraustītā formā un nefilologam viegli pārprotams. Ap Rēzas ciltssakni „stīvēšanās“ nav, Volteris tikai — bez kāda patiesa zinātniska pamata — grib (varbūt tikai tobrīd ir iegribējies) — visus Kuršu kāpu latviešus, t. s. kursniekus atņemt latviešiem un kā nekā tuvināt latviešiem. Pie tam, viņš sajauc šos kursniekus, kas ir isti latvieši, ar valodnieku teoretiski konstruētajiem senajiem kuršiem, viņš ignorē faktus u. t. t. Vispār šos viņa prātojumus (5. tezē) labāk nemaz nelasīt, ja nav valodniecība galvā.

Jaunākajam darbam par kāpu latviešiem jābūt J. Plāķa „Par kursnieku valodu“, kas iznācis šovasar. Varbūt tur ir arī kas interesants, ko varētu referēt, bet neviens jau tāda referāta nevajaga. Manās rokās šī grāmata vēl nav nākusi.

L. Rēzas izcēšanās no kuršu kāpu latviešiem ir droši vēsturiski pierādīta viņa biogrāfiā. Otrkārt, to rāda viņa vārds, kas nevar būt leitisks savas z-skaņas dēļ. Leišiem z-skaņa ir tikai svešvārds un tur, kur viņa

*) Redakcijas piezīme: Dažu leišu alfabēta burtu (nazāļu, e ar punktu) trūkuma dēļ leišu vārdos nav bijis iespējams ievērot pilnīgu precizitāti pareizrakstībā.

cēlusies no s balsīga līdzskaņa a priekšā. Latviešu z leišiem ir ž. Rēza kā istis leiša vārds būtu *Rēza. Šī forma varētu eksistēt, kaut gan man nav gadījies viņu sastapt. Šis vārds piederētu pie vārda, kas pazīstams leišiem — rēži 'grīzēt' un slavieni (kr. rezati, sensl. rezati). Latviešu valodā no šās saknes ir topogrāfiskais apzīmējums ruoz a. Kaut ko līdzīgu varētu būt nozīmējis arī kādreizējais vārds latv. *rēza (tagad īpašvārds) un lei. *rēza. Ir vēl kāda cita iespējama, ko vēl neesmu pietiekoši izpētījis.

Lai Jūsu spriedums par valodnieku untumiem nebūtu untums, paskaidrošu Karāļaučus. Latviešu tautas vārds tas nav, bet ir patapināts no lei. rakstu valodas latv. rakstu valodā kaut kad Balt. Vēstneša laikā (varbūt Kronvalds 1872). Nemikst. I izskaidrojams divējādi. 1) Vārbūt vārds ir ņemts no tādiem lei. vārdiem, kas neapzīmē mikst. l, bet raksta pēc polu modes: l = nemikst. l (šā l dēļ latv. avīzes reizēm nepieklājīgi nosauc Pilsudki par Piļsudki) un vienkāršs l burts = l. Jeb mikstinājums, kā kāds nenoz. nieks ir pamests, no papīra patapinot. 2) Iespējams, ka „Karāļauči“ izdomāti tamdēļ, ka stāstīja, šis vārds nozīmējot kara laukus, tika jau arī rakstīts „Karāļauči“ (jāievēro, ka daudzi r neraksta). Vēlāk, kad Endzelina gramatikā bija aizrādīts, ka Karāļauči no karaļa, izgudroti „karaļa lauki“. Bračs vēl 1922. saka, „zinātniski“ būto jāraksta „Karāļlauki“. — Nekādu lauku nav, vārda gals ir piedēklis, ko leiši tādā formā patapina no slavieni. Leišu Karāliāučius (u-celms, vienskaitlis) cēlies no polu królewiec (krulēvec) (no król[kru] „karalis“), pielīdzinoties lei. vārdam karalius, jeb no *Korolevec — formas, kas varētu būt krievu valodā (ši forma nav aplicināta).

Tātad „Karāļauči“ liecina vai nu par valodas kļūdu burta dēļ (ideja, par kuru esmu iespiedis dažus grumbulainus rakstus), vai par vārda sagrozījumu etimologa nagos (kā „visdegunis“ vizdegūņa vietā, J. Sandera „virsiens“ virziēna vietā etc.). Abējādi šāda forma ir valodniekam un valodas kultūras cilvēkam nepanesama.

Sitādas lietas arī varētu tikt drukātas (sevišķi, ja L. gr. programmā ir „pētījumi par valodu“, kas līdz šim nav redzēti), bet manas domas nav Jūsu domas...

Jūs teiksit, ka untums arī Kūru kāpu vietā prasīt Kuršu kāpās. Man turpreti pēc untuma izskatās, lūk, kas: tiek referēta leišu grāmata. Tur lasāms Kuršū kopose (lok.), latv. vienkārši jāpārceļ Kuršu kāpās. Bet ko dara? — vāciski tas būtu in der kurischen Nehrung un tad latviski kūru k. Kā tur lai neskaīšas!

Es beidzu:

Vajaga tikai atsaukt iep. burtņīcā netieši (caur izteicienu „Ludvig Rieze — lietuvijū raksta Rēza“) doto nepareizo padomu saukt Rēzu par *Riezi. Tad varētu arī izlabot drukas kļūdu „Korvaici“ — Karvaiči jeb Karvaiši.

Tā kā Jūs ar pilnu tiesību varat nezināt un tiešām nezināt, cik man var uzticēties, varat pārbaudīt manus izteicienus pie tiem speciālistiem, kuriem Jūs ticat.

Ceru, ka šiem sīkumiem nebūs jāsatricina mana patiesā cienība pret Jums,

Cēsis, 2. aug. 1927. Zaķu ielā 12.

Alv. Augstkalns.

Protams, viņa cienu pret mani nesatricināja ne „šie sīkumi“, ne cits kas, un mēs joprojām sapratāmiem ļoti labi līdz pat jaunā zinātnieka nāvei. Neapņenoja šis attieksmes arī tas, ka viņš 1934. gadā iestājās un kādu laiku bija man pakļauts darbinieks Misiņa bibliotēkā. Viņš parādīja sevi par ļoti kārtīgu, apzinīgu un nopietnu darbinieku, kam arī ikdienas darbs ļabi sokas, un tā nebija arī iemesla nesaskaņām. Varēja taisni nopriecāties, cik ātri un pamatīgi viņš iedzīvojas bibliotēkas iekārtā, saturā un darba tehnikā, cik ātri izkārtoja un apstrādāja jau diezgan sarežģītus materiālus (piemēram, T. Zeifera archīva daļu).

Tāpat viņam bija ļoti attīstīta pienākuma apziņa. Kad viņam, sakarā ar kara klausību, slimības pārbaudei bija jāpaliek tikai vienu dienu ilgāk kara slimnīcā, nekā viņš aiziedams man to bija teicis, viņš tūlīt steigzās man rakstīt un aizbildināties: „Dienzēl esmu Kara slimnīcā nokavēts daudz ilgāk nekā biju paredzējis, un varēšu atkal ierasties bibliotēkā tikai pirmdien 26. II. Jūsu padevīgais Alv. Augstkalns.“

Kas man Augstkalna personā vēl sevišķi patika, bija tas, ka, bibliotēkā strādādams, viņš tomēr nepameta novārtā savas zinātniskās intereses. Ar redzīgu lietpratēja aci, melno ikdienas darbu veicdams, viņš uztvēra un saskatīja katru neizpētītu un neapgaismotu svarīgāku materiālu. Tā, tieši Latviešu literārās biedrības materiālus apstrādājot, viņam radās pamats īpaši diviem pētījumiem: 1) Vecs 51. psalms tulkojums (Miserere mei DEUS), kas tur uzglabājies Mancela 2. izd. eksemplārā un līdz šim nav bijis plašāk pazīstams (sk. IMM 1934, 10, 346. lpp. utt.), un 2) Kāds senu laiku notikums un raksts (Cēli IV 65, 1934.), vecs, latviešu valodā 17. g. s. vidū rakstīts tiesas spriedums.

Šos un citus vecos tekstus Augstkalns ne vien publicēja, bet pienāgīgi un lietpratīgi arī komentēja, ko vienkāršs bibliotēkas ierēdnis nebūtu ne maz spējīgs izdarīt. Tāpēc bija žēl, ka sadarbība ar viņu pārāk ātri izbeidzās, viņam pārejot darbā papriekšē Valsts bibliotēkā (īsu laiku), bet tad Valodas krātuvē, tieši savā speciālitātē — valodniecībā.

Pēc savas dabas Augstkalns bija ļoti vārgs, jutlgs, ātri aizvainojams. Un ja nu kāds viņu, gribēdams vai negribēdams, bija aizvainojis, tad viņš ierāvās sevi, un tāds pretinieks tad no viņa nevarēja izdabūt vairs ne vārda. Tā tas notika arī ar Misiņu gandrīz jau pašā sākumā, kad Augst-

kalns sāka strādāt bibliotēkā. Vai nu Misiņa parastās skarbās valodas (pie kuņas jauneklis nebija vēl pieradis), vai citu iemeslu dēļ, Augstkalnam kaut kas ar viņu bija sameties, un tad nu, saprotams, nekāda sarunāšanās vairs nevarēja notikt. Bija reizes, kad Augstkalns pat pilnīgi klusēja un neatsaucās arī uz tiešiem jautājumiem. Tā kādreiz, kad Augstkalns jau bija pārgājis uz Valsts bibliotēku, Misiņš izrunājās pa telefonu minūtes desmit, bet nekādas atbildes nesāņēmis, pēdīgi nolika klausuli, nospļāvās un sapicis no teica: „Kas tas par brīnuma cilvēku, būtu kaut jele ierūcies tur otrā galā!”

Ar visu viņa lielo jutību un vārgumu, ar viņa stūrainību, no otras puses Augstkalna raksturs bija tomēr nelokāms un ass. Ja kāds viņu nevarēja vai negribēja saprast, viņš necentās taisnoties vai aizstāvēties, bet vienkārši klusēja un palika pie sava. Nekādas laipošanas vai diplomātijas viņš nemeklēja. Ass un strups viņš bija recenzijās un visos savos rakstos, ja kur uzdūrās uz kļūdām vai nepareizībām. Dabūja tad savu tiesu starp citiem arī Misiņš. Referējuma par K. Dziļlejas darbu Grāmata, uzķēris kādu parupju kļūdu par Rīgas pilsētas bibliotēku, Augstkalns piebilda, ka tā autoram radusies tāpēc, ka viņš palāvis uz citiem. „Autoru līdz ar citiem,” tā Augstkalns savā recenzijā rakstīja, „kas ņem ziņas ne no pirmavota, šie ievēdi purvā ar šķietamo precizitāti slavenais Misiņa tēvs.” (Burtnieks 1938, 8, 657. lpp.). Asi viņš kritizēja tāpat Dr. J. Zēvera rakstus par vecajiem latviešu tekstiem. Kādu viņa pētījumu „Vēl kāds līdz šim nepazīstams Andreja Gecela (Uetzel) latviešu valodas piemineklis” (IMM 1934, 5/6) Augstkalns pat pilnīgi apgāza, pierādot, ka šis teksts nav nemaz Gecela raksts (sal. Augstkalna XVII g. s. lūgšanas, FBR XVIII 162. lpp. utt.).

Par to, ka viņš tik droši kritizē citus, nav daudz ko brīnīties. Augstkalns vispār uztvēra un skatīja faktus un ziņas tik asi un skaidri, ka varēja saredzēt citu darbā katru kļūdu vai novēršanos no patiesības, īpaši veco tekstu analizē un komentēšanā Augstkalnam bija sevišķa maņa un zināšanas, un viņš tur jutās savā elementā, kā to redzam arī no viņa citiem rakstiem: Astopgadsmiņa gadu simteņa apsveikuma dzejolis (Ceļi V, 1935), Ieraksti Rehehuzena gramatikas (1644) Upsalas eksemplārā (FBR XVI 1936), Veclatviešu rakstu apskats (D. Gr. Nod. R. kr. 20), Seno latviešu vēsturiskie personu vārdi (Burtnieks 1935, 9 un 11) uc.

Bet ne tikai uz citiem, kritiski, kā to jau sākumā minēju, viņš noraudzījās arī pats uz sevi. Tā piezīmes Pro domo sua (Ceļi I, 45, 1931) viņš atzinās: „Mani pirmie zinātniskie raksti (Piezīmes par veclatviešu rakstiem, FBR 10, 97—112, Veclatviešu rakstu apskats, R. kr. 20, 92—137) ir iznākuši kļaidā ne gluži tādi, ka es pats ar visu varētu būt mierā. Nav vairs ko runāt par negludumiem un neveiklībām, kas nu jau ir labvēlīgo un nelabvēlīgo lasītāju priekšā. Bet pirmiem rakstiem jācieš nākošo labā arī tamdēļ, ka autors tikai no tiem mācās korektūras tehniku un dabū zināt, kādam jābūt rokrakstam, lai drukātava nevarētu darīt pāri autoram un autors drukātavai.”

Bet ne tikai valodniecībā, arī literārā jomā viņš varēja vienā otrā jautājumā ļoti brīvi izteikties. Te man gribētos pieminēt viņa aperi Politiski dzejoļi 1863. gadā un Dinsberga trimda (Latv. vēstures institūta žurnāls 1938, 3), tad aperi Skats Doka mākslinieka darbnīcā (Daugava 1935, 6) un Neievēroti latviešu folkloras materiāli (Daugava 1935, 7). Itin visur tur viņš uzrāda ne vien daudzpusīgas zināšanas, bet arī labu apstrādājamā temata izpratni. Un, galvenais, katrā jautājumā atrod kaut ko jaunu, līdz šim nepazītu vai neiztirzātu, pirmreizēju. Tā par Dinsberga trimdu viņš noskaidro šī tautas darbinieka vajāšanas īstos iemeslus, tā teikt, pašu izsūtīšanas pamata kodolu — it kā kecerīgu dzejoli. Un tas ir ļoti svarīgi.

Par šo aperi vēl jāpiebilst tas, ka sākumā, Fr. Adamoviča dzejojuma „Dinsbergs trimdā” (Latvju Grāmata 1925, 6) ierosināts, Augstkalns prātoja par pētīšanu, bet šaubījās, vai viņam būtu vērts ķerties klāt un dziļāk ieskatīties jautājumā jeb ne. Tikai pēc ilgākām pārrunām un maniem uzmuninājumiem viņš citus darbus pameta un vairs neatlaidās, kamēr bija ar šo galā. Kad visi fakti bija noskaidroti, materiāls pārskatāms, tad uzrakstīšana viņam grūtības vairs nedarīja. — Dinsberga trimdai pieskārušies vairāki apcerētāji, bet neviens nav tur saskatījis tāds faktus kā Augstkalns.

Diezgan bieži viņš iegriezās pie manis arī vēlāk, kad strādāja jau valodas krātuvē. Bija mums dažas kopīgas intereses grāmatniecībā par leišu rakstiem. Kā leišu valodas pratējs Augstkalns sekoja un ziņoja man par visu svarīgāko Lietuvas grāmatniecībā, lai es varētu izvēlēties un iegādāties Misiņa bibliotēkai noderīgo, vispirmām kārtām latviešu autoru darbu tulkojumus un rakstus par Latviju un latviešiem. Bet viņš savukārt tad varēja brīvi izmantot šīs grāmatas, jo pašam viņam tik daudz līdzekļu nebija, lai visu to, kas viņu interesēja, iegādātos, bet valodas krātuvei savukārt varēja iegādāties tikai tīri speciālus valodnieciskus darbus. Tā tas turpinājās gadiem ilgi, un dažāda labā atzīme par leišu valodā iznākušām grāmatām zinātnes vai dailliteratūras laukā Augstkalnam radusies tieši šai sadarbībā, par ko viņš sevišķi priecājās.

Augstkalns piederēja pie filoloģijas un filozofijas studentu pulciņa Ramave. Viņš redzēja un sagatavoja pašu pirmo šī pulciņa izdoto, prof. L. Bērziņa sumināšanai veltīto rakstu krājumu Ceļi. Šie krājumi ar laiku ir izveidojušies par ievērojamu parādību latviešu grāmatniecībā. Tomēr ilgi pie Ramaves viņa sirds nesaistījās. To vēroju no tā, ka viņš vairākkārt ar zināmu rūgtuma pieskaņu izteicās, ka ap Ramavi arvien vairāk sākot grupēties un vadītajos iespīesties cilvēki ar pārāk lielām personīgām pretenzijām un ļoti mazām gara dāvanām. Nezinu, cik tādām viņa ieskatam bija pamata, pazīstu vēl arī citus ļoti spējīgus ramaviešus. Zinu tikai to,

ka savas līdzdarbības Ramaves izdotajiem Ceļiem Augstkalns tomēr nekad neatrāva, un šai izdevumā atrodami vairāki viņa zinātniskie raksti un sīkpiezīmes.

Bet arī ar lielo apdāvinātību Augstkalnam pieņemta kāds trūkums, kas viņu dziļi sāpīnāja. Augstkalns ļoti mīlēja auditoriju un gribēja uzstāties par lektoru. Tas neizmēģās uz universitāti vien, bet arī uz lekcijām ārpus tās dažādās vietās un gadījumos. Bet viņam, diemžēl, nebija ne mazāko runātāja dāvanu, un savas lekcijas, kas bija saturīgas, viņš lasīja, cik to man gadījās dzirdēt, tik nedzīvi un neveikli, ka klausītāji ar labāko gribu nevarēja viņam sekot. Tā viņš nekad nespēja panākt vajadzīgo garīgo saskari ar klausītājiem un tos iesildīt. Tā bija smaga traģēdija. Kaut kas jauno zinātnieku nospieda, ja gadījās šim jautājumam piekārties. Kādreiz sarunā viņš pat izmeta, ka viņam vislabāk būtu savu valodniecības kursu lasīt radiofōnā, kur viņš neviena neredz un kur neviens arī viņa neredz. Tās viņu mazāk traucētu. Un patiesi, 1939. gada sākumā viņš arī nolāsīja radiofōnā vairākas lekcijas par valodas jautājumiem. Tikai jāsaprot, ka tie paši trūkumi arī tur klausītājiem bija izjūtami, un tāpēc viņš sevišķu panākumu neguva, pat mēmās radio studiju sienās uzstājoties.

Viss tas smagi skāra viņa iejutīgo raksturu. Tas zināmā mērā apņēma arī iespējas viņa brīvai zinātniskai karjērai universitātē, protams, ne jau burtiski, bet pārnēstā nozīmē: viņš ļoti tikvoja klūt par klausītāju iemīļotu un iecienītu lektoru, par profesoru, jo zinātnieka dotumi viņam bija, bet viņš redzēja, ka šī viņa vēlēšanās nepiepildīsies, ka viņam būs jārunā visvairāk tukšā auditorijā, un tas viņu dziļi sāpīnāja un nospieda. Varbūt tam pievienojās vēl arī citādas klizmas, kādas citas neizdevības, kas viņu galīgi salauza. Un tā latviešu valodnieku jaunā paaudze piepeši un pāragri zaudēja šo ļoti spējīgo un izcilu darba biedru, kas sevi paspēja parādīt tikai sava darba sākumā, bet totiesu parādīt ļoti spilgtā gaismā, solot lielus panākumus latviešu zinātnes laukā nākotnē.

Kārlis Egle.

Piemīņas diena latviešu kultūras vēsturē.

Cimzes seminārs Vidzemē bija tikko savas durvis atvēris, kad līdzīga mācības iestāde sāka darboties Kurzemē. Tas bija skolotāju seminārs Irlavā, kam kā ceļa sataisitāja gāja pa priekšu Bergmaņa skola Ciravā-Dzervē. Vēlākos gados Cimzes skolā līmenis sasniegta ievērojamu augstumu, jo līdzekļi gan bija trūcīgi, bet Cimze pats, kā to vienprātīgi atzīst laudis, kas viņu pazina un bija spējīgi par viņu priesti, Cimze pats nekas cits nebija un negribēja būt kā skolotājs, bet tad arī „skolotājs no Dieva žēlastības”. Sakarā ar šo Cimzes nopelni un pelnīto slavu arī Valkas skolotāju seminārs ir mūsu atklātībā ne bez pamata pazīstams un daudzīnāts. Tā arī viņa 100 gadu piemiņa tika daudz maz atzīmēta; gan arī tikai daudz maz, jo piemiņas svētkus nerīkoja bijušie audzēkņi — tie jau arī gandrīz visi savas gaitas ir pabeiguši — bet svinības bija sarīkotas birokrātiskā kārtā. Bija tomēr svinības, kas latviešiem pamodināja atmiņas par vienu no mūsu vislielākajiem kultūras centriem.

Ne tā izdevās Irlavas semināram. Piemiņas svētkus sarīkot te no vienas puses būtu bijis pateicīgs uzdevums tādā ziņā, ka no vecajiem irlaviešiem viens otrs vēl staigā saules gaismā, kālab svētku sanāksme būtu varējusi atjaunot vecus sakarus jaunā sīrnībā. Bet no otras puses, irlavnieku gadījumā traucējumu radīja kāda neskaidrība, proti, domas par semināra nodibināšanas datumu šķietami dalās. A. Vičs, kas mūsu skolu vēsturei ir vērtījis plašus pētījumus, uzskata, ka seminārs ir nodibināts 1841. g. 21. janvārī pēc vecā kalendāra. Tam pretīm stāv fakts, ka savu 50 gadu jubileju seminārs svinēja jau 1890. gadā. Tātad toreiz izgāja no viedokļa, ka seminārs ir nodibināts jau 1840. un ne 1841. gadā. Nav arī nekādu šaubu, ka svētkos rīkotājiem 1890. gadā semināra vēsture bija ļoti pazīstama. Svētkos galvenā persona taču bija pats semināra direktors Kārlis Sadovskis, kas, ja ne no paša atmiņas to zināja, tad varēja informāciju dabūt no sava tēva, pirmā semināra direktora, kas tobrīd vēl dzīvoja. Tāpat šais svētkos aktīvi piedalījās viens no pirmajiem semināra skolotājiem, Rezeviskis, nesen mirušā teoloģijas profesora tēvs. Acīm redzot, nevienam nebija pamatotu iebildumu pret piemiņas svētku svinēšanu 1890. g.

Vičs nu tomēr, kā jau teicu, dod semināra sākumu citu datumu, pie tam ļoti precīzu, kas runā par labu noteiktai fakti pazišanai. Bet nesaskaņa izskaidrojās acīm redzot tādā kārtā, ka darbu Irlavas mācības iestādē sāk jau 1840. g. rudenī, bet svinīgais iesvētīšanas akts tiek sarīkots vēlāk, kad audzinātāji un audzēkņi ir paspējuši jaunajā skolas namā tā iedzīvoties un darbu tā iekopt, ka var svētku dienā cienīgi reprezentēties. Iesvētīšanas akts arī nenotiek kādā nejausī izraudzītā datumā, kā varētu domāt par 21. janvārī. Nē, šis skaitlis ir jāpārverš citā datumā, pēc jaunā kalendāra, un tad dabūjam dienu ar visai raksturīgu simbolisku nozīmi, jo 21. janv. tobrīd atbilst 2. februārim pēc jaunā stila. Tātad iesvētīšanas aktu sarīkojot, semināra kuratorija grib rādīt, ka ar jauno mācības iestādi Kurzemē sāk spīdēt jauna gaisma, ka tā ir ista Sveču diena jeb Sveči. —

Bet lai nu semināra sākumu datējam ar 1840. g. vasaru vai ar 1841. g. Svečiem, simtu gadu piemiņu garām esam palaiduši, un, labi apdomājot, tas citādi nevarēja būt, jo visi jau zinām, kādi slogi mums 1940. un 1941. g. bija uzgulusies. Būtu tomēr nepareizi, ja mēs Irlavas semināra piemiņai pāietu vienaldzīgi garām. Irlava ir mūsu tautai bijusi vēra liekama kā kultūras avots, kas pa ilgiem gadu desmitiem (1840.—1900.) ir mūsu tautā iepludinājis daudz dzīvu spēku. Vičs to skolotāju skaitu, kas, no Irlavas

nākdami, ir strādājuši Kurzemes tautskolā, vērtē ap 750. Katrā ziņā Kurzemes tautskola bez ierlaviniekiem nemaz nav domājama. Ir gan arī atsevišķos arodos ārpus skolotāja profesijas seminārs dažam audzēknim ceļu pašķīris. Tālab pietāte prasa, ka semināru atceramies un nelaujam zust tiem materiāliem, kas vēl laujas savākties. A. Keņiņš, pats vecs ierlavinieks, bija nodevies semināra vēstures sastādīšanai. Viņam svešumā aizējot, savāktie materiāli ir, cik zināms, palikuši viņa laulātās draudzenes ziņā, ar ko veciem ierlaviniekiem un citiem semināra draugiem derētu uzturēt sakaru.

Maz gan būs šodien atlicis to ierlavinieku, kas 1890. g. līdz ar mani piedalījās jaukā svētku aktā semināra priedēs, kur salasījās tobrīd ir vecie audzēkņi, ir tā gada izlaidums. Esmu toreiz, jauneklis būdams, šo svētku aktu aprakstījis Balss 1890. g. 27. n.ā. Lasītājs, kam patiktu vecajās avižu lapās ieskatīties, saņems no turienes iespaidu, ka runa nav vien par jauniem svētkiem, bet ka svētku pamatā ir dzīvs un auglīgs darbs. Bet ja kāds gribētu vēl tālāk atskatīties senatnē atpakaļ, tas lai ņem rokā Latv. Avizes, kur 1841. g. 8. n.ā atrodam aprakstu par Irlavas skolas atklāšanas aktu. Runa gan ir par draudzes skolu, bet apraksta autors A. B. (droši vien Andrejs Bergmanis Cīravā) pats liek saprast, ka nupat atvērtajai mācības iestādei ir plašāki uzdevumi, jo viņš no tās sagaida labumu „visai latviešu tautai“. Par semināru nedrīkstēja runāt un iestādes vadītāju nedrīkstēja saukt par direktoru, jo tad skola būtu atrauta vietējai vadībai un paklauta Krievijas izglītības ministrijai. Tā jaunajam semināram vajadzēja valkāt masku un ilgi vēl cīnīties ar dažādām grūtībām. Bija, protams, savi trūkumi arī semināra iekārtā pašā. Bet sanašas dzīvā upe ir aizskalojusi projām un, tālāk tecēdama, veldzējusi dažu Kurzemes krastu ar savu dzīvo ūdeni. To tagad, jubileju svinēdami vai nesvinēdami, pateicīgi pieminējam 1943. g. Svēcos.

Prof. L u d i s B ē r z i ņ s.

Aušā Auziņa Latviešu, vācu un krievu grāmatrūpniecības vārdnīca.

Latvju grāmatas apgāds.

Nenostabilizētā latviešu grāmatrūpniecības terminoloģija, rokas grāmatas trūkums, kur būtu isi aprakstīti grāmatrūpniecības tehniskie paņēmieni, vēlēšanās atvieglot orientēšanos krievu un vācu speciālajā literatūrā pamudinājuši autoru sarakstīt jauno grāmatu. Tajā sakopotī vairāk nekā 5000 bieži lietāti termini, kas varētu interesēt poligrāfiskās rūpniecības darbiniekus. Uzņemti arī vispārīgāka rakstura jēdzieni; tāda kārtā grāmata dažam noderēs pat konversācijas vārdnīcas vietā. Aprakstus papildina bagāts ilustratīvais materiāls un 12 pielikumus dažādu iespiedumu paraugi.

Arzēmēs līdzīga satura grāmatām parasti izrauga sistematisko kārtojumu, beigās pievienojot priekšmetu rādītāju. Tā lasītājs, meklējot ziņas par kādu jautājumu, iepazīstas arī ar visu, kas ar to saistīts. Tāda grāmata izlietājama arī pār mācības grāmatu, kādas mums pašlaik trūkst un kāda būtu ļoti vēlama. Aušņš izvēlējis alfabētisko kārtojumu vārdnīcas veidā. Tāds princips radījis autoram grūtības; piem., lai jēdzienus, kas saistās ar stereotipiju, dabūtu vienkopus, viņš izvēlējis vidusceļu, izraugoties par iekārtas vārdu apzīmēto vārdu, atrībūtu novietojot aiz tā: stereotipija, ģipša; stereotipija, mitrā; stereotipija, papīra; vai: āda, aitas; āda, kazas; āda, angļu etc. Labāk varbūt būtu bijis ietilpināt līdzīga veida aprakstus vienā galvenā rakstā un par virsējdzienam pakārtotajiem jēdzieniem sniegt norādījumus vai arī kārtot pēc nosaukuma pirmā vārda. Varētu galu galā samierināties ar autora izvēlēto principu, ja kārtošana būtu ievērota konsekvence, bet tās trūkst: blakus minētiem piemēriem atrodam, piem.: zviedru alfabēts, latīņu alfabēts, lapīgu

manuskripts. Citi piemēri: papīrs, dauzīts; papīrs, dabiskais; papīrs, čaulīšu, bet: modernais stils, modes žurnāli, muhamedāņu raksti. Nekonsekvencei palielina vāciski krieviskā vārdnīca, kur bez izņēmuma apzīmētājs apzīmējamā v. priekšā, kaut gan vācu val. ir bibliogrāfiskos aprakstos, ir konversācijas vārdnīcās kārtoti tieši pēc nozīmīgā vārda. Viena principa neievērošanas dēļ par to pašu jēdzienu apraksti uzņemti pat vairākas reizes: tituls, muguras — 392. lpp. un muguras tituls — 257. lpp. Varēja iztikt ar noraidījumu. Noraidījumu nelietāšanas dēļ līdzīga satura apraksti atkārtoti arī 11. lpp. — aizsargtituls un 313. lpp. — priekštituls (neprecīzas izteiksmes dēļ nezinātājam var rasties kuriōzs priekšstats, ka priekštituls iespīests ne uz atsevišķas lapas, bet pašā titullapā, lai titulu aizsargātu pret bojājumiem). Bieži lietāts vārds grāmatrūpniecībā fraktūra. Vārdnīca atrodam: burti, fraktūras (53. lpp.). No v. fraktūra vajadzēja noraidījuma. Citur noraidījumi lietāti bez sevišķas vajadzības: 305. lpp. no „piekvēpināt“ noraidījums uz „piekvēpināšanu“.

Izraugoties terminus, autors rīkojies apmēram pēc šāda plāna: grāmatas iespīšanas vēsture; burti un to veidi; alfabēti; manuskripts; aplaušana (Auziņš lietā kopošanas v.); ilustrācijas un klīšejas; iespīšanas paņēmieni; mašīnas; papīrs; grāmatu iespīšana. Tematika tādā ļoti plaša, kas prasa visdažādāko grāmatrūpniecības nozaļu labu pazišanu. Darbu atviegluša līdzīga rakstura publikācijas ārzemēs. Visumā šais jautājumos autoru mūsu vajadzības apmierina. Taču ir vērojamas nepilnības: liekas, sakarā ar dzejoļu salikumu autors uzņēmīs vārdnīcā pazīstamākos poētikas terminus, piem.: 15. lpp. alliterācija, bet asonances trūkst; meteoroloģiskās zīmes ir, bet matemātisko nav (dalīšanas, reizinašanas, bezgalības, kvadrātsaknes, summas zīmes etc.). Gadās, ka uzņemti nenozīmīgi vai ne-latviski termini, piem.: silķe (burliču apzīmējums priekšniecības rājiem), spēkis (apzīmējums vieglam salikumam), bet nozīmīgu nav. Spilgts piemērs: runāts par itāliešu un zviedru alfabētu, bet nekur neatrodam gotu, vācu, krievu, grieķu alfabētu, kaut gan, pēc grāmatas virsraksta spriežot, to nekādā ziņā nedrīkstēja trūkt.

Aprakstu veids īss, koncentrēts un vārdnīcai visumā piemērots. Reizēm pēc tāda cenšoties, ieviešas pat kļūdas, piem.: bibliografija — dažādu tautu un laikrakstu literāro ražojumu apspīšanas un novērtēšanas zinātne — 39. lpp. Definīcija nepareiza: parasti ar bibliograf. v. apzīmē zinātni, kas nodarbojas ar grāmatu un periodisku izdevumu aprakstīšanu vai reģistrāciju, atzīmējot to ārējās un iekšējās īpašības.

Ipašu vēribu autors pievērsis dažādajiem tehniskajiem darba paņēmieniem. Te garākie un labākie raksti. Tiem pievienots daudz ilustrāciju. 180. lpp. atrodam ilustrāciju: Dažādi klīšeju kopošanas veidi (tādā uzrādīti daži ieteicami paraugi). Līdzīga ilustrāc. grāmatā: Fritz Genzmer u. Walther Großmann. Das Buch des Setzers (1942. g. 123. lpp.) ar virsrakstu: Umstrittene Fälle beim Umbruch von Klischees. Liekas, te kļūmīgs pārpratums.

Pareizrakstība visumā atzīstama. Zināma nekonsekvence citādu īpašvārdu rakstībā. Aušņš cenšas rakstīt īpašvārdus kā oriģinālvalodā, liekot aiz tā apostrofu un latvisku galotni, piem.: 350. lpp. Senefelders's, Siegen's (būtu derējuši noraidījumi Zēnefelders, Zīgens), bet 89. lpp. Dirers (konsekvence prasītu Dürer's).

Beigās pievienota vāciski krieviska, krieviski vāciska vārdnīca, lai atvieglotu orientēšanos šo valodu speciālajā literatūrā.

Grāmatu novērtējot, jāpasvīto, ka tajā ieguldīts daudz darba. Īpaša pateicība autoram jāizsaka, ka, tulkojot vācu un krievu terminus, viņš darinājis daudz jaunu vārdu. Cerēsim, ka to lielā daļa nezudīs. Patikams un glīts arī grāmatas ārējais ietērs.

A l e k s a n d r s J a n s o n s.

RĪKOJUMI • NORĀDĪJUMI • INSTRUKCIJAS

Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas rīkojumi

100/27. rīkojums

1943. gada 24. februārī.

Nodibīnu poļu pamatskolas sekojošās vietās:

- 1) Rīgā ar 1943. g. 20. februārī;
- 2) Daugavpīlī ar 1942. g. 1. decembrī;
- 3) Rēzeknē ar 1943. g. 3. janvārī;
- 4) Andrupenes pagasta Pušas pamatskolā poļu komplektu ar 1943. g. 3. janvārī.

Prof. Dr. M. P r i m a n i s,
Izglītības un Kultūras ģenerāldirektors.
J. C e l m s,
Skolu departamenta direktors.

100/42. rīkojums

1943. gada 19. martā.

Nosaku mācību nobeigumu pamatskolās, tautskolās, augstākās tautskolās, ģimnazijās un arodskolās 1943. g. 8. maijā.

Skolu pēdējo klašu audzēkņu svinīgie izlaiduma akti jāiekārto 1943. g. 9. maijā.

Uzņemšanas pārbaudījumi ģimnazijās un vidējās arodskolās jāiekārto 1943. g. 13. un 14. maijā. Ar šo rīkojumu ir atcelts 1943. g. 16. janvāra rīkojumā Nr. 2001/9 noteiktais mācību nobeiguma laiks šajā rīkojumā minētās skolās.

Prof. Dr. M. P r i m a n i s,
Izglītības un Kultūras ģenerāldirektors.
A. D r a v n i e k s,
Skolu departamenta direktora v.

100/43. rīkojums

1943. gada 19. martā.

1. Skolu priekšniekiem resp. direktoriem, viņu palīgiem resp. inspektoriem ir tiesība uz atvaļinājumu pēc vispārējiem noteikumiem par atvaļinājumiem valsts un pašvaldību darbiniekiem, bet skolotāji ir atvaļinājumā mācību pārtraukumu laikā, ciktāl nav doti citi rīkojumi, kas ierobežo atvaļinājuma laika ilgumu.

2. 1943. gada vasarā lauku un pilsētu skolu priekšniekiem, atskaitot atvaļinājuma laiku, ir pastāvīgi jābūt kontaktā ar sava darba vietu un jārūpējas, lai skolas inventārs būtu savests pienācīgā kārtībā, lai skolas apkārtnē, augļu un sakņu dārzī tīktu rūpīgi kopti un lai būtu izdarīti skolā nepieciešamie remontī. Cik tālu skolu priekšniekus

nesaista šie tiešie amata uzdevumi, viņu pienākums šajā vasarā tāpat ir aktīvi piedalīties lauku darbos.

Lauku un pilsētu skolās, kurās nav kancelejas darbinieku, skolu kancelejam jābūt atvērtam vienu dienu nedēļā, t. i., ceturtdienās parastā darba laikā.

3. Visu skolu skolotājiem, kas mācību pārtraukuma laikā nav nodarbināti kursus izglītības papildīšanai vai tieši skolā, ir obligāti jānostrādā 3 mēneši lauku darbos tajās saimniecībās, kurās viņi paši ir izvēlējušies, ja vien tam par šķērslī nav vecums, slimība, ģimenes apstākļi vai tieši amata pienākumi sakarā ar skolu un skolas darbu.

Atbrīvot no strādāšanas lauku darbos minēto iemeslu dēļ tautskolotājus var attiecīgais tautskolu inspektors, bet neobligāto skolu skolotājus — skolu direktori.

Prof. Dr. M. P r i m a n i s,
Izglītības un Kultūras ģenerāldirektors.
I. Z u b a n s,
Skolu departamenta direktora v.

100/44. rīkojums 1943. gada 19. martā.

I 1942./43. mācības gadā nosaku visu tipu skolās šādu kārtību skolnieku pārceļšanā no klases uz klasi:

- a) Skolniekus pārceļ nākamā klasē uz gada atzīmju pamata.
- b) Ja skolniekam gadā ir ne vairāk kā divi nepietiekamas atzīmes, bet viņa stāja ir nevainojama un ir izredzes, ka nākamā mācības gadā viņš varēs iegūt pietiekamas atzīmes šajos priekšmetos, tad skolnieku var pārceļt uz nākamo klasi ar noteikumu, ka nākamā klasē jāiegūst pietiekamas atzīmes. Ja skolnieks nākamā klasē neiegūst pietiekamas atzīmes kādā no šiem priekšmetiem, tad viņš jāatstāj otrā gadu šajā klasē.
- c) Ja divas nepietiekamas atzīmes neobligāto skolu skolniekiem ir tādos priekšmetos vai šo priekšmetu noslēgtās daļās, kas nākamā klasē vairs netiek mācīti, tad šādiem skolniekiem var atļaut mācīties nākamā klasē ar noteikumu, ka mēneša laikā pēc mācību sākuma jāiegūst pietiekamas atzīmes abos šajos priekšmetos. Ja minētā laikā pietiekamas atzīmes nav iegūtas — kaut vienā priekšmetā, tad skolniekam jāpāriet atpakaļ iepriekšējā klasē.
- d) Ja skolniekam nepietiekamas atzīmes ir vairāk kā divi priekšmetos, tad šis skolnieks atstājams otrā gadu tajā pašā klasē.
- e) Neobligāto skolu skolniekus ar vairāk kā 4 nepietiekamām atzīmēm jāizslēdz no skolas nesekmības dēļ.

P i e z ī m e s: 1) Katru valodu skaitīt par atsevišķu priekšmetu ar vidējo aritmētisko atzīmi rakstos un vārdos, tāpat arī katru matemātiku piem. algebru, ģeometriju utt.) un priekšmetus ar praktiskiem darbiem un teoriju.

2) Ja izliktās gada atzīmes valodās un priekšmetos ar praktiskiem darbiem ir 2 un 3, tad vidējā aritmētiskā atzīme ir nepietiekama. Vidējo gada atzīmi no trimestra resp. semestra atzīmēm izliek skolotājs pēc sava novērtējuma.

II Atceļu gala pārbaudījumus tautskolās, ģimnazijās un arodskolās 1942./43. mācības gadā un nosaku šādu kārtību apliecību izsniegšanā par skolas beigšanu:

- a) Tautskolu, ģimnaziju un arodskolu (izņemot zemāko) pēdējo klašu audzēkņiem, kuriem visos priekšmetos ir pietiekamas gada atzīmes un zinātniskos priekšmetos (arodskolās arī praktiskos darbos) caurmēra atzīme nav mazāka 3,5, var

izsniegt skolas beigšanas apliecības ar tiesībām iestāties vidusskolā resp. augstskolā, ja vien tam par šķērslī nav skolnieku morālās un rakstura īpašības.

- b) Zemākās arodskolās apliecības par skolas beigšanu izsniedz uz gadu atzīmju pamata. Tiesības turpināt izglītību tehnikumos ir tikai tiem zemāko arodskolu absolventiem, kuriem caurmēra atzīme nav mazāka par 3,5.

P i e z ī m e s: 1) Tautskolās zinātniskie priekšmeti ir: latviešu valoda, vācu valoda, matemātika, dabas zinības, ģeografija un vēsture.

- 2) Ja skolnieks pēc atzīmēm varētu saņemt apliecību par skolas beigšanu ar tiesībām iestāties vidusskolā resp. augstskolā, bet šādas apliecības izsniegšanai būtu par šķērslī skolnieka morālās un rakstura īpašības, tad šie apliecību var neizsniegt tautskolās ar tautskolu inspektora, bet ģimnazijās un arodskolās ar attiecīgas direkcijas piekrišanu katrā atsevišķā gadījumā.
- c) Tautskolu, ģimnaziju un arodskolu pēdējo klašu audzēkņiem, kuriem visos priekšmetos ir pietiekamas gada atzīmes un zinātniskos priekšmetos (arodskolā arī praktiskos darbos) caurmēra atzīme mazāka par 3,5, izsniedz apliecības par skolas beigšanu bez tiesībām iestāties vidusskolā resp. augstskolā.

P i e z ī m e s: 1) Iepriekšējā c) punktā minēto apliecību par skolas beigšanu var izsniegt arī tādiem tautskolu, ģimnaziju un arodskolu skolniekiem, kuriem ir 1 nepietiekama gada atzīme, ja zinātniskos priekšmetos caurmēra atzīme nav mazāka par 3,5.

- 2) Šie noteikumi par gatavības apliecību resp. apliecību izsniegšanu piemērojami arī tiem skolu pēdējo klašu audzēkņiem, kas pirms mācību nobeiguma aiziet valsts darba dienestā, obligātos darbos vai iestājas karaspēka daļās. Apliecības šiem audzēkņiem vai viņu tuviniekiem jāizsniedz mācību noslēgumā reizē ar pārējiem absolventiem.

III Uzņemot jaunus audzēkņus ģimnazijās un vidējās arodskolās, ir jānotur iestāju pārbaudījumi.

1943. gada pavasara sesijas eksterņu pārbaudījumu sadalījums.

Ceturtdien, 15. aprīlī, plkst. 16,30	latviešu valoda (rakstu darbs)
Piektdien, 16. „ „ 16,30	latviešu valoda (vārdiem)
Sestdien, 17. „ „ 13,00	ķīmija, ģeografija
Pirmdien, 19. „ „ 17,00	vēsture
Otrdien, 20. „ „ 16,30	algebra (rakstu darbs)
Trešdien, 21. „ „ 16,30	algebra (vārdiem)
Otrdien, 27. „ „ 16,30	fizika, kosmogrāfija
Trešdien, 28. „ „ 16,30	ģeometrija (rakstu darbs)
Ceturtdien, 29. „ „ 16,30	ģeometrija (vārdiem)
Piektdien, 30. „ „ 16,30	relīģija-ētika, zīmēšana un mākslas vēsture
Pirmdien, 3. maijā „ „ 17,00	trigonometrija (rakstu darbs)
Otrdien, 4. „ „ 16,30	trigonometrija (vārdiem)
Trešdien, 5. „ „ 16,30	analitiskā ģeometrija (rakstu darbs)
Ceturtdien, 6. „ „ 16,30	analitiskā ģeometrija (vārdiem)
Piektdien, 7. „ „ 16,30	algebriskā analīze (rakstu darbs)
Sestdien, 8. „ „ 13,00	algebriskā analīze (vārdiem)
Pirmdien, 10. „ „ 17,00	dabas zinības, bioloģija un mākslas vēsture
Otrdien, 11. „ „ 16,30	angļu un krievu valodā (rakstu darbs)
Trešdien, 12. „ „ 16,30	angļu un krievu valoda (vārdiem)
Ceturtdien, 13. „ „ 16,30	latīņu valoda (rakstu darbs)
Piektdien, 14. „ „ 16,30	latīņu valoda (vārdiem)
Sestdien, 15. „ „ 13,00	vācu un franču valoda (rakstu darbs)
Pirmdien, 17. „ „ 17,00	vācu un franču valoda (vārdiem)

Rīgā, 1943. gada 15. martā.
Nr. 2004-123.

13. APR. 1943

Skolu departaments.

Redakcijas piezīme.

Sakarā ar Izglītības un Kultūras ģenerāldirektora š. g. 19. marta 100/44. rīkojumu Rīgas pilsētas tautskolu matemātikas skolotāju darba ap-

Ar šo rīkojumu ir atcelti pastāvošie noteikumi par skolēnu pārceļšanu un beigšanas apliecību izsniegšanu.

Prof. Dr. M. P r i m a n i s,
Izglītības un Kultūras ģenerāldirektors.
I. Z u b a n s,
Skolu departamenta direktora v.

Paziņojums par eksterņu pārbaudījumiem ģimnazijas pilna kursa apmērā 1943. gada pavasārī.

Eksterņu pārbaudījumi ģimnazijas pilna kursa apmērā Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas pārbaudījumu komisijā notiks no š. g. 15. aprīļa līdz 17. maijam. Personām, kas vēlas piedalīties minētajos pārbaudījumos, jāiesniedz līdz š. g. 5. aprīlim Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas Skolu departamentam lūgums, klāt pieliekot:

- 1) īsu dzīves aprakstu,
- 2) vienu apstiprinātu ģimetni,
- 3) dzimšanas apliecību vai apliecinātu pases norakstu,
- 4) skolu apliecības par iepriekšējo izglītību,
- 5) kvīti par RM 10,— eksaminācijas naudas iemaksu Latvijas bankā Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas speciālo līdzekļu rēķinā Nr. 155427.

Minētajā komisijā varēs turēt pārbaudījumus arī tikai latīņu valodā ģimnazijas pilna kursa apmērā. Pārbaudījumi notiks 13. un 14. maijā. Reflektantiem jāiesniedz līdz š. g. 5. maijam lūgums, klāt pieliekot:

- 1) gatavības apliecību,
- 2) 1 apstiprinātu ģimetni,
- 3) kvīti par RM 3,— eksaminācijas naudas iemaksu Latvijas bankā Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas speciālo līdzekļu rēķinā Nr. 155427.

Eksaminācijas naudu nekādā gadījumā atpakaļ neizmaksā.

Rīgā, 1943. gada 10. martā.

Nr. 2004-101.

Skolu departaments.

Izdevēja: Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas Mācības līdzekļu nodaļa Rīgā, Kr. Barona ielā 4. Tālr. 25619. Atbild. redaktors: cand. phil. Heronims Tichovskis, tālr. darbā 93363 un mājās 61134. Tehniskais redaktors un sekretārs: Arnolds Rudzītis, tālr. darbā 95361 un mājās 61847. Redakcija: Rīgā, Adolf'a Hitler'a ielā 37/39, Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas 540. istabā. Ekspedīcija: Mācības līdzekļu nodaļa Rīgā, Kr. Barona ielā 4, tālr. 25619. Abonements maksā — par gadu (ar piesūtišanu) RM 9,—, pusgadu (ar piesūt.) RM 4,50. Atsevišķs numurs — RM 0,75. Abonentus pieņem ekspedīcijā, vai iemaksājot pasta tek. rēķ. Nr. 20254 un Latvijas Bankas tek. rēķ. Nr. 150045.